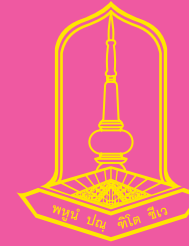

The Development of Family Institution Somdet Phra Buddhakosajam (P. A. Payutto) <i>Kanchana Tonpo</i>	1
Life Lessons from Mother <i>Nitiporn Charoenphat</i>	11
The Development of Instructional Multi-Media for Teaching of Sight-Singing Class at Art Education College, Lao PDR <i>Khamngeun Phasouk, Sayam Chuangprakhon</i>	21
The Right's Protection of Microfinance Client <i>Jiranan Chaibubpa, Chaleerat Mahasakkakun</i>	30
Guidelines for Development: Characteristics of Innovative Leaders <i>Nissara Jaisue</i>	40
Yao Ceremony of Yao Healer in Kud Wa Village Kud Wan District, KuchiNarai District, Kalasin Province. <i>Piyaporn Sansila, Chariya Sithar, Mananya Sereemanakit, Ponprakoon Lomngam</i>	55
Change in the French Approach to History in the 20 th Century: The Making and Development of the <i>Annales</i> School, 1929-1945 A.D. <i>Mit Sapphud</i>	65
Factors Affecting the Development Model of Recreational Activities and Tourism of Elderly in Pathum Thani Province <i>Somkid Suansri, Matura Suansri, Patcharin Jungprawate, Pimpika Thongrom</i>	78
An Analysis of the Lexical Loss in Southern Thai Language in Terms of Words Used in Marine Environment <i>Ratchaneechay Choeirod</i>	97

การพัฒนาสถาบันครอบครัวตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) <i>กาญจนา คันทโพธิ์</i>	1
บทเรียนชีวิตจากแม่ <i>นิตพร เจริญแพทย์</i>	11
การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว <i>คำเงิน ผาสุก, สยาม จวงประโคน</i>	21
การคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก <i>จิรนนท์ ไชยบุปผา, ชลธิรัตน์ มเหล็กขกุล</i>	30
แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม <i>นิสรา ใจซื่อ</i>	40
พิธีกรรมเหย้าของหมอเหยาในหมู่บ้านกุดหว้าตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ <i>ปิยาภรณ์ แสนศิลา, จริยา สีทา, มนัญญา เสรีมานะกิจ, พรพระคุณ ทมงาม</i>	55
การเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20: กำเนิดและพัฒนาการของสำนักอ็องนาลส์ ค.ศ. 1929-1945 <i>मितต ททรัพย์บุตร</i>	65
ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี <i>สมคิด สนวนศรี, มธุรา สนวนศรี, พัชรินทร์ จึงประวัตติ, พิมพิกา ทองรัมย์</i>	78
วิเคราะห์การสูญคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล <i>รัชนิฉาย เจริญรอด</i>	97

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปีที่ 38 ฉบับที่ 4 เดือน กรกฎาคม - สิงหาคม พ.ศ.2562

เจ้าของ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมเผยแพร่งานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงวิชาการ โดยครอบคลุมวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม ดนตรี สถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม กำหนดการตีพิมพ์ปีละ 6 ฉบับ ออกราย 2 เดือน คือ เล่ม 1 มกราคม – กุมภาพันธ์ / เล่ม 2 มีนาคม – เมษายน/เล่ม 3 พฤษภาคม – มิถุนายน/เล่ม 4 กรกฎาคม – สิงหาคม /เล่ม 5 กันยายน – ตุลาคม และ เล่ม 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

บทความวิชาการและบทความวิจัยที่นำมาตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามนี้ จะต้องได้รับการตรวจสอบทางวิชาการ (Peer review) ซึ่งปกติจะมี Double Blind (ผู้พิจารณา 2 คน) หรือ Triple Blind (ผู้พิจารณา 3 คน) ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา	อธิการบดี	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
บรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.กรไชย พรสิทธิ์ชกร	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ท้ายเรือคำ รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ น้อยวงศ์ อาจารย์ ดร.พิมพ์ยุพา ประพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ภูมิฐาน รั้งคุณวุฒินันท์	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมศักดิ์ พิฤกษ์ศรี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.กุลธิดา ท้วมสุข	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกฤษดิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศารัตน์ เมตตาริกานนท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญชม ศรีสะอาด	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา ผดุงสิทธิ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินดา เจียมศรีพงษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิวรรณ ตันติระจนาวงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวชิราวุธ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิวรรณ พิรัชต์โสภณ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.วณิช นิรันทรานนท์	สถาบันการพลศึกษา
รองศาสตราจารย์ยงยุทธ ชูแว่น	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์สิทธิพร ภิรมย์รื่น	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลพร สอนศรี	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธ์านนท์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชรวิทย์ จันทร์ศิริ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูเบศร์ สมุทรจักร	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ภัทรธนานันท์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ คำคง	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ต.ท.ดร.เกษมศักดิ์ โชติชาครพันธ์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร หลินเจริญ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมินทร เบ้าธรรม	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิคม นาคอ้าย	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Mr.Paul Dulfer	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เลขานุการ

ฉวีวรรณ อรรถศรีษฐาน

ผู้ช่วยเลขานุการ

จิรารัตน์ ภูสิทธิ์ พัทตร์วิไล รุ่งวิสัย

สำนักงานกองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเือง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
โทรศัพท์ 0-4375-4321 ต่อ 1754 หรือ 0-4375-4416

ราคาปก 60 บาท   ราคาสมาชิก ราย 1 ปี 240 บาท   ราย 2 ปี 480 บาท

กำหนดเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์   ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน   ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน

ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม   ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม   ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม

พิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562

บทบรรณาธิการ

สวัสดีครับ วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับที่ 4 ประจำปี 2562 ฉบับนี้ยังเข้มข้นด้วยเนื้อหาและสาระทางวิชาการ ทุกบทความวิจัยและบทความวิชาการได้ผ่านการกลั่นกรองจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบทางวิชาการ เพื่อให้วารสารเป็นที่ยอมรับและเกิดความเชื่อมั่นในวงการวิชาการ

ในการจัดทำวารสารทางวิชาการ กองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความวิจัยและบทความทางวิชาการที่คัดเลือกนำมาลงตีพิมพ์ในแต่ละฉบับ โดยบทความวิจัย และบทความทางวิชาการที่ถูกคัดเลือกตีพิมพ์จะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewers) ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับสาขาวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ท่านเหล่านี้ได้สละเวลาอันมีค่าในการช่วยอ่านและพิจารณาต้นฉบับ พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินการจัดทำวารสารเป็น อย่างดี กองบรรณาธิการ ขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับนี้ประกอบด้วยบทความจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ (1) การพัฒนาสถาบันครอบครัวตามทัศนะของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2) บทเรียนชีวิตจากแม่ (3) การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียน การสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล (4) การคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก (5) แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม (6) พิธีกรรมเหย้าของหมอเหย้า (7) การเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (8) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และ (9) วิเคราะห์การสูญคำศัพท์ภาษาไทย ถิ่นได้ในคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ยินดีต้อนรับสำหรับบรรดานักวิชาการและนิสิตนักศึกษาที่ต้องการนำเสนอผลงานวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความทั่วไป หรือบทความหนังสือ ทั้งจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กองบรรณาธิการยินดีต้อนรับ เปิดกว้าง และพร้อมรับต้นฉบับของท่านตลอดเวลา ขอให้ศึกษารูปแบบการเขียนจากทำวารสารแต่ละฉบับ ส่งมาให้ยังกองบรรณาธิการโดยไว หัวข้อเรื่องและประเด็นนำเสนอที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และอื่นๆ กองบรรณาธิการยินดีและพร้อมรับต้นฉบับเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดการเปิดกว้างด้านเนื้อหาและสาระที่จะบรรจุในวารสาร และเพื่อให้ครอบคลุมทุกสาขาและวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ในสุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้อ่านทุกท่านที่ได้ให้คำติชมและให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงการดำเนินการจัดทำวารสารมาโดยตลอด โดยกองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นกับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของวารสารให้เป็นที่น่าเชื่อถือและยอมรับในวงการวิชาการ อยู่เสมอและต่อเนื่อง

รองศาสตราจารย์ ดร.กรไชย พรลภัสสรกร
บรรณาธิการ

สารบัญ

การพัฒนาสถาบันครอบครัวตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กาญจนา ตันโพธิ์.....	1
บทเรียนชีวิตจากแม่ นิติพร เจริญแพทย์.....	11
การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว คำเงิน ผาสุก, สยาม จวงประโคน	21
การคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก จิรพันธ์ ไชยบุปผา, ชลวิรัตน์ มหะสิทธิ์กุล.....	30
แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม นิสรา ใจซื่อ.....	40
พิธีกรรมเหย้าของหมอเหยาในหมู่บ้านกุดหว้าตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปิยาภรณ์ แสนศิลา, จริยา สีทา, มนัญญา เสรีมานะกิจ, พรพระคุณ ลมงาม	55
การเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20: กำเนิดและพัฒนาการของสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929-1945 मितต ททรัพย์ผุด.....	65
ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ ในจังหวัดปทุมธานี สมคิด สวนศรี, มธรา สวนศรี, พัชรินทร์ จีงประวัติ, พิมพิกา ทองรัมย์.....	78
วิเคราะห์การสูญคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในคำเรียกสิ่งแวดล่อมทางทะเล รัชณีฉาย เจริญรอด.....	97

Contents

The Development of Family Institution Somdet Phra Buddhakosajarn (P. A. Payutto) <i>Kanchana Tonpo</i>	1
Life Lessons from Mother <i>Nitiporn Charoenphat</i>	11
The Development of Instructional Multi-Media for Teaching of Sight-Singing Class at Art Education College, Lao PDR <i>Khamngeun Phasouk, Sayam Chuangprakhon</i>	21
The Right's Protection of Microfinance Client <i>Jiranan Chaibubpa, Chaleerat Mahasakkakun</i>	30
Guidelines for Development: Characteristics of Innovative Leaders <i>Nissara Jaisue</i>	40
Yao Ceremony of Yao Healer in Kud Wa Village Kud Wan District, KuchiNarai District, Kalasin Province. <i>Piyaporn Sansila, Chariya Sithar, Mananya Sereemanakit, Ponprakoon Lomngam</i>	55
Change in the French Approach to History in the 20 th Century: The Making and Development of the <i>Annales</i> School, 1929-1945 A.D. <i>Mit Sapphud</i>	65
Factors Affecting the Development Model of Recreational Activities and Tourism of Elderly in Pathum Thani Province <i>Somkid Suansri, Matura Suansri, Patcharin Jungprawate, Pimpika Thongrom</i>	78
An Analysis of the Lexical Loss in Southern Thai Language in Terms of Words Used in Marine Environment <i>Ratchaneechay Choeirod</i>	97

การพัฒนาสถาบันครอบครัวตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)

The Development of Family Institution Somdet Phra Buddhakosajarn (P. A. Payutto)

กาญจนา ตันโพธิ์¹
Kanchana Tonpo¹

Received: 18 February 2019

Revised: 12 April 2019

Accepted: 10 May 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาสถาบันครอบครัวตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) โดยศึกษาจากธรรมเนียมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) จำนวน 7 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่าสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะไว้ 3 ประเด็น คือ 1) การพัฒนาบทบาทสามีภรรยา ได้แก่ การแสดงความเข้าใจเรื่องความรักแท้ และการนำเสนอหลักพุทธธรรมสำหรับชีวิตคู่มาประยุกต์ใช้ รวมถึงคุณลักษณะของสามีภรรยา 2) การพัฒนาบทบาทพ่อแม่ ได้แก่ คุณลักษณะของพ่อแม่และการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่พ่อแม่ควรนำไปใช้ในครอบครัว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาบทบาทพ่อแม่เป็นสำคัญ เพราะครอบครัวจะเจริญพัฒนาได้นั้น ต้องพัฒนาพ่อแม่ผู้เป็นเสาหลักของครอบครัวเสียก่อน 3) การพัฒนาบทบาทของลูก ได้แก่ การตอบแทนพระคุณพ่อแม่ขั้นพื้นฐาน และการตอบแทนขั้นสูงสุด ได้แก่ การนำพาพ่อแม่ให้เจริญในทางธรรม มุ่งสู่หนทางแห่งพระนิพพาน

คำสำคัญ : การพัฒนา, สถาบันครอบครัว, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)

Abstract

“The Development of a Family Institution” presents the works of Somdet Phra Buddhakosajarn (P. A. Payutto). Three elements in his 7 works reflect his vision of family harmony: development of the roles of the husband and wife with an understanding of true love and practice of Dhamma principles by spouses; development of the roles of the father and mother which include the characteristics of the father and mother and practical application of Dhamma principles throughout the family; development of the roles of the children which involves lessons in repayment to the father and mother for their kindness. Optimal requiting guides the father and mother towards Dhamma nirvana or salvation.

Keywords: Development, family institution, Somdet Phra Buddhakosajarn (P. A. Payutto)

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาศิลปวิทยาศาสตร์ สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Assistant Professor, Liberal Arts, Innovative Learning Center, Srinakharinwirot University

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นสถาบันแห่งแรกที่ทำให้การอบรมด้านจิตใจและ พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวอันจะก่อเกิดเป็น สมาชิกของสังคมต่อมา คนจะมีอุปนิสัยใจคอ ความคิด ความรู้สึก หรือการวางตัวในสังคมอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับครอบครัวเป็นสำคัญ (สุพัตรา สุภาพ. 2549: 21) การพัฒนาสถาบันครอบครัวนั้นมีผู้รู้ หลายนานได้กล่าวไว้มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ซึ่งเป็น พระภิกษุแห่งคณะสงฆ์ไทยที่ถือได้ว่าเป็นยอดนัก ปราชญ์ของโลกผู้มีความรู้

ความสามารถในเชิงวิชาการแขนงต่าง ๆ นอกจากนี้ท่านยังได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อ สันติภาพประจำปี พ.ศ.2537 จากองค์การยูเนสโก อีกด้วย (ธรรมสภา. 2545: 3)

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวเป็น อย่างมาก เพราะท่านกล่าวว่าครอบครัวถือเป็นจุด เริ่มต้นที่จะกำหนดให้สังคมดำเนินไปในทิศทาง ต่างๆ สังคมจะเจริญพัฒนาได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับ ครอบครัวเป็นสำคัญ ผู้เขียนบทความจึงสนใจที่จะ ศึกษาว่าสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มุ่งนำเสนอทัศนะสำคัญในเรื่องการพัฒนาสถาบัน ครอบครัวอย่างไรบ้าง และผู้เขียนบทความคิดว่า ทัศนะดังกล่าวนี้

หากคนไทยนำมาประยุกต์ใช้ เชื่อได้ว่าจะ สามารถพัฒนาครอบครัวไทยและสังคมไทยได้ อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการพัฒนาสถาบันครอบครัว ตามทัศนะของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นเชิงคุณภาพ ศึกษาและ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ และ ประมวลเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎีความรู้ โดย ข้อมูลที่ศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ผลงานการ ประพันธ์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่เลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 7 เรื่อง คือ

1. การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น
2. ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน
3. จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย
4. คุณบิดามารดาสุดพรรณนามหาศาล
5. คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ
6. ครอบเรือน-ครอบรัก จักเลิศแท้ด้วย

ครองธรรม

7. ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า

จากนั้นวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา แล้ว นำเสนอผลในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงสถาบันครอบครัวว่าจะเกิดขึ้นได้ต้องมี องค์ประกอบหลักๆ คือ การตกลงปลงใจใช้ชีวิตคู่ ของชายหญิงทำให้เกิดบทบาทสามีภรรยา จากนั้น พัฒนาเป็นบทบาทพ่อแม่ และสุดท้ายก็คือบทบาท ลูกที่สืบสายโลหิต สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความสำคัญกับครอบครัวซึ่งเป็น จุดเริ่มต้นหรือรากฐานของสังคม เพราะหากจะ พัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้จะต้องพัฒนาจากรากฐานให้มั่นคงก่อน ซึ่งก็คือการพัฒนาสถาบัน ครอบครัวนั่นเอง โดยท่านได้กล่าวถึงการพัฒนา สถาบันครอบครัวไว้อย่างน่าสนใจดังจะแสดง รายละเอียดต่อไปนี้

1. การพัฒนาบทบาทสามีภรรยา

ชีวิตครอบครัวเป็นการเริ่มต้นของคน 2 คน คือ ชายหญิงที่มีความรักต่อกันและอยู่ร่วมกันเป็น สมาชิกในครอบครัว มีการปรับทุกข์สุขร่วมกัน จึง

กล่าวได้ว่า เมื่อชายหญิงตกลงปลงใจใช้ชีวิตคู่และมีความสัมพันธ์กันแล้ว สถาบันครอบครัวจึงได้ถือกำเนิดขึ้น และเกิดบทบาททางครอบครัวที่เรียกว่า “สามี ภรรยา” (สุพิศรา สุภาพ. 2549: 46) ในเรื่องของการใช้ชีวิตคู่ของสามีภรณานั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) แสดงทัศนะและนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่จะทำให้ชีวิตคู่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวสงบสุขและยั่งยืนไว้ แยกหัวข้อได้ดังนี้

1.1 การเริ่มต้นชีวิตคู่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่าในการเริ่มต้นชีวิตคู่ควรมีหลักธรรมหรือแนวปฏิบัติที่ดีในการยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อเป็นเครื่องผูกโยงชีวิตคู่ให้อยู่รอดและเป็นสุข ดังต่อไปนี้

1.1.1 การเข้าใจความหมายของรัก

ความรักตามความเข้าใจของคนทั่วไป อาจหมายถึง ความมีใจผูกพันด้วยความเสนหา มีใจผูกพันฉันคู่สาว แต่ความรักตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) นั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

ความรักมี 2 ประเภท ทุกคนต้องจำไว้ให้แม่น คือ

1. ความรักที่อยากได้เข้ามาทำให้ตัวเราเป็นสุข ความรักแบบนี้ต้องได้ต้องเอา ซึ่งอาจจะทำให้คนอื่นเป็นทุกข์ หรือต้อง มีการแย่งชิงกัน คนทั่วไปที่มีชีวิตกับความชอบใจไม่ชอบใจ ยังไม่ได้ขัดเกลากจิตใจ จะมีความรักประเภทนี้ก่อน...

2. ความรักที่อยากเห็นเขามีความสุข พออยากเห็นเขาเป็นสุขก็อยากทำให้เขาเป็นสุข พอทำให้เขาเป็นสุขได้ ฉันก็เป็นสุขด้วย เหมือนพ่อแม่ออกอยากเห็นลูกมีความสุข พอทำให้ลูกเป็นสุขได้ ตัวเองก็เป็นสุขด้วย...

ความรักที่พึงประสงค์ คือ ความรักประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นความรักแท้ ได้แก่ ความรักที่อยากให้เป็นสุข...

(จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย. 2545: 96)

จะเห็นได้ว่า “ความรัก” ตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มี 2

ประเภท และท่านมุ่งเน้นให้คู่สามีภรรยาพัฒนาให้เกิดความรักแบบที่ 2 ซึ่งท่านเรียกว่า “รักแท้” สามีภรรยาควรมีความรักแบบที่อยากให้เป็นสุข มีความปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข สอดคล้องกับตัวอย่างต่อไปนี้

ในกรณีของสามีภรรยา ถ้ามีความรักแบบแรกที่จะเอาแต่ใจฝ่ายตัวเอง ก็คือ ตัวเองต้องการเข้ามาเพื่อบำเรอความสุขของตน ถ้าอย่างนั้นก็ทำตามใจตัว ไม่ซำก็จะต้องเกิดปัญหาการทะเลาะวิวาท หรือเบียดเบียน แล้วยังอยู่กันไม่ได้ ไม่ยั่งยืน แต่ถ้ามีความรักแบบที่สอง คือ อยากให้เขาเป็นสุข เราก็จะมีน้ำใจ พยายามทำให้เขาเป็นสุข ถ้ามีความรักแบบที่สองอยู่ ความรักก็จะยั่งยืนแน่นอน เพราะต่างฝ่ายต่างก็คิดว่า ทำอย่างไรจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งมีความสุข มีน้ำใจและมีแต่ก็อกูกกัน ทำให้ครอบครัวอยู่ยั่งยืนชีวิตก็มีความสุขได้

(ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. 2553: 10)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มุ่งเน้นให้คู่ชีวิตเข้าใจความหมายของความรักและพัฒนาความรักให้สูงขึ้น แม้ความรักของชายหญิงนั้นจะมีจุดเริ่มต้นจากรักแบบที่ 1 คือ อยากได้เข้ามา เพื่อให้เราเป็นสุข แต่ต้องพัฒนาไปสู่แบบที่ 2 ให้ได้นั้นคือ พัฒนาไปเป็นความรักแบบที่อยากให้เป็นสุขขึ้นมาในใจด้วย เพราะความรักขั้นนี้เป็นรักแท้ที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว และความรักแบบนี้ไม่ก่อปัญหา นำพาความสงบสุขและความร่มเย็นสู่ครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

1.1.2 หลักพุทธธรรมสำหรับชีวิตคู่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ชีวิตคู่ครองจะเจริญมั่นคงเมื่อมีคุณธรรมรองรับเป็นฐาน ชีวิตคู่จึงเป็นชีวิตที่ต้องก้าวไปในธรรม คือ จะต้องก้าวไปสู่การพัฒนาชีวิตจิตใจ ซึ่งหลักการพัฒนาจิตใจนั้น ได้แก่ การนำหลักธรรมมาใช้นั่นเอง ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญมีหลายประการแต่ที่ควรยึดเป็นหลักมีดังต่อไปนี้

1.1.2.1 ขรവാสาธรรม 4

ขรวาสาธรรม 4 คือ ธรรมสำหรับชีวิตคู่ครองเรือน ประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติ

จาคะ โดยสัจจะ คือ ชื่อสัตย์, ทมะ คือ การข่มใจ, ขันติ คือ ความอดทน, จาคะ คือ เสียสละ (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2548: 113) โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงความสำคัญของขราวาสธรรม 4 ไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขราวาสธรรม แปลว่า หลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือหลักธรรมสำหรับขราวาสนั่นเอง ตรงไปตรงมา ขราวาสธรรม ก็คือธรรมสำหรับขราวาส ที่จริงขราวาสในที่นี้ไม่ได้หมายถึงบุคคลแต่แปลว่าการครองเรือน ธรรมะสำหรับการครองเรือน...ธรรม 4 ข้อนี้แหละเป็นหลักสำคัญ แม้แต่ยังไม่มีการครองเรือนเลย มีเพียง 4 ข้อนี้ ก็พอที่จะทำให้ชีวิตคู่ครองดำรงอยู่ได้ด้วยดี

(ครองเรือน-ครองรัก จักเลิศแท้ ด้วยครองธรรม.

2549: 14-16)

จะเห็นได้ว่าขราวาสธรรมถือเป็นธรรมะสำหรับการครองเรือนที่สำคัญ เพราะเป็นหลักธรรมที่ทำให้ชีวิตการครองเรือนเจริญมั่นคงและมีความสุข และนอกจากมีความสุขในครอบครัวแล้ว ก็จะทำให้มีความสุขไปให้แก่สังคม เพราะครอบครัวนี้ไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาเท่านั้นแล้วก็ไม่ใช้รวมทั้งลูกเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อย หรือเป็นฐานของสังคม

1.1.2.2 สมชีวิธรรม 4

หลักธรรมที่สำคัญสำหรับการเริ่มต้นชีวิตคู่หรือชีวิตครอบครัวที่สำคัญและ ในทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นก็คือ สมชีวิธรรม 4 ที่หมายถึงหลักธรรมของคู่ชีวิต ธรรมที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสมหรือสม่าเสมอกลมกลืนกันอยู่ครองกันยี่ดียว ประกอบด้วย สมสัทธา คือ มีศรัทธาสมกัน สมสีลา คือ มีศีลสมกัน สมจาคา คือ มีจาคะสมกัน สมปัญญา คือ มีปัญญาสมกัน (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2548: 141) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะในเรื่องคู่ครองโดยอ้างอิงหลักสมชีวิธรรม 4 ประการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชีวิตคู่ครองนี้ มีคำเรียกตามนิยม

ว่าชีวิตสมรสในทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนว่าชีวิตสมรสที่จะมีความสุข ราบรื่น มั่นคงยืนยาวได้นั้น คู่สมรสควรมีคุณธรรมที่สมหรือสม่าเสมอกัน อันจะพึงเรียกได้ว่า สมธรรม 4 ประการ คือ สมศรัทธา สมสีลา สมจาคา และสมปัญญา สมธรรม 4 ประการนี้เป็นฐานรองรับ...

(คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. 2548: 15-16)

จะเห็นได้ว่าหลักสมชีวิธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่ง หากชายหญิงพึงระลึกและนำหลักธรรมนี้ไปใช้พิจารณาคนที่จะมาเป็นคู่ครอง ย่อมเป็นตัวช่วยให้การเริ่มต้นชีวิตคู่ ชีวิตครอบครัวมั่นคง และอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

1.2 คุณลักษณะของสามี

สามีถือเป็นบทบาทสำคัญของครอบครัวเปรียบเป็นช่างเท้าหน้าที่จะนำภรรยาและครอบครัวให้ดำเนินทิศทางในชีวิตที่ถูกต้อง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของสามี โดยยกพุทธโอวาทที่สามีพึงทำนุบำรุงภรรยาของตนไว้ 5 ประการขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่แสดงข้อปฏิบัติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ประการที่ 1 ให้ความนับถือ ยอมรับฐานะแห่งภรรยาและคู่ครอง

ประการที่ 2 ยกย่องให้เกียรติ ไม่แสดงอาการเหยียดหยามดูหมิ่น

ประการที่ 3 มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ

ประการที่ 4 มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในบ้าน

ประการที่ 5 หาเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ แสดงน้ำใจรัก

ไม่จีตจาง

(คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. 2548: 9)

จากพุทธโอวาทที่แสดงข้อปฏิบัติที่สามีพึงทำนุบำรุงภรรยา 5 ประการตามที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า สามีนั้นควรให้ความนับถือ ยอมรับภรรยา ยกย่องให้เกียรติ มีความซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ แสดงความไว้วางใจในบ้าน

และแสดงน้ำใจรักต่อภรรยา หากเครื่องประดับเครื่องแต่งตัวมามอบให้เป็นของฝากของขวัญ หากสามีพึงปฏิบัติได้ ย่อมส่งผลให้ชีวิตคู่ครองสงบสุข เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน

1.3 คุณลักษณะของภรรยา

ภรรยาถือเป็นบทบาทสำคัญของการใช้ชีวิตคู่ ภรรยาเป็นแม่แบบแม่แผนของครอบครัว และจะต้องรับบทบาทแม่ในกาลต่อมา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ครอบครัวนั้นหากแม่บ้านดีจะผุ่ใจสามีได้และทำให้ทั้งบ้านร่มเย็น และท่านได้ยกพุทธโอวาทสำหรับภรรยาที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อที่ 1 พึ่งเป็นผู้ตื่นก่อน นอนทีหลัง เอาใจใส่ คอยฟังว่าจะมีอะไรให้ช่วยทำ ประพฤติแต่สิ่งที่ถูกใจ พูดคำไพเราะน่ารัก คือ รู้จักปรนนิบัติถนอมน้ำใจ

ข้อที่ 2 คนเหล่าใดเป็นที่เคารพนับถือของสามี เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ ของสามี เป็นต้น ภรรยาก็แสดงความเคารพนับถือด้วย เอาใจใส่ ปฏิสันถารเป็นอันดี

ข้อที่ 3 เป็นผู้ขยัน เอาใจใส่ในงานบ้านทุกอย่าง เช่น งานเกี่ยวกับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เฉลียวฉลาด รู้จักคิดจัดทำงานเหล่านั้น ให้เรียบร้อยเหมาะสม

ข้อที่ 4 เอาใจใส่สอดส่องดูแลคนในปกครองภายในบ้าน เช่น คนรับใช้ และคนงานต่างๆ รู้งานของเขาว่าทำได้แล้วหรือไม่เพียงใด มีใครเจ็บป่วยไข้เป็นอย่างไร เอาใจใส่รักษาพยาบาล จัดแบ่งอาหารของบริโภคเผื่อแม่ให้ตามสมควร

ข้อที่ 5 รู้จักประหยัดเก็บรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ ไม่เล่นการพนัน ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ทำลายผลบุญทรัพย์สมบัติ

(คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ. 2548: 6-7)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงทัศนะว่า หากภรรยายึดถือตามพุทธโอวาทเกี่ยวกับหลักปฏิบัติสำหรับภรรยา 5 ข้อที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไว้ ย่อมจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คำจุนชีวิตครอบครัวไว้ให้มีความสุข ความราบรื่น มั่นคงด้วยดี และความประพฤติเช่นนี้จะไม่เป็นเหตุ

ให้เกิดความเสื่อมเสียหายแก่ชีวิตครอบครัวแต่ประการใด

2. การพัฒนาบทบาทพ่อแม่

พ่อแม่ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญซึ่งจะนำพาความสุขและความเจริญมาสู่สถาบันครอบครัว บทบาทของพ่อแม่ คือ การอบรมเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดี และการจะอบรมลูกให้ดีได้นั้น พ่อแม่ก็ควรเป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตด้วย แต่เราจะเห็นว่าในสังคมปัจจุบัน ปัญหาสังคมต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาจากสถาบันครอบครัวเกิดขึ้นอย่างมากมาย แสดงให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะ “พ่อแม่” ยังขาดการพัฒนา สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่าการพัฒนาครอบครัวจะสัมฤทธิ์ผลและยั่งยืนได้ย่อมต้องพัฒนาบทบาทของพ่อแม่ให้ดีเสียก่อน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 คุณลักษณะของพ่อแม่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเลี้ยงดูลูกของพ่อแม่ที่แสดงออกในสถานะ 3 อย่างโดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังความว่า

1. เป็นพรหม คือ เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตของลูกและเป็นผู้อภิบาลให้ลูกเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ และให้ลูกพัฒนาอย่างมีคุณภาพ คือ ทั้งมีความรักความอบอุ่นความอ่อนโยน...

2. เป็นบูรพาจารย์ คือ เป็นครูอาจารย์คนแรกที่ฝึกสอนให้ลูกรู้จักวิธีดำเนินชีวิต ตั้งแต่วัยพื้นฐาน มีการกินอยู่หลับนอน เดิน พูด รู้จักสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์...ช่วยให้ลูกพัฒนาทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา

3. เป็นอาหุไนยบุคคล หรือที่คนไทยนิยมพูดว่า เป็นพระอรหันต์ของลูก คือ มีความจริงใจ สุจริตใจ บริสุทธิ์ใจต่อลูก รักลูกด้วยความจริงใจ สม่ำเสมอ ยังยืนตลอดไป...เป็นผู้ควรแก่ความเคารพนับถือและการบูชาพระคุณ

(ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน. 2544: 52)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าคุณลักษณะของพ่อแม่ผู้ที่มีพระคุณต่อลูก เปรียบเป็นพรหม คือ เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตของลูก เปรียบเป็นบูรพาจารย์ คือ เป็นครูอาจารย์คนแรกที่ฝึกสอนให้ลูกรู้จักวิธีดำเนินชีวิต ช่วยให้ลูกพัฒนาทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญาและเปรียบเป็นอาหุไนยบุคคลของลูกหรือ เป็นพระอรหันต์ของลูก คือ มีความจริงใจ สุจริตใจ บริสุทธิ์ใจต่อลูก

พ่อแม่มีคุณลักษณะที่เด่นชัดอีกประการ คือ ความรักที่มีต่อลูก ซึ่งถือกันว่าความรักที่ของพ่อแม่ นั้นเป็นรักที่บริสุทธิ์ และรักที่ไม่หวังผลตอบแทน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเป็นความรักแบบที่ 2 ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นความรักแท้ที่ยั่งยืนกว่าความรักใดๆ เพราะความรักของพ่อแม่เป็นความรักที่อยากเห็นลูกมีความสุข เป็นความรักที่มีแต่การให้ พ่อแม่ถือเป็นต้นแบบหรือเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด คุณธรรม ทัศนคติมายังลูกได้อย่างชัดเจน หากพ่อแม่มีคุณธรรม ลูกก็ย่อมซึมซับความดีงามนั้นๆ และนำมาสู่การเป็นผู้ใหญ่และเป็นพลเมืองที่พัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้

2.2 หลักพุทธธรรมสำหรับพ่อแม่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอทัศนะในเรื่องการพัฒนาพ่อแม่ โดยการใช้บุคคลที่มีบทบาทนี้ประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ ดังต่อไปนี้

2.2.1 พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด มี 4 ประการ ได้แก่ เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข, กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์, มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข, อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2548: 124) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่าพ่อแม่ทุกคนมีหลักพรหมวิหาร 4 ตามคุณลักษณะของพ่อแม่อยู่แล้ว และเรียกได้ว่าพ่อ

แม่ในเมืองไทยยิ่งเด่นในเรื่องเมตตา กรุณา มุทิตากันมาก แต่ยังคงพร่องเรื่อง “อุเบกขา” อันเป็นหลักธรรมสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อสังเกตสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ พ่อแม่ในเมืองไทยเรานี้แสดงเมตตา กรุณา มุทิตา ได้ง่ายหรือพร้อมที่จะแสดงพรหมวิหาร 3 ข้อแรกนี้ ได้ตลอดเวลา แต่มักวางอุเบกขาไม่เป็นหรือแม้แต่ไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดต่อข้ออุเบกขา...

(ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. 2553: 3)

นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ยังกล่าวถึงความเข้าใจผิดในเรื่องอุเบกขา เพราะคนทั่วไปมักเข้าใจว่า อุเบกขา คือ การวางเฉย ไม่สนใจ ซึ่งถือเป็นความเข้าใจที่คาดเคลื่อน เพราะในความเป็นจริงแล้ว อุเบกขาต้องอาศัยปัญญา คือ วางเฉยด้วยปัญญา และท่านยังแสดงทัศนะว่าพ่อแม่ควรพัฒนาหลักอุเบกขาให้เพิ่มมากขึ้น เพราะธรรมข้อนี้สำคัญที่สุด อีกทั้งสร้างประโยชน์แก่ลูกได้ชัดเจน ดังคำกล่าวต่อไปนี้

ถ้าพ่อแม่มีเมตตา กรุณา มุทิตา มาก แต่ไม่รู้จักใช้อุเบกขา ก็จะทำให้เด็กเติบโตขึ้นอย่างไม่สมบูรณ์ ทำให้เด็กรับผิดชอบตัวเองไม่ได้ทำอะไรไม่เป็น ไม่รู้จักโต...พ่อแม่คนไทยนี้จะต้องเน้นด้านอุเบกขาให้มากขึ้น ว่าทำอย่างไรจะใช้ปัญญาให้มากขึ้น ลดด้านความรู้สึกลง และเติมด้านความรู้เข้าไป...

(ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. 2553: 27-28)

จากคำกล่าวข้างสมเด็จพะพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) มุ่งเน้นให้พ่อแม่ใช้หลักอุเบกขาให้มากกว่าหลักอื่นๆ โดยหลักอุเบกขาที่พ่อแม่พึงกระทำมิใช่การวางเฉย หรือปล่อยวาง หากแต่ท่านหมายถึงการคอยดู หรือดูอยู่ใกล้ๆ แต่ไม่ใช่ดูเปล่าๆ ดูให้เขาทำ คือ พ่อแม่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่า ต่อไปลูกจะต้องหัดดำเนินชีวิตอย่างไร ต้องรับผิดชอบอย่างไร ให้ลูกได้ฝึกทำ ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง พ่อแม่เพียงคอยดูและเป็นที่ปรึกษา

2.2.2 สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 คือ เป็นหลักธรรมที่พ่อแม่มีต่อลูกอยู่เสมอแล้ว ประกอบด้วย ทาน การให้

แก่ลูก, ปิยวาจา การพูดจาด้วยน้ำใจปรารถนาดี, อุตถจริยา การลงแรงดูแลเลี้ยงดูลูก และสมานัตตตา การร่วมทุกข์ร่วมสุขกับลูก ซึ่ง สังคัตถุ 4 นี้สรุปความได้เป็นการสงเคราะห์ที่มี 2 แบบได้แก่ อามิสสงเคราะห์ คือ สงเคราะห์ด้วยอามิสหรือสิ่งของ กับ ธรรมสงเคราะห์ คือ สงเคราะห์ด้วยธรรม (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2548: 75) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะว่าพ่อแม่ในยุคปัจจุบันใช้หลักธรรมสังคัตถุ 4 ไม่ถูกต้อง เพราะยังมุ่งเน้นการให้อามิสสงเคราะห์ นั่นคือ การให้วัตถุสิ่งของเครื่องสนองความสุขแก่ลูก จนลูกกลายเป็นนักเสพนักบริโภควัตถุ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปัญหาครอบครัวปัจจุบัน คือ พ่อแม่เลี้ยงลูกไม่เป็น และรักลูกไม่เป็น รู้กันอยู่ว่าพ่อแม่ต้องใกล้ชิดและแสดงความรักความอบอุ่นแก่ลูกให้มาก แต่ก็ต้องระวัง ถ้าพ่อแม่แสดงความรักด้วยการบำรุงบำเรอทางวัตถุมาก ๆ จะทำให้ลูกเป็นนักเสพนักบริโภค เลยไม่มีการพัฒนาอย่างจริงจังแทนที่จะเป็นคุณกลักกลายเป็นโทษ การแสดงความรักของพ่อแม่ต่อลูกจึงต้องแสดงให้เห็นถูกต้อง เรียกว่า เลี้ยงลูกให้ถูกทาง

(ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน. 2544: 51)

นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ยังกล่าวอีกว่าในยุคปัจจุบันพ่อแม่เลี้ยงลูกผิดวิธี มุ่งเน้นความสุขทางวัตถุ กระแสดวงตะวันตก คลั่งไคล้เทคโนโลยียุคใหม่โดยปราศจากการเลือกสรรคัดกรอง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ โดยเฉพาะโทรทัศน์นั้น พ่อแม่คิดว่าแล้วเมื่อเปิดให้ลูกดูแล้ว จะสร้างความสุขให้ลูก ซึ่งสาเหตุนี้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของลูกและต่อสังคมระยะยาว วิธีแก้ไขของพ่อแม่ก็คือ ควรอยู่ใกล้ชิดและสอนเรื่องราวดี ๆ ให้ลูก ดังคำกล่าวต่อไปนี้

...พ่อแม่ทำหน้าที่นำเสนอโลกแก่ลูกหรือฉายภาพโลกให้ลูกดูอย่างมีความมุ่งหมายในด้านความดีงาม ไม่ว่าจะเป็นการแนะนำให้รู้จักสิ่งที่พบเห็น หรือเล่านิทานเก่า ๆ ให้ลูกฟังอย่างพ่อแม่สมัยก่อน อย่างน้อยเพราะความที่มีเมตตา รักลูกอยู่

โดยธรรมชาติ แม้ไม่รู้ตัวและไม่ตั้งใจก็นำเสนอโลกและชักจูงลูกไปในทางของความรู้สึกที่ต้งาม...ถ้าจะให้ลูกเติบโตขึ้นมาอย่างดี พ่อแม่จะต้องรักษาดินแดนในความครอบครองของตนไว้ หรือเอากลับคืนมาให้ได้ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมไปกับลูกในการดูโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อชักนำลูกให้รู้จักดูรู้จักฟัง รู้จักคิดและก้าวไปในวิถีแห่งการพัฒนาที่ถูกต้อง

(ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน. 2544: 58)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงลูกไว้ว่า พ่อแม่ควรเปลี่ยนจากการให้ลูกดูโทรทัศน์มาเป็นการให้ลูกดูสิ่งแวดล้อมรอบตัวและบอกเล่าความดีงามของสิ่งเหล่านั้น หรืออาจเล่านิทานให้ลูกฟังเหมือนกับคนสมัยก่อน หรือหากไม่สามารถเลี้ยงการดูโทรทัศน์ได้ วิธีที่สำคัญที่สุด คือ พ่อแม่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดูโทรทัศน์กับลูกด้วย จากนั้นคอยแนะนำ อธิบาย และเสริมสร้างเรื่องราวดูความดี ๆ หรือสารประโยชน์จากสิ่งที่ดีให้ลูกเรียนรู้ อยู่เสมอ พ่อแม่ควรปรับทัศนคติ และเรียนรู้หลักการสังคัตถุ โดยเฉพาะในเรื่องของการสงเคราะห์ให้ถูกต้อง การสงเคราะห์ลูกนั้นควรมีทั้งอามิสสงเคราะห์ และธรรมสงเคราะห์ แต่ต้องให้จัดสรรอย่างเหมาะสม จึงเรียกได้ว่าเป็นการสงเคราะห์ที่สมบูรณ์พร้อมและสร้างประโยชน์แท้จริง

2.2.3 อิทธิบาท 4

ปัญหาในสังคมไทยยุคปัจจุบัน คือ กระแสบริโภคนิยมสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในประเด็นนี้ว่า พ่อแม่ที่ดีควรอบรมและสอนลูกให้เป็นผู้เสพนักบริโภคหรือความสุขจากวัตถุให้ลดน้อยลง หรือพอประมาณ กล่าวคือ ท่านมุ่งเน้นว่าในยุคปัจจุบันสังคมบริโภคนิยมตะวันตกมาหากแต่สังคมที่ฉลาดจะต้องรู้จักจัดการกับการเสพการบริโภคความสุขทางวัตถุให้น้อยลง ดังนั้นสิ่งที่พึงปฏิบัติก็คือ ควรพัฒนาจากตัณหาที่มองวัตถุที่เสพที่พอใจไปสู่ฉันทะ คือ อยากรู้้อยากศึกษาและอยากสร้างสรรค์พัฒนาให้ดีขึ้น โดย “ฉันทะ” หมายถึง ความต้องการที่ทำได้ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่

เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งเป็นข้อหนึ่งใน “อิทธิบาท 4” หลักธรรมอันเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. 2548, 160) เป็นดังตัวอย่างต่อไปนี้

เด็กอยู่ในบ้าน พ่อแม่ถ้ารักลูกจริง ก็อย่าทำได้แต่ตามใจว่าให้ลูกได้เสพได้บริโภค เอรีดอ้อยเท่านั้น แต่ต้องให้เขาพัฒนาความอยากรู้ด้วย ให้เขาอยากศึกษาว่าอันนี้คืออะไร มันเป็นอย่างนี้ มันเป็นอย่างนี้ เพราะอะไร มันเป็นอย่างนี้เพราะอะไร ที่มีรูปร่างและใช้งานอย่างนี้ได้อย่างไร มันมีคุณสมบัติอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร อะไรที่ยังไม่ดีก็อยากทำให้มันดี แล้วก็หาทางทำให้มันดี ข้อนี้เรียกว่า มีฉันทะ พูดสั้นๆ ว่าให้เกิดความอยากรู้ทำกับอยากรู้

(จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย. 2545: 103)

จากคำกล่าวข้างต้นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงทัศนะว่า พ่อแม่ที่รักลูกจริงไม่ควรให้ลูกเสพบริโภคทางวัตถุมากนัก แต่ควรพัฒนาความรู้ลูก และมุ่งสร้าง “ฉันทะ” คือความไม่เรี่ยไรให้เกิดกับลูก โดยให้ลูกฝึกเรียนรู้จากวัตถุที่เขาได้เสพว่ามีคุณค่า มีโทษ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร เป็นต้น

2.2.4 ไตรสิกขา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงบทบาทของพ่อแม่อีกประการคือการสร้างระเบียบวินัย และความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับลูก โดยเริ่มต้นจากพ่อแม่สร้างกฎเกณฑ์กติกาให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติ เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และบางกรณีที่ลูกกระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสม พ่อแม่ควรอธิบายให้ลูกฟังด้วยเหตุผล ไม่ตามใจลูก แต่ถ้าหากลูกไม่เชื่อฟัง พ่อแม่จำเป็นต้องใช้กฎ กติกาประจำครอบครัว หรือเรียกอีกอย่างว่า วัชรวิการขัดขวางความต้องการของเขา เพื่อป้องกันการทำความผิด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในบางกรณี เราจำเป็นต้องยอมที่จะขัดขวางความต้องการของเขา แต่จะต้องมีตัวช่วยป้องกันการก่อปม คือ

1. เราต้องทำโดยมีการชี้แจง แล้วไม่ว่าเขาจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจ ก็ให้เขาเห็นและรู้สึกว่าได้ชี้แจงแล้ว

2. เรามีการแสดงออกที่เขามองเห็นว่าจิตใจของเรานั้นไม่ได้มีความมุ่งร้ายอาฆาตอะไร เขา แต่เราทำด้วยความปรารถนาดีต่อเขา...

3. การขัดนั้นอาจจะมาในรูปของกติกาของสังคมที่ทางพระเรียกว่าเป็นวินัย คือเรตกลงกันไว้ว่า ทำอย่างนี้ไม่ถูก จะต้องไม่ทำก็ตั้งเป็นกติกาเอาไว้...

แต่ถ้าหากว่าได้ทำเต็มที่แล้วแล้ว แม้ว่าเขาจะไม่ยอม เราก็กั้นหรือขัดได้ แต่ไม่ใช่เป็นการแบบที่หักท้าวกันที่ แม้จะต้องลงโทษก็ต้องทำให้เห็นว่าเราทำด้วยเมตตาปรารถนาดี

(จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย. 2545: 39-40)

ในหลักของการตั้งกฎ กติกาเพื่อดูแลลูกนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เชื่อมโยงมาสู่หลักธรรมสำคัญ คือ สิกขา 3 หรือไตรสิกขา ที่หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไป เรียกง่าย ๆ ว่า ศิลสมาริ ปัญญา โดยศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม ในทางความประพฤติ สมาริ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมและปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม 2548: 107) โดยหลักไตรสิกขาปรากฏในการอบรมเลี้ยงดูลูกดังนี้

นี่ก็คือ เอาศีลเข้ามา ศีลคือการอยู่ในกติกาที่วางไว้ สมาริก็คือจิตใจที่มีความรู้สึกที่เราทำด้วยจิตปรารถนาดี ไม่ได้มุ่งร้ายและปัญญาคือเราได้ชี้แจงให้เข้าใจเหตุผลและมองเห็นความเป็นธรรมเท่าที่ทำได้

(จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย. 2545: 40)

จากคำกล่าวข้างต้นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงทัศนะว่าการที่พ่อแม่ตั้งกติกาหรือข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันในครอบครัวเพื่อให้ลูกรับรู้และพึงปฏิบัตินั้นก็เหมือน

กับนำศีลเข้ามาใช้ในครอบครัว เพราะศีล หมายถึง การอยู่ในกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อฝึกความประพฤติ และการที่พ่อแม่ตั้งกติกานั้นๆ เกิดจากความรักความปรารถนาดีต่อลูกอย่างที่สุด คือ หลักสมาธิ ที่มุ่งฝึกจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม และสุดท้ายพ่อแม่ควรชี้แจงแสดงเหตุผลในการใช้กติกานี้ในครอบครัวกับลูก นั่นคือ การใช้หลักปัญญา ที่มุ่งฝึกเพื่อให้เกิดความรู้อย่างแน่นแฟ้น

3. การพัฒนาบทบาทลูก

สถาบันครอบครัวจะครบสมบูรณ์อย่างแท้จริง ต้องประกอบด้วยสมาชิกครอบครัวที่รับบทบาทลูก "ลูก" ผู้เป็นที่รักที่ห่วงแหนยิ่ง และสืบทอดวงศ์สกุลของพ่อแม่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับเรื่องการให้ความรู้ในการตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ท่านกล่าวว่า ลูกทุกคนควรระลึกถึงบุญคุณและพึงตอบแทนพระคุณได้โดยสรุปได้ดังนี้ ในช่วงวัยเด็ก ลูกๆ ยังไม่สามารถเลี้ยงชีพตัวเองได้ แต่ลูกๆ ก็สามารถตอบแทนพระคุณพ่อแม่ในเบื้องต้นได้เช่นกัน นั่นคือ ประพฤติปฏิบัติดีกับพ่อแม่ รู้จักประมาณทั้งในการกินอยู่หรือใช้ชีวิตหลังของ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เด็ก ๆ หรือลูกที่บ้าน อยู่กับพ่อแม่ก็ต้องนึกคิดอย่างนี้ เรายังไม่มีความพร้อมที่จะหากินด้วยตนเอง คุณพ่อคุณแม่หาเงินทอง ตั้งใจเลี้ยงดูเราให้เจริญเติบโต ให้มีการศึกษา ท่านต้องเหน็ดเหนื่อยหนักทั้งกายและใจ เราจึงไม่ควรรบกวนคุณพ่อคุณแม่ให้มากนัก ถ้าเข้าใจวัตถุประสงค์นี้แล้วใช้ปัญญาในการบริโภค ก็จะมีชีวิตที่พัฒนาจริง พร้อมทั้งเป็นผู้เลี้ยงง่าย และได้ชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำใจต่อคุณพ่อคุณแม่ รักคุณพ่อคุณแม่จริง จะทำให้คุณพ่อคุณแม่ซาบซึ้งใจและมีความสุขขึ้นเยอะเลย

(การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น. 2542: 17)

จากตัวอย่างสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเตือนสติลูกๆ ทั้งหลายให้แบ่งเบาพ่อแม่ เริ่มต้นแค่เพียงการกินอยู่หรือใช้สอยวัตถุต่างๆ ต้องพอประมาณ ให้ระลึกไว้ว่า ลูกๆ ยังไม่สามารถหาเงินทองมาเลี้ยงชีพตนเองได้ ดังนั้นควรประหยัดและใช้ให้พอเหมาะพอควร

ในช่วงชีวิตต่อมา หากลูกโตเป็นผู้ใหญ่สามารถรับผิดชอบชีวิตได้เพราะมีการงานทำแล้ว สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ลูกควรตอบแทนพระคุณพ่อแม่ โดยในเบื้องต้นให้เริ่มที่อามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์ เหมือนดังที่พ่อแม่เคยปฏิบัติกับลูกเมื่อครั้งลูกอยู่ในวัยเยาว์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โดยเฉพาะก็เริ่มอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์นั้นที่บ้านหรือในครอบครัวของเรา นี้แหละ คือ ทำการเลี้ยงดูตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ วิธีตอบแทนพระคุณพ่อแม่ นั้น ทำได้หลายชั้นหลายทาง แต่อย่างน้อยที่สุดก็ให้ได้ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหลักการไหว้ทิศเบื้องหน้า 5 ประการ คือ 1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ 2. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน 3. ดำรงวงศ์สกุล 4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท 5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

(ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. 2553: 42-43)

จากตัวอย่างลูกพึงตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ด้วยวิธีที่ง่ายที่สุดนั่นคือ การใช้หลักอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์ และประการสำคัญที่ลูกสามารถทำได้ คือ การใช้หลักข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในหลักการไหว้ทิศเบื้องหน้า 5 ประการนั่นเอง หากลูกปฏิบัติได้ก็เท่ากับได้ทดแทนพระคุณพ่อแม่ในเบื้องต้นแล้ว

บทสรุป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ท่านกล่าวว่าครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นหรือรากฐานของสังคม หากจะพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนได้ จะต้องพัฒนาจากรากฐานให้มั่นคงเสียก่อน ซึ่งก็คือการพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยเริ่มจากการพัฒนาบทบาทสามภรรยา อันได้แก่ การใช้ชีวิตคู่ซึ่งประเด็นแรกคู่รักชายหญิงจะต้องเข้าใจความรักแท้ และพัฒนาให้เกิดขึ้นในใจตนให้ได้ และต้อง

อาศัยหลักธรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต เช่น ฆราวาสธรรม 4 สมชีวิธรรม 4 เป็นต้น อีกทั้งสามเณรและภรรยาที่ควรปฏิบัติตนตามหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะจะทำให้ชีวิตคู่ครองราบรื่นและเป็นสุข

นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มุ่งเน้นการพัฒนาบทบาทพ่อแม่เป็นสำคัญ เพราะท่านเล็งเห็นว่า ครอบครัวจะเจริญพัฒนาได้นั้น ต้องพัฒนาพ่อแม่ผู้เป็นเสาหลักของครอบครัวเสียก่อน โดยท่านนำเสนอว่าพ่อแม่ควรมีคุณลักษณะตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ คือ เป็นพรหม เป็นบูรพาจารย์ เป็นอาหุไนยบุคคลของลูก อีกทั้งพ่อแม่ควรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ใน

ครอบครัว เช่น พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 ไตรสิกขา เป็นต้น และสุดท้ายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของลูกว่าควรตอบแทนพระคุณพ่อแม่ เริ่มต้นจากการประพฤติปฏิบัติ รู้จักประมาณ ทั้งในการกินอยู่หรือใช้วัตถุสิ่งของ และเมื่อลูกเติบโตใหญ่สามารถทดแทนคุณพ่อแม่ด้วยการเลี้ยงดูท่านดูแลทุกข์สุข ใช้หลักอามิสสงเคราะห์และธรรมสงเคราะห์ และที่สำคัญที่สุด คือ ลูกควรนำพาพ่อแม่ให้เจริญในทางธรรม มุ่งสู่หนทางแห่งพระนิพพานสิ่งนี้ถือเป็นการตอบแทนพระคุณที่ล้ำค่ายิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ธรรมสภา. (2545). *ชีวิต การงาน หลักธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น*. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.
- _____. (2544). *ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- _____. (2545). *จากวาทะสนทนาสู่ความเป็นไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล*. (พิมพ์ครั้งที่ 107). กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2548). *คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินติ้งพับลิชชิ่ง.
- _____. (2549). *ครองเรือน-ครองรัก จักเลิศแท้ ด้วยครองธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- _____. (2553). *ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- พัทธา สายหู. (2534). *กลไกของสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด.
- สุพัตรา สุภาพ. (2549). *ปัญหาสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บทเรียนชีวิตจากแม่

Life Lessons from Mother

นิติพร เจริญแพทย์¹

Nitiporn Charoenphat¹

Received: 17 April 2019

Revised: 31 May 2019

Accepted: 21 June 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์สาขาวิชา ทัศนศิลป์และการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง บทเรียนชีวิตจากแม่ จุดประสงค์ของบทความนี้ผู้วิจัยต้องการถ่ายทอดสิ่งที่ได้ศึกษาเรียนรู้ถึงเนื้อหาและเรื่องราวเกี่ยวกับแม่ ผู้ที่ให้กำเนิดตัวผู้วิจัย แม่มีชื่อเรียกว่า นางเจียมรัตน์ เจริญแพทย์ พักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านเนินกระบก ตำบล ปอวิน อำเภอ ศรีราชา จังหวัด ชลบุรี เป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวรูปแบบการใช้ชีวิต กิจวัตรประจำวันที่ชอบออกไปหาเก็บขวดและกระดาษ ที่เรียกว่า ของเก่า ผู้วิจัยได้เห็นถึงสิ่งที่แม่ทำเป็นประจำอยู่บ่อยครั้งหลังจากที่แม่สูญเสียตาไป ผู้วิจัยจึงเริ่มที่จะหันมาศึกษาหาเหตุผลและมุมมองถึงสิ่งที่แม่กระทำว่าด้วยเหตุผลประการใด สิ่งใดที่เป็นแรงผลักดันให้แม่เริ่มหันมาชอบเก็บขวด เก็บกระดาษ ทั้งที่แม่เคยมีความรู้สึกไม่ชอบที่จะเห็นตาผู้เป็นพ่อของแม่เวลาออกไปเดินเก็บขวด เก็บกระดาษกลับมาบ้านสักเพียงใด และจุดเริ่มต้นของเรื่องราว บทเรียนชีวิตจากแม่ จึงมีแม่เป็นผู้ดำเนินเรื่องราวเชื่อมโยงกับวัสดุที่เรียกว่าของเก่าหรือบางคนเรียกว่า ขยะ เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน นำพาให้ผู้วิจัยเลือกที่จะนำมาถ่ายทอดผ่านกระบวนการนำเสนอโดยการสร้างสรรค์เป็นผลงานแต่ละชิ้น ในจำนวน 1 ชุด แบ่งเป็น 5 ชิ้นงาน ที่ได้ผ่านกระบวนการศึกษาและคัดเลือกวัสดุนำมาถ่ายทอดให้สอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว ที่สะท้อนให้ผู้อื่นได้เรียนรู้และเข้าใจถึงมุมมองที่แม่สอนให้เรียนรู้ว่า สิ่งของที่มีคุณค่าแต่ยังมีคุณค่าต่อความรู้สึกระหว่างบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้น มีกระบวนการถ่ายทอดด้วยรูปแบบศิลปะการจัดวาง ในเรื่อง บทเรียนชีวิตจากแม่ ได้แบ่งรูปแบบการนำเสนอผลงานแต่ละชิ้น นำเสนอผลงานที่มีเนื้อหาเรื่องราวสอดคล้องกับชื่อภาพและการเลือกใช้วัสดุที่มีลักษณะถ่ายทอดให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกในรูปแบบตัดทอน การเลือกวัสดุที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหามาใช้จัดวาง ในแบบของตัวผู้วิจัย การใช้วัสดุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทความนี้นำมาสร้างสรรค์ชิ้นงานให้สอดคล้องกับเนื้อหา ผลงานที่สร้างสรรค์สื่อถึงแนวคิด และสิ่งที่แม่ถ่ายทอดออกมา ให้เห็นถึงคุณค่าของวัสดุที่เรียกว่าของเก่าหรือขยะ ที่จัดว่าเป็นวัสดุที่ทรงคุณค่าและแสดงออกให้ตัวผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงแนวคิดและบทเรียนชีวิตที่ปรับเปลี่ยนมุมมองได้อย่างมาก ใบหน้าของแม่ที่แสดงออกมาผ่านผลงานเป็นลักษณะของการแสดงออกเชิงความรู้สึกทางใบหน้าที่ต่อคุณค่าของวัสดุที่นำมาใช้ตามแบบอุดมคติของผู้ดำเนินงานวิจัยมีผลงานทั้งหมดจำนวน 5 ชิ้นงาน

¹ ครู, โรงเรียนบ้านสวน(จันทนุสรณ์), สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 18 (ชลบุรี-ระยอง), เบอร์โทรศัพท์ 093-2959878, Email: Nitiporn@banjan.ac.th

¹ Teacher, Bansuan Jananusorn School, The Secondary Educational Service Area Office 18 (Chonburi - Rayong), Telephone Number: 0932959878, Email: Nitiporn@banjan.ac.th

- ชั้นที่ 1 ผลงานชื่อ ความเศร้า
- ชั้นที่ 2 ผลงานชื่อ ความเหงา
- ชั้นที่ 3 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 1
- ชั้นที่ 4 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 2
- ชั้นที่ 5 ผลงานชื่อ ความสำเร็จ

คำสำคัญ : บทเรียนชีวิต, แม่

Abstract

This article is part of a thesis in visual arts and design at the Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University. It tells the story of how an elderly woman's lifestyle, habits and ability to adapt to change provide lifelong lessons for the researcher. A summary of the researcher's findings can be found in the story "Life's Lessons from Mother". The mother in the story is Mrs. Jiemrat Charoenphat; she lives in the village of Noen Kabok Bo Win Sub district, Si Racha District, in Chonburi Province. She is the mother of the researcher. The central theme of the story is learning life's lessons from the mother as she reacts to changes in her lifestyle partially brought about by a change in her environment and physical well-being. For example, the researcher used a combination of these elements to describe the mother's reaction to change as her eye sight began to fail. Eventually, the researcher began to understand the mother's response to change. An extensive amount of data was collected, and it became difficult to link each incident with each event. This disparity prompted the researcher to go through a coordinating process that helped connect each incident with the content of the story.

One

The result of the study demonstrated the art of composition; *Mother's Life Lessons*, was comprised of realism and distortion. Each was presented via mother's facial expressions and emotions. In addition, the researcher saw her reflection through the composition of *Mother's Life Lessons*. Material used in this piece of art was created from rubbish, and it portrayed notions of motherhood. The researcher acquired life concepts and lessons that tremendously affected her way of life afterwards. The data were organized into 5 significant pieces in *Mother's Life Lessons* were:

- Item 1: Sorrow
- Item 2: Loneliness
- Item 3: Exhaustion I
- Item 4: Exhaustion II
- Item 5: Success

Keywords: Life Lessons, Mom

บทนำ

บทความนี้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับบทเรียนชีวิตที่ได้จากแม่ เป็นส่วนหนึ่งในสาขาวิชาทัศนศิลป์และการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง บทเรียนชีวิตจากแม่ คำว่า “แม่” เป็นคำเรียกผู้ที่ให้กำเนิดเกิดชีวิตของแต่ละคนบนโลกใบนี้ขึ้นมา เป็นคำเรียกที่มีความหมาย และไม่สามารถหาคำใดมาเปรียบเทียบกับได้เลย ทุกคนล้วนมีความรู้สึกต่อคำว่า “แม่” ที่แตกต่างกันออกไป ถ้าให้แต่ละคนเขียนออกมาเป็นคำพูด เป็นภาษา สามารถสื่อเรื่องราวออกมาได้อย่างมากมาย ทุกคนล้วนมีความผูกพันและความรักที่เกิดจากแม่ ความรักของแม่ในรูปแบบแนวคิดของแต่ละคนอาจมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป บางคนมีความรู้สึกกับแม่ด้านการดูแลการใช้ชีวิตจากคำสอน หรือจากความผูกพัน

ด้วยเหตุผลนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจอยากจะทำถ่ายทอดเรื่องราวมุมมองของแม่ นำเสนอความลำบากที่แฝงไปด้วยความพยายามเพื่อสะท้อนให้ผู้อื่นได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคำว่า แม่ ในมุมมองของผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้มองเห็นคุณค่าของคำว่า แม่ ซึ่งผู้วิจัยได้เรียนรู้บทเรียนอันมีคุณค่าต่อจิตใจและทำให้เกิดทัศนคติทางด้านมุมมองในการดำเนินชีวิตได้ดีขึ้น จากเดิมผู้วิจัยไม่เคยเข้าใจความรู้สึกและสิ่งที่แม่ได้ถ่ายทอดออกมา ทั้งสีหน้า อารมณ์ ที่แม่แสดงออกมา ว่าเป็นเพราะสาเหตุใด ในบางคำพูดที่แม่พร่ำสอนย่ำอยู่ซ้ำๆ บางครั้งผู้วิจัยก็มีความรู้สึกเบื่อหน่ายในคำสอนเหล่านั้นที่แสดงออกมา แต่เมื่อผู้วิจัยโตขึ้นและได้ลองมองย้อนกลับไป ผู้วิจัยเริ่มสังเกตเห็นการกระทำ สิ่งที่แม่ถ่ายทอดแสดงออกมา ทำให้ผู้วิจัยเริ่มเข้าใจจุดประสงค์ในสิ่งที่แม่กระทำมากขึ้น

การสังเกตพฤติกรรมเหล่านี้จึงทำให้เกิดเป็นบทเรียนที่สำคัญ สอนให้ผู้วิจัยได้มองเห็นและเข้าใจวิถีชีวิตของคนที่เป็นแม่ ความผูกพันระหว่าง

แม่กับตัวผู้วิจัยเกิดขึ้นมากกว่าแต่เดิม แม่ช่วยสอนให้เราเข้าใจว่า การเรียนรู้คือการสังเกต แม่เรียนรู้การกระทำจากคนที่แม่รัก นำมาปฏิบัติตาม ผู้วิจัยเคยตั้งคำถามกับตัวเองว่า แม่ หันมาชอบเก็บขวดเก็บกระดาษไปทำไม เพราะเหตุใดจากคนที่ไม่เคยเห็นด้วยกับสิ่งที่ตาเคยทำ พอสูญเสียตาไป จึงเริ่มมาทำตาม แต่เมื่อผู้วิจัยเริ่มสังเกตและเห็นว่าแม่เลือกคนในครอบครัวเป็นต้นแบบและตัวอย่างในการปฏิบัติ แม่ทำตามสิ่งที่เคยเห็นว่าตาทำ เมื่อตาจากไป แม่เลือกที่จะเลียนแบบและเลือกใช้สิ่งที่ตาชอบกระทำเป็นตัวถ่ายทอดความรู้สึกแทนความคิดถึง เมื่อผู้วิจัยเริ่มเข้าใจถึงเหตุผลเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอไปนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะแสดงเรื่องราวของแนวคิด ที่ได้จากบทเรียนผู้ซึ่งเป็นแม่ ผ่านการสร้างสรรคในรูปแบบของงานศิลปะการจัดวางถ่ายทอดเรื่องราวที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้จากแม่ โดยการนำวัสดุสิ่งของที่มีส่วนเกี่ยวข้องของทางด้านความรู้สึกนำมาสร้างสรรค์เป็นส่วนหนึ่งของผลงาน นำวัสดุจากพลาสติก สร้างเป็นชิ้นงาน 5 ชิ้น สื่อความหมายถ่ายทอดผ่านใบหน้าของแม่ นำเสนอบทเรียนที่สอนแนวคิดการดำเนินชีวิต โดยการใช้ชื่อภาพที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกของแม่ ใช้วัสดุที่สร้างแรงบันดาลใจให้กับตัวผู้วิจัยอยากจะทำสรรคผลงาน จากสิ่งที่ผู้วิจัยช่วยแม่ เคยเห็นแม่มีความรู้สึกผูกพันกับสิ่งของเหล่านี้ และสิ่งของเหล่านี้ที่มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยได้รับรู้บทเรียน

อันมีค่า อาทิ กระดาษ ขวดน้ำ เส้นพลาสติก โดยการนำเส้นพลาสติกที่ผ่านการแปรรูปแล้วนำมาเป็นส่วนหนึ่งของชิ้นงาน เพื่อนำมาสร้างสรรค์ในรูปแบบของ การจัดวางด้วยการปรีน 3D ผสมผสานกับวัสดุสร้างผลงานที่สะท้อนแนวคิดและบทเรียน โดยการติดตั้งและจัดวางตามรูปแบบวิธีการที่ผู้วิจัยมุ่งหวังไว้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้สึกทางอารมณ์ที่สื่อความรู้สึกโดยใช้รูปทรง ลักษณะใบหน้าของแม่ถ่ายทอดผ่านประสบการณ์จากผู้สร้างสรรค์
2. เพื่อค้นหาเทคนิคและรูปแบบการสร้างสรรค์ศิลปะจัดวางที่สื่อถึงเรื่องราวและวัสดุเกิดความสอดคล้องสัมพันธ์กัน
3. เพื่อเลือกวัสดุที่มีอิทธิพลกับเรื่องราวของแม่ที่เชื่อมโยงกับวัสดุที่ได้จากขยะ นำมาออกแบบและสร้างสรรค์ชิ้นงานให้เนื้อหาเรื่องราวเกิดเป็นงานศิลปะการจัดวางที่ออกมาในรูปแบบที่ผู้วิจัยต้องการ

วิธีการศึกษา

การรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาความรู้สึกระหว่างแม่กับตา และเหตุผลที่แม่หันไปเก็บขวด เก็บกระดาษเหมือนกับสิ่งที่ตาเคยทำ เพื่อการถ่ายทอดความรู้สึกที่เป็นบทเรียนทำให้แม่ปรับเปลี่ยนตัวเอง แม่มีแนวคิดที่จะใช้ความรู้สึกของตนเองที่ยังคงคิดถึงตาเสมอ เลือกทำในสิ่งที่ตาชอบทำ ถึงแม้ในช่วงเวลาที่ผ่านมานานเองจะไม่เห็นด้วยกับการกระทำเหล่านี้ สิ่งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นแม่ทำจากการเก็บของเก่า สิ่งนี้ทำให้แม่แสดงออกความรู้สึกทางอารมณ์ออกมาในหลายๆด้าน ผู้วิจัยจึงเลือกพฤติกรรมการแสดงออกไปถ่ายทอดลงบนผลงานแต่ละชิ้น และศึกษาข้อมูลวัสดุที่จะนำมาสร้างสรรค์ ให้มีความเชื่อมโยงกับความรู้สึกทางอารมณ์ที่ถ่ายทอดผ่านทางใบหน้าของแม่ทั้งในรูปแบบกึ่งนามธรรม

1.1 นำรูปแบบการจัดวางมาวิเคราะห์ถึงความสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการถ่ายทอด

1.2 การศึกษารูปแบบทางใบหน้าของแม่ที่สื่ออารมณ์โดยนำมาทดลองตัดทอนและออกแบบให้มีความ สอดคล้องในด้านสีรูปทรงและการถ่ายทอด

2. การใช้เครื่องมือในการศึกษาหรือการวิจัย

2.1 การนำข้อมูลสิ่งที่ได้ศึกษามาศึกษารูปแบบการร่างภาพความพร้อมก่อนการทดลองนำวัสดุจริงมาสร้างสรรค์เพื่อเป็นการสังเกตและเรียนรู้ถึงข้อผิดพลาด ข้อดี ข้อเสีย ในแต่ละจุด

2.2 การทำแบบร่าง โดยการสเก็ตภาพจากโปรแกรม Illustrator รูปแบบของชิ้นงานที่ต้องการสร้างสรรค์จริง 5 รูปแบบ จำนวน 16 ชิ้น โดยปรับเปลี่ยนด้านรูปทรง สี ในแต่ละส่วน

2.3 การทดลองนำวัสดุแต่ละชิ้นที่จะนำไปสร้างสรรค์จึงนำมาทดลอง และสร้างสรรค์จริงในบางส่วน เพื่อให้มองเห็นภาพชิ้นงานเพื่อง่ายต่อการควบคุม ไปพร้อมกับการสร้างสรรค์ผลงานจริง

วัสดุ อุปกรณ์และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้

เป็นการนำวัสดุประเภท พลาสติก กระดาษ และถุง มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งวัสดุที่นำมาสร้างสรรค์นี้ จะใช้เทคนิควิธีการนำเสนอและถ่ายทอดรูปแบบที่แตกต่างกันไป แต่วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่จะยึดพลาสติกเป็นหลักโดยใช้ลักษณะการถ่ายทอดที่แตกต่างกัน โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. นำภาพแบบมาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาหาความเหมาะสมในการหาข้อดี ข้อผิดพลาดของชาติชิ้นงานถึงส่วนต่างๆแต่ละแบบให้เกิดความสมบูรณ์มากที่สุดของชิ้นงานแต่ละรูปแบบที่อาจก่อให้เกิดข้อผิดพลาดบางจุด และหาความเหมาะสมและความสอดคล้องในรูปแบบของศิลปะการจัดวางกับวัสดุที่จะนำมาสร้างสรรค์ผลงาน การทดลองนำวัสดุแต่ละชิ้นที่จะนำไปสร้างสรรค์จริงมาทดลอง

2. นำภาพแบบจำลองมาวิเคราะห์เพื่อหาความสมบูรณ์ของแบบร่าง ก่อนการลงมือสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง โดยการสังเกตจุดที่อาจเกิดข้อผิดพลาดถึงความไม่กลมกลืนหรือสอดคล้องกันทั้งทางด้านของสี วัสดุ หรือการถ่ายทอดผ่านทางอารมณ์ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัสดุ เนื้อหา และรูปแบบแต่ละชิ้น ให้มีแนวคิดที่ส่งเสริม

ไปในทางเดียวกัน ผู้ชมสามารถรับรู้และสัมผัสได้อย่างลึกซึ้ง เพราะในการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาในการสร้างสรรค์และจัดเตรียมวัสดุการวางแผน การศึกษาและเรียนรู้ถึงรูปแบบชิ้นงาน แต่ละส่วนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการปฏิบัติงาน เพื่อช่วยให้งานเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น และยังช่วยลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการสร้างสรรค์ผลงานได้อีก

3. ลงมือปฏิบัติงาน และการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคสื่อผสม การนำวัสดุที่ได้จากขวดพลาสติกและกระดาษมาสร้างสรรค์ชิ้นงานในรูปแบบศิลปะการจัดการ ในด้านเรื่องราวบทเรียนชีวิตจากแม่ทั้ง 5 ชิ้น

4. วิเคราะห์ผลงานที่สร้างสรรค์รวมทั้งสรุปผลงานชิ้นจริงที่สำเร็จ เพื่อศึกษาข้อมูลในส่วนที่ผิดพลาด ให้ผลงานเกิดความสมบูรณ์ เรียบร้อย

5. ปรับปรุงและแก้ไขผลงานในระยะเวลาที่กำหนด

6. รวบรวมข้อมูลและสรุปวิทยานิพนธ์รูปเล่ม และจัดแสดงนิทรรศการแสดงผลงานที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ชิ้นงานขึ้น

ผลการศึกษา

จากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการจัดวาง ชุดบทเรียนชีวิตจากผู้เป็นแม่ เพื่อศึกษาและถ่ายทอดผลงานศิลปะการจัดวาง ที่ถ่ายทอดเรื่องราวบทเรียนชีวิตที่ได้เรียนรู้จากแม่ ได้แง่คิดมุมมองที่ได้เรียนรู้จนเกิดเป็นความเข้าใจในวัตถุประสงค์ถึงสิ่งที่แม่กำลังกระทำอยู่ในช่วงเวลาเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นความลำบากที่เป็นแรงผลักดันให้กับแนวคิดในการดำเนินชีวิตตามแบบของแม่ นำเสนอผ่านรูปแบบการจัดวางด้วยรูปทรง ผ่านทางอารมณ์บนใบหน้า ใช้สีและรูปแบบการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน แต่ยึดรูปแบบการจัดวางวัสดุบนใบหน้าให้มีความแตกต่างกัน ตามวัสดุที่ใช้สร้างสรรค์ จากการศึกษาข้อมูลเพื่อนำมาประกอบ

กับกระบวนการทำงานสามารถสรุปผลการทำงานได้ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้เรียนรู้และเข้าใจถึงเหตุผลที่แม่เลือกที่จะเก็บขวด เก็บขยะตามพื้นที่ที่มีคนทิ้งหรือคนให้ไปเก็บมาสะสมไว้ตามบริเวณบ้านอยู่เป็นประจำ เหตุผลหลักไม่ใช่เงิน แต่สิ่งที่แม่ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวออกมา นั่นคือ แม่ซึมซับกับความรู้สึกที่ผูกพันเวลาที่ตายังมีชีวิตอยู่ ตามักจะเป็นคนชอบเก็บขวด แต่เมื่อถึงวันที่ตาจากไป แม่จึงสัญญากับตัวเองว่าทำตามสิ่งที่ตาเคยทำมาก่อนเพื่อให้ยังรู้สึกเสมอว่าตายังอยู่กับแม่ตลอดเวลา และอาจจะรู้สึกเสมอว่าตายังอยู่กับแม่ตลอดเวลา และอาจจะเป็นความรู้สึกที่แม่คิดว่าเหมือนได้ทำหน้าที่แทนตา จึงทำให้เกิดเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอ

2. ผลของการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิจัยมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการจัดวาง ผู้วิจัยมองเห็นความสำคัญของวัสดุสิ่งของที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงทางความรู้สึกให้กับตัวผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงเหตุผลที่แม่เลือกที่จะเก็บขวด เหตุผลของเงินไม่ใช่เหตุผลหลัก แต่สิ่งที่แม่ต้องการถ่ายทอดเรื่องราว นั่นคือ ความรู้สึกที่เกิดจากความผูกพัน ระหว่างขวดกับความรัก ความคิดถึงที่เป็นตัวเชื่อมโยงให้แม่ได้ถ่ายทอดอารมณ์ต่างๆออกมา ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะนำวัสดุจากพลาสติกและกระดาษมาถ่ายทอดผสมผสานกับการถ่ายทอดอารมณ์ผ่านทางใบหน้าของแม่

3. ศึกษาและถ่ายทอดผลงาน ศิลปะการจัดวาง ชุด บทเรียนชีวิตจากผู้เป็นแม่ ผู้วิจัยสร้างสรรค์ผลงานแนวศิลปะการจัดวาง จากแม่ นำมาสร้างสรรค์ แต่ละรูปแบบถ่ายทอดเรื่องราวผ่านทางอารมณ์และความรู้สึก โดยใช้ใบหน้าของแม่เป็นผู้ถ่ายทอด สร้างสรรค์ให้เกิดความรู้สึกที่สอดคล้องกับวัสดุที่นำมาสร้างสรรค์ เชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึก ที่แสดงออกมาทั้งที่เป็นแรงผลักดันและมุมมองแนวทางการใช้ชีวิต และเห็นคุณค่าของผู้หญิงที่เรียกว่าแม่ จึงเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ชิ้นงานศิลปะการจัดวางตาม

- อุดมคติของผู้วิจัย ผลงานทั้งหมดมี 5 ชั้นดังนี้
- ชั้นที่ 1 ผลงานชื่อ ความเศร้า
  - ชั้นที่ 2 ผลงานชื่อ ความเหงา
  - ชั้นที่ 3 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 1
  - ชั้นที่ 4 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 2
  - ชั้นที่ 5 ผลงานชื่อ ความสำเร็จรูปแบบ

ผลงานการสร้างสรรค์

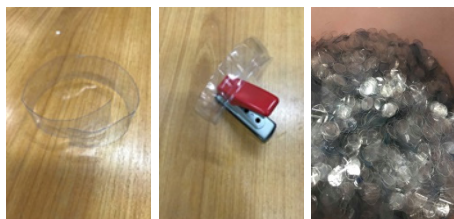
(ลำดับภาพที่ 1) ภาพร่างผลงานทั้ง 3 ภาพ เพื่อคัดเลือกภาพสำหรับไปสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง

ผลงานชั้นที่ 1 ผลงานชื่อ ความเศร้า

การสร้างสรรค์ผลงานออกเป็น 3 รูปแบบ โดยใช้กระบวนการไล่โทนสีให้คล้ายกับใบหน้าแม่ ถ่ายทอดสีหน้าแสดงออกถึงความเศร้า เป็นความเศร้าที่แม่กำลังคิดถึงตา สีหน้าแต่ความเศร้า

(ลำดับภาพที่ 2) ภาพต้นแบบภาพร่างทำชิ้นงานจริง

(ลำดับภาพที่ 3) ภาพวัสดุที่นำมาใช้ในการจัดทำผลงานชั้นที่ 1 โดยการนำขวดพลาสติก

มาตัดเป็นเส้นๆ ความกว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ความยาวตามขนาดรอบวงของขวด ใช้ที่เจาะกระดาษเจาะรูให้เป็นวงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 เซนติเมตร ใช้ตะปูหมุดตัวเล็กเจาะลงไปตรงกลางของวงกลม แล้วนำมาจัดวางตามรูปแบบใบหน้าของแม่ โดยใช้วิธีการเล่นระดับความสูงต่ำ และลงสีโดยใช้สียาทาเล็บทาบนพลาสติกเพื่อสร้างสีสัน

(ลำดับภาพที่ 4) ภาพร่างผลงานทั้ง 3 ภาพ เพื่อคัดเลือกภาพสำหรับไปสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง

ผลงานชั้นที่ 2 ผลงานชื่อ ความเหงา

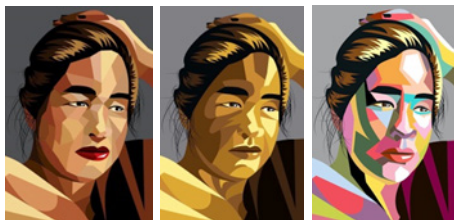
สร้างสรรค์ผลงานออกเป็น 3 รูปแบบ ผลงานชั้นที่ 2 เป็นการใช้ขวดน้ำและกระดาษที่แม่เก็บไว้ นำมาสร้างสรรค์เป็นต้นไม้ เหตุผลของการนำเสนอต้นไม้ที่สร้างจากขวดและกระดาษ ได้แรงบันดาลใจมาจาก ต้นไม้ที่อยู่บ้านแม่ ต้นไม้ต้นประจำที่แม่มักจะนำขวดที่เก็บกองไว้ตรงจุดนี้ ภาพร่างต้นแบบมีการปรับเปลี่ยนสีของวัสดุ ทั้งในส่วนของต้นไม้และดอกไม้ ทดลองจัดวางให้มีความคล้ายกับต้นไม้จริง มองเห็นภาพสัดส่วนต้นไม้ที่แสดงถึงสิ่งที่แม่ชอบอยู่ตรงจุดนี้เวลาเกิดอารมณ์ความรู้สึกตามชื่อผลงานเป็นประจำ

(ลำดับภาพที่ 5) ภาพต้นแบบภาพร่างทำชิ้นงานจริง

(ลำดับภาพที่ 6) ภาพวัสดุที่นำมาใช้ในการจัดทำผลงานชิ้นที่ 2 นำขวดน้ำพลาสติก มาตัดแบ่งส่วน ให้ได้ 3 ส่วน เพื่อแบ่งไว้สำหรับการทำดอกไม้สำหรับติดตั้งเป็นต้นไม้ โดยดอกไม้ที่จัดทำ จะทำให้คล้ายเคียงกับต้นไม้ที่แม่ชอบนำขวดพลาสติกไปวาง

(ลำดับภาพที่ 7) ภาพร่างผลงานทั้ง 3 ภาพ เพื่อคัดเลือกภาพสำหรับไปสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง ผลงานชิ้นที่ 3-4

ผลงานชิ้นที่ 3 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 1

ผลงานชิ้นที่ 4 ผลงานชื่อ ความเหนื่อยล้า 2

การสร้างสรรค์ผลงานออกมา 3 รูปแบบ โดยมีการปรับเปลี่ยนในด้านรูปแบบของสี ที่ให้ความรู้สึกนิ่งเฉย ไม่สดชื่น แสดงออกให้เห็นถึงสีหน้าและท่าทางที่แสดงออกถึงความเหนื่อยล้า โดยภาพร่างจะนำไปสร้างสรรค์ชิ้นงานจำนวน 2

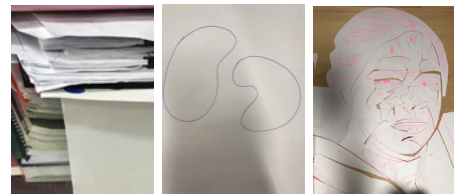
ชิ้น โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสร้างสรรค์โดยการทดลองเทคนิค 2 แบบ

(ลำดับภาพที่ 8) ภาพต้นแบบภาพร่างทำชิ้นงานจริง ผลงานชิ้นที่ 3-4

(ลำดับภาพที่ 9) ภาพวัสดุที่นำมาใช้ในการจัดทำผลงานชิ้นที่ 3 นำกระดาษที่เก็บมาได้ นำมาย่อยโดยการแช่น้ำให้กระดาษเปื่อยและนำมาขยี้ให้ละเอียดและนำไปผสมสีผสมขาว เพื่อใช้เป็นวัสดุสำหรับสร้างชิ้นงาน

(ลำดับภาพที่ 10) ภาพวัสดุที่นำมาใช้ในการจัดทำผลงานชิ้นที่ 4 นำกระดาษที่เก็บมาได้ โดยมีฐานความสูงประมาณ 5 เซนติเมตร โดยใช้กระดาษแข็งนำมาวาดตามแบบภาพร่างเพื่อใช้เป็นแบบสำหรับตัดกระดาษตามส่วนต่างๆ ของใบหน้าแม่ ความสูงของแต่ละส่วนที่จัดทำให้มีระดับที่สูงต่ำต่างกัน โดยการใช้มีดตัดเตอร์กรีดกระดาษสร้างระดับให้มองดูแล้วมีมิติ

(ลำดับภาพที่ 11) ภาพร่างผลงานทั้ง 3 ภาพ เพื่อคัดเลือกภาพสำหรับไปสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง ผลงานชิ้นที่ 5 ผลงานชื่อ ความสุข

การสร้างสรรค์ผลงาน ใช้ใบหน้าของแม่เป็นตัวอย่างทอดความรู้สึก โดยรูปแบบการของผลงานชิ้นนี้จะใช้ลักษณะการจัดวางหน้าตัวโมเดลที่ใช้เทคนิคการปรีน 3D รูปทรงของโมเดลจะเป็นรูปทรง

ของแม่ลักษณะท่าทางต่าง ๆ นำมาจัดวางแสดง ใบหน้าที่กำลังถ่ายทอดความรู้สึกที่แม่กำลังยิ้มอย่างมีความสุข รูปแบบของภาพจะใช้การจัดวางให้ดูมีมิติ มีระยะ ภาพโดยรวมมองเห็นแล้วให้ความรู้สึกถึงความสุข

(ลำดับภาพที่ 12) ภาพต้นแบบภาพร่างทำขึ้นงานจริง

(ลำดับภาพที่ 13) รูปแบบการสร้างสรรค์ผลงาน ใช้ใบหน้าของแม่เป็นตัวถ่ายทอดความรู้สึก โดยรูปแบบผลงานชิ้นนี้จะใช้ลักษณะการจัดวางการสร้างตัวโมเดลขึ้นมา จากเส้นพลาสติก ผ่านการปรี้นด้วยเครื่อง 3D ผลิตออกมาเป็นหุ่นตุ๊กตาชิ้นเล็กๆ รูปร่างลักษณะท่าทางของตัวโมเดล ใช้รูปทรงของแม่ในการถ่ายทอดและนำตัวโมเดลมาจัดวางมองดูภาพรวมเห็นใบหน้าของแม่ที่กำลังยิ้มอย่างสดใส และมองภาพรวมของชิ้นงานดูแล้วมีมิติ

สรุปผลการวิจัย

ผลงานศิลปะการจัดวาง ชุด บทเรียนชีวิตจากแม่ เป็นศิลปะการจัดวางในรูปแบบของผู้วิจัย รูปแบบการสร้างสรรค์ผู้วิจัยต้องการที่จะถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ทางความคิด สิ่งที่ผู้วิจัยได้รับรู้ และสัมผัสถึงแนวคิดของแม่ แม่ใช้สิ่งบางสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของแม่ไว้ การแสดงออกทางการ

กระทำที่สื่อให้เห็นถึงจุดประสงค์ในสิ่งที่แม่ทำ แสดงออกมาโดยไม่ได้รู้สึกอายกับสิ่งที่แม่ทำ แม่ช่วยสอนให้ผู้วิจัยเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้สึกออกมาด้วยการปฏิบัติตามกับสิ่งที่เรียนรู้และพบเห็น การเลือกใช้รูปทรงใบหน้าของแม่นำมาถ่ายทอด ผู้วิจัยได้เรียนรู้และมองเห็นความรู้สึกที่แม่แสดงออกมาทุกครั้ง หลังจากที่ออกไปเก็บขวดเก็บกระดาษ การถ่ายทอดเรื่องราวผ่านรูปแบบของผลงาน แนวศิลปะการจัดวาง ชุดบทเรียนชีวิตจากแม่ โดยผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการถ่ายทอดผลงานผ่านรูปแบบศิลปะการจัดวางถ่ายทอดทั้งสีหน้าและอารมณ์ ช่วงเวลาที่แม่ได้กระทำอยู่ ทั้งความเศร้า ความเหงา ความเหนื่อยล้า 1 ความเหนื่อยล้า 2 ความสุข ที่เกิดจากการได้ออกไปหาเก็บหาของเก่า นั่นเอง

รูปทรงผลงาน เรื่อง บทเรียนชีวิตจากแม่ มุ่งเน้นการแสดงทางอารมณ์ที่ใช้ใบหน้าของแม่เป็นตัวถ่ายทอดเรื่องราวโดยนำมาผสมผสานกับพลาสติกและกระดาษ ดัดแปลงให้มีเทคนิคและรูปแบบที่ต่างกัน แต่ยังคงยึดหลักรูปแบบการจัดวาง โดยการเลือกวัสดุที่ได้จากของเก่ามาสร้างสรรค์ผลงาน ใช้รูปทรงทางใบหน้าของแม่ที่มีการตัดทอน สีสีนของผลงานศิลปะการจัดวาง เรื่อง บทเรียนชีวิตจากแม่ ผู้วิจัยเลือกใช้สีสีนที่หลากหลายโดยการเลือกใช้สีให้ใกล้เคียงกับอารมณ์ความรู้สึกที่แม่ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เข้าใจถึงแนวคิด ซึ่งผู้วิจัยมุ่งเน้นสะท้อนแนวคิดโดยใช้วัสดุที่เป็นพลาสติกและกระดาษมาเชื่อมโยงเรื่องราวโดยงานการออกแบบรูปทรงเลือกวิธีการนำวัสดุเหล่านั้นมาสร้างสรรค์และทดลองการเลือกใช้สีผ่านโปรแกรม เพื่อให้มองเห็นภาพโดยรวมของชิ้นงานที่จะเกิดขึ้น สามารถสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึก ผลักดันความหมายที่สื่อสะท้อนอารมณ์ ให้เกิดรูปแบบตามที่ต้องการที่จะถ่ายทอดออกมาได้ตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

ผลงานทั้ง 5 ชิ้น สามารถสื่อสะท้อนเรื่องราวที่ผู้วิจัยต้องการถ่ายทอด ให้เห็นถึง บทเรียนชีวิตของแม่ ที่แม่ได้แสดงออกมาสื่อผ่านการถ่ายทอดทางอารมณ์ โดยการหยิบวัสดุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหา มาใช้ได้เหมาะสม จนทำให้ชิ้นงานทั้ง 5 ชิ้น สำเร็จผล และสื่อสะท้อนเรื่องราวออกมาได้โดยสมบูรณ์ เทคนิคที่ใช้สร้างสรรค์ผลงาน สามารถผลักดันให้งานเกิดความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การสร้างสรรค์ผลงาน มีการศึกษาข้อมูลก่อนการลงมือปฏิบัติงานแต่ละครั้ง เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถวางแผนถึงลำดับขั้นตอนในการเลือกใช้วัสดุแต่ละชิ้นมาปฏิบัติตามขั้นตอน เพื่อเป็นการกระชับระยะเวลาในการลงมือปฏิบัติและสามารถควบคุมงบประมาณให้เกิดความสมดุลกับระยะเวลา

2. บทความนี้เป็นการศึกษางานศิลปะประเภทศิลปะการจัดงาน โดยใช้เทคนิคสื่อผสมและรูปแบบการจัดวาง มาสร้างสรรค์ร่วมกับผลงานวัสดุที่นำมาใช้จะมุ่งเน้นในด้านการใช้วัสดุจำพวกพลาสติก และกระดาษ ที่วัสดุมีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จัดทำบทความนี้ขึ้น ซึ่งผู้วิจัยอาจจะมีการศึกษาข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนในด้านทัศนศิลป์ การลงลึกด้านจิตกรรมประติมากรรม ซึ่งผู้วิจัยจะมุ่งเน้นด้านการนำวัสดุมาจัดวางเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำบทความครั้งต่อไป

1. การสร้างสรรค์ผลงานอาจมีการปรับเปลี่ยน หรือเพิ่มเติมในส่วนของงานวาด งานปั้น มาผสมผสานในการเขียนบทความครั้งต่อไป

2. การสร้างสรรค์ผลงานโดยการศึกษาใน ส่วนของรูปทรง มีรูปแบบของการแสดงออกทาง โทนสีอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันเพิ่มมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้เกิดความสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยดี ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ปิติวรรณ สมไทย อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร.ศุภฤกษ์ คณิตวานันท์ อาจารย์ที่ปรึกษา ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำข้อมูลแนวทางการทำงานบทความนี้ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ให้เกิดความถูกต้องสมบูรณ์ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะคุณครูโรงเรียนบ้านสวน(จันทนุสรณ์) ที่ให้ความช่วยเหลือในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลและศึกษาการทำบทความนี้ตลอดมา และกราบขอบพระคุณครอบครัว คุณตา และแม่ ที่ได้ถ่ายทอดข้อมูลบทเรียนชีวิตที่ดีแบบนี้ ที่ช่วยเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดบทความนี้เล่มนี้ขึ้นมา จึงใคร่ขอระลึกถึงและขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้

คุณค่าในการสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบเป็นกตเวทิตาแด่ บุษปารี บุรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีการศึกษาและประสบความสำเร็จมาจนตราบนานเท่านานนี้

เอกสารอ้างอิง

พรทิพย์ บุญเพ็ง. (2555). พฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเกาะช้าง อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). คณะศิลปกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.

- วรางคนาง ชูแก้ว. (2551). การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของค่านิยมและพฤติกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนมัธยมศึกษา. (วิจัยและจิตวิทยาการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชวลีพร ธานีรัตน์. (2557). รูปแบบการดำเนินชีวิต การเปิดรับข่าวสาร และพฤติกรรมการท่องเที่ยวตลาดออนไลน์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย. (ปี 2014, กรกฎาคม-ธันวาคม). (ฉบับที่ 1) : <https://www.tci-thaijo.org>
- วาริ โชคล้ำเลิศ. (2554). การศึกษาเทคนิคการสื่อสารในงานโฆษณาเจียบ. (ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ปานรัตน์ สุขเกษม. (2557). ประติมากรรมชุดความรักแม่และลูก. (ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). คณะศิลปกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา
- ศิลปะการจัดวาง. (2561). ศิลปะการติดตั้ง. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>

การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

The Development of Instructional Multi-Media for Teaching of Sight-Singing Class at Art Education College, Lao PDR

คำเงิน ผาสูก¹, สยาม จวงประโคน²

Khamngeun Phasouk¹, Sayam Chuangprakhon²

Received: 23 May 2019

Revised: 28 June 2019

Accepted: 12 July 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ก่อนเรียน และหลังเรียน ด้วยสื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้น 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้น ในรายวิชาอ่านโน้ตสากล ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยศิลปศึกษา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) นครหลวงเวียงจันทน์ ที่กำลังศึกษา ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยจำนวนสุ่ม 1 ห้องเรียน จำนวน 37 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยสื่อมัลติมีเดีย 2) สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาอ่านโน้ตสากล 4) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อสื่อมัลติมีเดีย รายวิชาอ่านโน้ตสากล ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า 1) สื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ 83.51/84.60 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.69

คำสำคัญ : การอ่านโน้ตสากล, สื่อมัลติมีเดีย

¹ นิสิตระดับปริญญาโท หลักสูตรดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
E-mail: khamngeun.ps@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม E-mail: sayam.c@msu.ac.th

¹ M.M. in Music, College of Music, Mahasarakham University, Thailand

² Assistant Professor, College of Music, Mahasarakham University, Thailand

Abstract

The objectives of the study were: develop instructional multimedia for teachers and students at the Sight-Singing class at art education college, Lao People's Democratic Republic (Lao PDR) that meets efficiency criterion 80/80; develop a chart that compares learning achievement of the students before and after learning with the developed multimedia; judge students' satisfaction for multimedia developed in the course of reading international notes. The sample group used in this study was first-year students in the art education college, Lao PDR, and 37 students who studied in semester two. The materials for this research were: 1) multimedia learning plan, 2) multimedia for teaching and learning of the international note reading course, 3) Learning achievement test form from the international note reading course with the confidence level at 0.80, and 4) Questionnaire of students' satisfaction for multimedia. Obtained data were analyzed using frequency, mean, percentage, standard deviation, and t-test analysis. The results of the study showed that (1) the criterion of multimedia developed for teaching and learning of the international note reading course in art education college, Lao PDR had an efficiency factor of 83.51/84.60 which is higher than the set criteria of 80/80. (2) Post-learning achievement value was higher than pre-learning at the statistical significance level at .01; and (3) The students had a high level ($\bar{X} = 3.69$) of satisfaction towards learning by using multimedia for teaching and learning of the international note reading course.

Keywords: Music Notation Reading, Multimedia for Learning

บทนำ

การศึกษาที่มีบทบาทที่สำคัญอย่างมากต่อการพัฒนามนุษย์พัฒนาสังคมได้มีผู้กล่าวไว้ว่าการศึกษาคือกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิดความสามารถ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และแบบแผนในการดำเนินชีวิตให้แก่มนุษย์เพื่อการสร้างสรรค์ของมวลมนุษยชาติ ซึ่งมนุษย์ต้องเรียนรู้ใฝ่รู้ฝึกฝนตนเอง และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต กระบวนการดังกล่าวเรียกว่าการศึกษา การศึกษามีลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย

วิทยาลัยศิลปศึกษา ที่นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นสถาบันผลิตครูศิลปศึกษาแห่งเดียวของประเทศลาว ที่เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปศึกษาใน

ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส) และระดับปริญญาตรีโดยมีการจัดการเรียนการสอน 2 สาขาวิชาคือ สายศิลปดนตรีและสายจิตรกรรมมีกระบวนการจัดการศึกษาโดยมุ่งพัฒนาบุคลากรครูทางด้านศิลปะให้เพียงพอตามความต้องการของสังคมและให้บุคลากรครูมีความรู้ความสามารถ มีแนวความคิดสร้างสรรค์ มีความรักในงานศิลปะ มีความชำนาญในวิชาชีพครู มีคุณธรรมจริยธรรมต่อการทำงานวิชาชีพครู สามารถถ่ายทอดความสามารถทางด้านศิลปะออกสู่สังคมและให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มีการปฏิรูปการศึกษาของชาติ ดังที่ศรีจ้อย ญาตีวิเกต (2557: 3) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันวิทยาลัยศิลปศึกษาถือเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาด้านศิลปศึกษาด้านศิลปะดนตรีและจิตรกรรม วิทยาลัยศิลปศึกษา

สปป.ลาว ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2525 เป็นโรงเรียนครูศิลปศึกษาแห่งเดียวของประเทศที่เปิดหลักสูตรการเรียนสอนศิลปศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช) ในสาขาวิชาทัศนกรรม ศิลปกรรม และศิลปะดนตรี จนถึงปี พ.ศ. 2552 รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญในสาขาศิลปศึกษา จึงมีการยกวุฒิการศึกษาจากโรงเรียนครูศิลปศึกษาเป็นวิทยาลัยศิลปศึกษา ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส) และในปี พ.ศ. 2554 มีระดับปริญญาตรี (ในระยะทดลอง) โดยมีนโยบายการจัดการเรียนการสอนสองสาขาวิชาคือ สาขาศิลปะดนตรี และสาขาทัศนศิลป์

การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการเรียนการสอนของผู้เรียนและผู้สอน โดยการเรียนจะเน้นการพัฒนาเป็นรายบุคคล ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจและตามความต้องการของผู้เรียนตามความสามารถของผู้เรียน แผนยุทธศาสตร์การสร้างบุคลากร ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปี พ.ศ. 2549-2558 และกำหนดจุดมุ่งหมายทิศทางโดยได้วางยุทธศาสตร์ไว้เป็น 5 กลุ่มใหญ่ เพื่อพัฒนาในการปฏิบัติงานแห่งชาติการศึกษาเพื่อบุคลากรทุกคน โดยเน้นนโยบายเพื่อปรับปรุงกระบวนการคุ้มครอง และวิธีการสร้างบุคลากรครู และรับประกันการจัดครูให้เพียงพอและเหมาะสมกับสัดส่วนของนักเรียนในสายสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. 2559 การประชุมใหญ่ ครั้งที่ 8 ของพรรคคอมมิวนิสต์ ได้วางจุดมุ่งหมายและตั้งสมมุติฐาน ที่จะทำให้ประเทศได้หลุดพ้นออกจากภาวะด้อยพัฒนาในปี พ.ศ. 2563 แก้ไขความยากจนของประชาชนให้ได้อย่างสิ้นเชิง และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บนพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษาให้มีคุณภาพเท่าเทียมกับประเทศอื่น ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษาและกีฬา 5 ปีครั้งที่ 8 พ.ศ. 2559-2563 สปป.ลาว ได้กำหนดเป้าหมายแผนพัฒนาการศึกษาของ สปป.ลาว ดังนี้

1) สปป.ลาว ยึดหลักการพัฒนามนุษย์ การศึกษาแห่งชาติ หรือเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน และเป็นศูนย์กลางแห่งการสร้างบุคลากรประเภทต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ และสังคมอย่างทั่วถึง

2) ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติให้สอดคล้องตามแนวทางของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว โดยประกัน 3 ลักษณะทางการศึกษา คือ ลักษณะวิทยาศาสตร์ ลักษณะทันสมัย และลักษณะมหาชน ตามทิศทาง 5 มาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ คือ คุณสมบัติศึกษา ปริญญาศึกษา ศิลปะศึกษา พลศึกษา และแรงงานศึกษา

3) ดำเนินการแก้ไขปัญหาคูครูผู้สอน เช่น เร่งพัฒนาศักยภาพของครูให้มีความรู้ความสามารถที่สูงขึ้น พร้อมกำหนดนโยบายส่งเสริมผู้ที่เรียนดีเรียนเก่ง มีทักษะที่ดี และความเป็นมืออาชีพในการทำงาน เอาใจใส่ในการปรับปรุงวิธีการสอน การเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ “สร้างครูเพื่อสร้างคน สร้างคนเพื่อสร้างชาติ”

4) พัฒนาหลักสูตรทุกระดับและทุกสายวิชา โดยเน้นสมรรถนะการเรียนของนักเรียน และนักศึกษาอันคว่าปรับปรุงมาตรฐานของหลักสูตร เชื่อมโยงกับโลกปัจจุบันทันต่อบริการเปลี่ยนแปลงของโลก หลักสูตรจะต้องตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ

5) เอาใจใส่ปรับปรุง และแก้ไขโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษารวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์การเรียนการสอนอย่างเพียงพอ

6) ปรับปรุงระบบการคุ้มครองการศึกษาให้มีความสอดคล้องเข้มแข็ง ก่อสร้างพนักงานคุ้มครอง พนักงานบริหาร พนักงานวิชาการทุกระดับอย่างมีแบบแผน

7) สนับสนุนการจัดการรายจ่ายงบประมาณกับการศึกษาให้ได้ 17% - 18% ของรายจ่ายงบประมาณของประเทศ พร้อมทั้งขอความร่วมมือมือสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนในและต่างประเทศให้มีส่วนร่วม

ในการพัฒนาการศึกษาอย่างทั่วถึง สรุปก็คือ การพัฒนาการศึกษาเพื่อให้ประสบผลสำเร็จที่พึงประสงค์ และมีความก้าวหน้า และทันสมัยของโลก วันชัย วงษา (2557)

รายวิชาอ่านโน้ตสากล (Solfege) เป็นวิชาที่มีความสำคัญยิ่งเป็นวิชาบังคับในสาขาศิลปะดนตรีของวิทยาลัยศิลปศึกษา มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์มีสุนทรียภาพ พัฒนาดนเองทางศิลปะ เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปะวัฒนธรรม และประเพณีของชาติความเป็นมาของรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น และรากฐานทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสิ่งรอบตัว การพัฒนาเจตคติ มีทักษะ การคิดสร้างสรรค์ เมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยองค์รวมของประเทศมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อศาสตร์ทางด้านการร้อง การประสานเสียง การปฏิบัติเครื่องดนตรีพื้นบ้าน สากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกาภิวัตน์

สำหรับสาขาศิลปะดนตรี วิทยาลัยศิลปศึกษามีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์และศิลปะ ความงาม พัฒนาดนเองทางศิลปะเห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะด้านการแสดงตลอดถึงศิลปะวัฒนธรรมและประเพณีของชาติความเป็นมาของรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นและรากฐานทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะและสิ่งรอบตัว พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ เห็นคุณค่าความสำคัญทางดนตรี สามารถถ่ายทอดเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรม วิถีชีวิต โดยผ่านทางโสตศิลป์ เมื่อได้ยิน ได้เห็น ได้สัมผัส ทำให้เกิดความสุนทรีย์ทางอารมณ์ ให้ความรื่นเริง ความเศร้าโศกเสียใจ ความเข้มแข็ง กล้าหาญและช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เสริมสร้างในการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมทางด้านดนตรีในการ

ถ่ายทอดความรู้ทักษะและประสบการณ์ความเป็นครูศิลปศึกษาตามโรงเรียนสถาบันศึกษาหรือระดับสถาบันและวิทยาลัยต่างๆ ของประเทศตามเงื่อนไขความต้องการของสังคม

จากการสำรวจงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการวิจัย แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาอ่านโน้ตสากล ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ยังไม่มีผู้ใดทำหัวข้อนี้เช่น วันชัย วงษา (2557) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมหลักสูตรชั้นสูงครูศิลปศึกษา สายศิลปกรรม ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ศรีจ้อย ญาติวิเกต (2557) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนแม่บทเพื่อพัฒนาบุคลากรครูศิลปศึกษา และเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว รัตนาพร กุงพะหลวง (2561) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนดนตรี - นาฏศิลป์ ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทำการศึกษาเกี่ยวกับ การอ่านโน้ตสากล ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยต้องการศึกษา แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาอ่านโน้ตสากล ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ซึ่งมีความสำคัญยิ่งเพราะจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความรู้ ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับวิทยาลัยศิลปศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาแนวทางในการปรับปรุงการเรียนรู้นดนตรี และศิลปะต่อไปอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ก่อนเรียน และหลังเรียน ด้วยสื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้น

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้น ในรายวิชาอ่านโน้ตสากล ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาโครงสร้างหลักสูตร การเรียนการสอนดนตรี วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว และเอกสารประกอบการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจกับมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร ขอบข่ายเนื้อหา วิธีการสอน และการวัดผลประเมินผล กำหนดการเรียนรู้เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาในแต่ละบทเรียน

2. ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหา และทำการวิเคราะห์เนื้อหารายวิชาอ่านโน้ตสากล

3. ศึกษาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และดำเนินการสร้างสื่อมัลติมีเดียการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล

4. นำสื่อมัลติมีเดียการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณา

5. นำสื่อมัลติมีเดียการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญนำไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try out)

6. ประเมินผลสื่อมัลติมีเดีย โดยใช้แบบวัดความสามารถในการอ่านโน้ตสากล ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น และทำการปรับปรุงแก้ไขสื่อมัลติมีเดียให้เกิดความสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยศิลปศึกษา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งอยู่บ้านสิบุญเฮือง เมืองจันทบูลี นครหลวงเวียงจันทน์ ภาคเรียนที่ 2

ปีการศึกษา 2561 ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วย จำนวนสุ่ม 1 ห้องเรียน นักศึกษาจำนวน 37 คน ทดลองตั้งแต่วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2562 - วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562

เครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล สำหรับนักศึกษา ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

3. แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาที่เรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามทั้งฉบับได้ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินความสอดคล้อง (IOC) ตามวัตถุประสงค์ ระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมโดยใช้สูตร IOC เพื่อหาผลรวมของคะแนนแบบทดสอบแต่ละข้อของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด แล้วนำมาหาค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 0.50 ถึง 1.00 เพื่อนำข้อบกพร่องไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. ให้นักศึกษากลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียน (Pre-test) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และได้ผ่านการตรวจสอบและพิจารณาแล้ว จำนวน 40 ข้อ

2. ทำการทดลองด้วยตนเอง กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งทำการทดลองในชั่วโมงเรียนของนักศึกษา

3. ให้นักศึกษากลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียน (Post-test) ทันทีเมื่อสิ้นสุดการเรียนในสัปดาห์

สุดท้ายของการทดลองโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกับการทดสอบก่อนเรียน

4. ให้นักศึกษากลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามความพึงพอใจ เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน

จากนั้นนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกระทำ และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และได้ดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์ ประสิทธิภาพของสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน ตามเกณฑ์ ประสิทธิภาพ 80/80 โดยใช้สูตร E1/E

2. หาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียน และหลังเรียน

3. วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน โดยหาค่าเฉลี่ยอัตราส่วน ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยมีเกณฑ์ในการแปลความหมายดังนี้

ค่าเฉลี่ย	ระดับการประเมิน
4.50 - 5.00	พึงพอใจในระดับมากที่สุด
3.50 - 4.49	พึงพอใจในระดับมาก
2.50 - 3.49	พึงพอใจในระดับปานกลาง
1.50 - 2.49	พึงพอใจในระดับน้อย
1.00 - 1.49	พึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

ผลการศึกษา

จากการวิจัยการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว สรุปผลได้ดังนี้

1. สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพ 83.51/84.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80

2. นักศึกษาที่เรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักศึกษามีระดับความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยรวม ทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.69

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

จำนวนนักเรียน	สอบก่อนเรียน	คะแนนแบบทดสอบระหว่างเรียน						สอบหลังเรียน
		1	2	3	4	5	รวม	
	40	10	10	10	10	10	50	40
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
1	22	7	8	8	9	9	41	31
2	24	8	9	9	9	8	43	35
3	20	7	8	8	9	9	41	31
4	27	9	9	8	8	9	43	35
5	28	6	9	9	9	10	43	30
6	29	7	8	9	8	9	41	34
7	31	8	8	8	9	9	42	36
8	27	9	9	9	8	8	43	34
9	25	7	8	8	8	9	40	31

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 (ต่อ)

จำนวน นักเรียน	สอบ ก่อนเรียน	คะแนนแบบทดสอบระหว่างเรียน						สอบ หลังเรียน
		1	2	3	4	5	รวม	
	40	10	10	10	10	10	50	40
	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน	คะแนน
10	18	8	9	9	8	10	44	31
11	22	9	8	8	9	8	42	34
12	30	8	9	9	9	9	44	37
13	32	7	7	8	8	8	38	33
14	22	8	8	8	8	9	41	35
15	24	9	9	9	9	9	45	34
16	25	8	8	9	8	8	41	32
17	28	9	7	8	9	9	42	36
18	29	7	9	9	8	8	41	35
19	27	8	8	9	9	9	43	35
20	28	9	8	9	8	8	42	34
21	25	7	9	8	8	9	41	35
22	27	8	7	9	9	8	41	32
23	30	8	9	8	8	9	42	38
24	28	7	9	9	9	10	44	31
25	27	7	8	8	9	9	41	33
26	29	9	9	8	9	9	44	36
27	28	9	9	9	8	9	44	32
28	27	7	8	9	8	8	40	32
29	26	6	7	8	9	9	39	31
30	25	7	9	9	8	9	42	33
31	24	8	8	9	9	9	43	32
32	28	6	7	8	9	8	38	33
33	27	7	9	9	9	8	42	36
34	30	7	7	9	8	9	40	38
35	29	8	8	8	9	8	41	37
36	27	8	7	8	8	9	40	33
37	29	9	8	8	9	9	43	37
รวม	984	286	304	315	316	324	1545	1252
เฉลี่ย	26.59	7.73	8.21	8.51	8.54	8.75	41.75	33.83
ร้อยละ	66.49	77.30	82.17	85.13	85.40	87.57	83.51	84.60

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อน และหลังเรียน โดยใช้สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

กลุ่มทดลอง	N	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ก่อนเรียน	37	26.59	3.059		
หลังเรียน	37	33.83	2.205	- 15.88	.000**

** .01

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

การเรียนด้วยสื่อมัลติมีเดีย	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านที่ 1 ภาพรวมของสื่อมัลติมีเดีย โดยรวม	3.93	0.71	มาก
ด้านที่ 2 เนื้อหาของสื่อมัลติมีเดีย โดยรวม	4.07	0.70	มาก
ด้านที่ 3 การเอื้ออำนวยต่อการเรียน โดยรวม	3.93	0.78	มาก
ด้านที่ 4 รูปแบบการออกแบบสื่อมัลติมีเดีย โดยรวม	3.93	0.82	มาก
รวม	3.69	0.71	มาก

อภิปรายผล

การวิจัยการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว สามารถมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพกระบวนการของสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นเท่ากับ 83.51 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบจากการวิเคราะห์เนื้อหา ผ่านการหาประสิทธิภาพโดยผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลองเพื่อหาข้อบกพร่องแล้วแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าวจนได้สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักศึกษาที่เรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว มีผลการสอนที่ดีขึ้น

2. ประสิทธิภาพผลลัพธ์ของสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นเท่ากับ 84.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ได้พัฒนาขึ้นอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ ทั้งเนื้อหาองค์ความรู้ในสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว แต่ละบทเรียนนักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีความสนุกสนานจากการเรียน

3. นักศึกษาที่เรียนโดยสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้แสดงว่าสื่อมัลติมีเดียมีประโยชน์ต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนได้ดี รวดเร็ว และมีความก้าวหน้าทางการเรียน

4. ระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เท่ากับ 3.69 ทั้งนี้เนื่องจากสื่อมัลติมีเดียที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้พัฒนาอย่างเป็นระบบ มีการตรวจสอบ จากผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ด้านการใช้ภาษา ด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา และผ่านการทดลองกับนักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ทำให้เกณฑ์การพัฒนาสื่อมัลติมีเดียมีประสิทธิภาพส่งผลให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจ เนื่องจากภาพรวมของเกณฑ์สื่อมัลติมีเดียที่สามารถการเข้าถึงข้อมูลรวดเร็ว มีวัตถุประสงค์ของวิชาในการฟัง และออกเสียงเข้าใจง่าย มีการสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่บทเรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียสามารถเข้าฟังเสียง การออกเสียงทุกตัวโน้ต และเข้าใจง่าย สะดวกในการเข้าถึงข้อมูลได้ มีการใช้คำอธิบายช่วยเหลือ และวิธีใช้ในการเปิดเสียงฟัง และร้องตามบทเพลงที่ครูเตรียมไว้ให้ มีความเหมาะสมของการมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สาวิตรี ดีสินธุ์ (2551)

สรุป

สื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ 84.60 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 นักศึกษาที่เรียนด้วยสื่อมัลติมีเดียมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักศึกษามีระดับความพึงพอใจต่อการเรียนที่มีต่อสื่อมัลติมีเดียที่พัฒนาขึ้น โดยรวมอยู่ในระดับมากเท่ากับ 3.69

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 นำสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ไปใช้ในการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การวัดผลประเมินผล และนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

1.2 นำเสนอผลการวิจัยการพัฒนา

มัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน รายวิชาอ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว ต่อหัวหน้ากรมพละ และศิลปศึกษา ผ่านผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปศึกษาโดยมีแผนพัฒนาวิทยาลัยศิลปศึกษาระยะสั้น และระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาประสิทธิภาพของการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียเพื่อเพิ่มทักษะการเรียนการสอนประกอบรายวิชาอ่านโน้ตสากล ให้ครูสอนดนตรีวิทยาลัยศิลปศึกษาจนถึงชั้นมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ที่จบการศึกษาจากวิทยาลัยศิลปศึกษา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.2 ควรมีการพัฒนาสื่อมัลติมีเดียประกอบการเรียนการสอน ในเนื้อหาหรือรายวิชาอื่นๆ ทั้งรายวิชาทฤษฎี หรือ ปฏิบัติ นอกเหนือจากวิชา อ่านโน้ตสากล วิทยาลัยศิลปศึกษา สปป.ลาว

เอกสารอ้างอิง

- รัตนพร กุญพะหลวง, คมกริช การินทร์, ปราโมทย์ ด่านประดิษฐ์. (2561). แนวทางการจัดการเรียนการสอนดนตรี-นาฏศิลป์ในวิทยาลัยศิลปศึกษา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 12(3), 104-115.
- วันชัย วงษา. (2557). การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนรายวิชาจิตรกรรมหลักสูตรชั้นสูงครูศิลปศึกษาในวิทยาลัยศิลปศึกษา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีจ้อย ญาติวิเกต. (2557). การพัฒนาแผ่นแม่บทเพื่อพัฒนาครูศิลปศึกษา และเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาในวิทยาลัยศิลปศึกษา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สาวิตรี ดีสินธุ์. (2551). การพัฒนาเกมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก*

The Right's Protection of Microfinance Client

จิรนนท์ ไชยบุปผา¹, ชลธีรัตน์ มหะลักขกุล²

Jiranan Chaibubpa¹, Chaleerat Mahasakkakun²

Received: 24 April 2019

Revised: 22 May 2019

Accepted: 18 June 2019

บทคัดย่อ

องค์กรการเงินฐานราก (Microfinance Institutions: MFIs) เป็นองค์กรเงินที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงินของสถาบันการเงินในระบบ ซึ่งในปัจจุบันองค์กรการเงินฐานรากได้แพร่ขยายไปทั่วทุกพื้นที่ในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ดีในการดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวกลับไม่มีกฎหมายกำกับดูแลหรือควบคุมการดำเนินงานแต่อย่างใด คงมีเพียงระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ.2555 เท่านั้นที่เป็นแนวปฏิบัติให้แก่เจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่จดทะเบียนกับกรมพัฒนาชุมชน จึงส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์เป็นจำนวนมากต้องประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็นการทุจริตฉ้อโกงของกรรมการ การปล่อยสินเชื่อที่มีความเสี่ยง ทำให้เกิดการขาดสภาพคล่องทางการเงิน จนท้ายที่สุดต้องล้มสลายและสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชนในชุมชน ดังนั้น การกำหนดมาตรการในการควบคุมและกำกับดูแลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งเสริมให้องค์กรการเงินฐานรากในชุมชนมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีความมั่นคง เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้รับการคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมและเป็นธรรม

คำสำคัญ : การคุ้มครองสิทธิ, ผู้ใช้บริการ, องค์กรการเงินฐานราก

Abstract

Microfinance Institutions or MFIs are financial organizations incorporated to respond to the needs of people who lack the opportunity to access the services of financial institutions in the system. Nowadays, microfinance Institutions are diffused throughout Thailand. Nonetheless, none of the laws govern or control their operation. Only the procedures on operation and promotion of the saving groups govern the operation of the Department of Community Development on operation

¹ อาจารย์ประจำ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000 โทรศัพท์ 087-5144619
E-mail: jiranan.cs@gmail.com

¹ อาจารย์ประจำ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110 โทรศัพท์ 084-1952877
E-mail: Chaleerath@hu.ac.th

² Lecturer, Faculty of Law, Thaksin University, Maung, Songkhla, 90000

² Lecturer, Faculty of Law, Hatyai University, Hatyai, Songkhla, 90110

and promotion of the saving groups govern the operation of the saving groups that are registered with the Department of Community Development. This loose relationship creates fertile ground for corruption amongst their committees, especially in the release of risky loans. Failure of these loans further leads to a lack of financial flow and ultimately leads to the collapse of the institution and damage to people in the community. In consequence, regulation and a measure of control and governance are important to promote efficiency and stability of MFIs so the rights of service users will be protected.

Keywords: Right's protection, Client, Microfinance Institutions

บทนำ

องค์กรการเงินระดับฐานราก เป็นองค์กรที่เป็นผลผลิตทางความคิดของชุมชนที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการเงินของสถาบันการเงินเชิงพาณิชย์ในระบบ โดยจากการศึกษาข้อมูลการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนในชนบท พบว่ามีประชาชนเพียงร้อยละ 33.9 เท่านั้นที่ได้รับบริการทางการเงินจากธนาคารพาณิชย์ (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558) ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างสำคัญในการให้บริการทางการเงินของประเทศที่ทำให้ประชาชนในส่วนของฐานรากไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนที่รัฐให้การรับรองและคุ้มครองได้ ด้วยเหตุนี้ประชาชนในส่วนของฐานรากที่อยู่ในพื้นที่ชนบทหรือพื้นที่ห่างไกลจึงเลือกใช้บริการจากกลุ่มองค์กรการเงินฐานรากในชุมชนซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กองทุนเงินหมุนเวียน เป็นต้น โดยในการดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือจะดำเนินการรับฝากเงินจากสมาชิกในลักษณะของการออม ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกที่มีความต้องการทางการเงิน นำเงินไปลงทุน ตลอดจนการนำดอกเบี่ยที่ได้รับมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรหรือเป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิกที่ยากจนหรือไม่อาจ

เข้าถึงสวัสดิการทางสังคมจากรัฐหรือองค์กรเอกชนทั่วไป ซึ่งเป็นการช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพและทำกิจกรรมต่างๆ ได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในการกำกับดูแลเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินฐานรากลักษณะดังกล่าวในชุมชน พบว่าไม่มีกฎหมายกำกับดูแลหรือควบคุมการดำเนินงาน อันจะเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการแต่อย่างใด คงมีเพียงระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ.2555 เท่านั้นที่เป็นแนวปฏิบัติให้แก่เจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่จดทะเบียนกับกรมพัฒนาชุมชน จึงส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์ หรือองค์กรการเงินเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมพัฒนาชุมชนต้องประสบปัญหาไม่ว่าจะเป็นการทุจริตฉ้อโกงของกรรมการ (ศูนย์ข่าวหาดใหญ่ จ.สงขลา, 2559) การปล่อยสินเชื่อบริการที่มีความเสี่ยง ทำให้เกิดการขาดสภาพคล่องทางการเงิน จนท้ายที่สุดต้องล้มสลายและสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชนในชุมชน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงปัญหาและมาตรการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินฐานรากเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนากฎหมายที่คุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการที่เหมาะสมและเป็นธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการองค์กรการเงินฐานรากในระบบ กิ่งในระบบ และกลุ่มพึ่งพาตนเอง รวมถึงปัญหาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการ
3. เพื่อแสวงหาแนวทางหรือมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานรากที่เหมาะสมและเป็นธรรม

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับความหมาย กฎหมาย ระเบียบ ประกาศ เอกสารทางราชการ หนังสือ/ตำรา ตลอดจนเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก รวมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) โดยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรการเงินฐานรากในระบบ กิ่งในระบบ และกลุ่มพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ผลการศึกษา

1. แนวคิดและหลักการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก

1.1 ความเป็นมาขององค์กรการเงินฐานราก

จากการศึกษา พบว่า องค์กรการเงินระดับฐานราก (Microfinance Institutions: MFIs) เป็นองค์กรการเงินที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่ไม่สามารถ

เข้าถึงบริการทางการเงินในระบบหรือกึ่งระบบสามารถออมเงินหรือกู้ยืมเงินเพื่อนำไปลงทุนหรือประกอบอาชีพได้ ซึ่งถือเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของผู้ประกอบการรายย่อยและคนยากจนในชนบท โดยเป็นองค์กรที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนในชนบทและส่งเสริมการกระจายรายได้ (สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์, 2559)

โดยองค์กรการเงินฐานราก เกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ 18-19 ในกลุ่มประเทศยุโรปตอนกลาง (Srniec K. & Svobodova E., 2009) และมีการดำเนินการจนประสบความสำเร็จในหลายประเทศ (Joanna Ledgerwood, 2000) โดยเฉพาะองค์กรการเงินระดับฐานรากที่เป็นต้นแบบความสำเร็จที่ชัดเจน คือ ธนาคารกรามีน (Grameen Bank) ในประเทศบังกลาเทศ (Kabir Hassan & Luis Renteria-Guerero, 1997) ซึ่งก่อตั้งโดยมุฮัมมัด ยูनुส นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ที่ริเริ่มพัฒนาแนวคิดการให้กู้เงินโดยไม่ต้องใช้หลักประกัน หรือที่เรียกว่า "Microcredit" โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่เขาได้ศึกษาระบบการบริหารจัดการการกู้เงิน และวิถีชีวิตของคนยากจนอย่างลึกซึ้ง และนำเงินส่วนตัวให้ชาวบ้านกู้เงินโดยอาศัยหลักความไว้วางใจ (Founder Muhammad Yunus, 2016) และพัฒนาเป็นธนาคารกรามีน (Grameen Bank, 2006) ภายใต้การสนับสนุนจากรัฐบาลและขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยในปี ค.ศ. 1922 มีจำนวนผู้ใช้บริการประมาณ 2 ล้านคน และมีอัตราการจ่ายเงินคืนสูงถึงร้อยละ 97-98 ซึ่งสะท้อนถึงผลกำไรที่ชัดเจนทำให้แนวความคิดดังกล่าวได้ขยายจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งเกือบทั่วประเทศ และในเวลาต่อมาการดำเนินงานของธนาคารกรามีนได้รับการยอมรับจากนานาประเทศและถูกนำมาใช้เป็นต้นแบบในประเทศต่างๆ ซึ่งรวมถึงสหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และนอร์เวย์ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 2005 องค์กรสหประชาชาติได้นำแนวคิดดังกล่าวมากำหนดเป็นหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้กู้เงินโดย

ไม่ต้องมีหลักประกัน (Microcredit) เพื่อเป็นต้นแบบให้แก่ประเทศสมาชิกต่อไป (Morduch Jonathan, 1997)

ส่วนการเงินฐานรากของประเทศไทยนั้นได้มีการให้บริการการเงินฐานรากมาเป็นเวลากว่า 50 ปี ผ่านโครงการให้ความช่วยเหลือต่างๆ จากภาครัฐ โดยได้มีการจัดตั้ง “กองทุนพัฒนาชนบท” ขึ้นเพื่อให้การสนับสนุนกองทุนหรือเงินกองทุนเฉพาะกิจต่างๆ ในหมู่บ้านชนบทในรูปการให้ยืมเงินสมทบโดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อให้ชาวบ้านที่อยู่ในชนบทที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้หรือสินเชื่อ เพราะไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น (ศศิวิมล ถาวรพงศ์สถิต, 2555) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2547 ภาครัฐได้เห็นถึงความสำคัญของการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชาชนระดับฐานราก จึงมีโครงการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติขึ้น ภายใต้หลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันทางการเงินแก่ประชาชนและลดความเหลื่อมล้ำของประชาชนในประเทศไทยโดยรวม

ในขณะที่อีกด้านหนึ่งในชุมชน ได้มีองค์กรการเงินฐานรากของไทยในรูปแบบพึ่งพาตนเองได้ถือกำเนิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2520 โดยมีจุดเริ่มต้นจากการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นเดียวกันด้วยความสมัครใจเพื่อร่วมมือกันบนหลักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ปัญหาด้านการเงินของคนในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการของระบบการเงินพาณิชย์ (สฤณี อาชวานันทกุล, 2556) ซึ่งการรวมตัวกันของประชาชนในท้องถิ่นได้ก่อให้เกิดองค์กรการเงินระดับฐานรากที่แข็งแกร่งหลายแห่งด้วยกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์คลองเปี้ยะของนายอัมพร ต้วงปาน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ของครูชบ ยอดแก้ว กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระสุบิน ปณีโต ธนาคารหมู่บ้านของ ดร.จ่านอง สมประสงค์ ศูนย์รวมน้ำใจของธนาคารหมู่บ้านอำเภอดอกคำใต้

ของนางมุกดา อินตะสาร แผนแม่บทชุมชนเข้มแข็งตำบลเขาคราม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2549)

1.2 แนวคิดและหลักการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินระดับฐานราก
เมื่อศึกษาถึงแนวคิดในการกำกับดูแลองค์กรการเงินฐานราก พบว่า โดยทั่วไปองค์กรการเงินฐานรากแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ องค์กรการเงินฐานรากในระบบ เช่น สถาบันการเงินต่างๆ องค์กรการเงินฐานรากกึ่งในระบบ เช่น สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และองค์กรการเงินฐานรากกลุ่มพึ่งพาตนเอง เช่น กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน

สำหรับแนวคิดโดยทั่วไปในการกำกับดูแลการบริหารจัดการองค์กรการเงินในระบบหรือกึ่งในระบบเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การกำกับดูแลในเรื่องการประกอบธุรกิจ (Non-Prudential Regulation) และความมั่นคงทางการเงิน (Prudential Regulation) ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ด้าน คือ การกำกับด้านความมั่นคง การตรวจสอบดูแลความมั่นคง และการประกันเงินฝาก (สันติ ธิรพัฒน์ และคณะ, 2542) ซึ่งแต่ละด้านมีหลักการ ดังนี้

(1) การกำกับด้านความมั่นคง (Prudential Regulation) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาความมั่นคงของสถาบันการเงินและระบบการเงิน ซึ่งโดยทั่วไปการควบคุมกำกับด้านความมั่นคงของสถาบันการเงินนั้น อาจแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ ด้านการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย (Prevention) และการส่งเสริมวินัยโดยกลไกตลาด (Market Disciplines) (สันติ ธิรพัฒน์ และคณะ, 2542)

การป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย
เป็นการกำกับดูแลเพื่อเป็นการป้องกันหรือลดความเสี่ยงของสถาบันการเงินโดยการออกกฎเกณฑ์หรือมาตรการกำกับพฤติกรรมของสถาบันการเงินหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น การออกไปอนุญาตประกอบธุรกิจการเงิน โดยกฎเกณฑ์จะต้องครอบคลุม

คลุมในด้านขอบเขตของการให้บริการ เงินกองทุนขั้นต่ำ มาตรฐานของผู้บริหาร โครงสร้างผู้ถือหุ้น เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสถาบันการเงินที่จัดตั้งใหม่มีความมั่นคงเพียงพอ นอกจากนี้ อาจมีการกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานในด้านต่างๆ เช่น ด้านความเพียงพอของเงินกองทุน ด้านสภาพคล่อง ด้านการกระจายการปล่อยสินเชื่อ ขอบเขตของการทำธุรกิจการเงินและมาตรฐานทางด้านบัญชี เป็นต้น

การส่งเสริมวินัยโดยกลไกตลาด จะเป็นการควบคุมหรือกำกับพฤติกรรมของสถาบันโดยตรงโดยผู้มีหน้าที่กำกับดูแลสามารถออกกฎเกณฑ์หรือมาตรการซึ่งมีผลกระทบทางอ้อมต่อพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินในอันที่จะเป็นการสร้างแรงจูงใจ ในการควบคุมกำกับดูแลสถาบันภายใต้กลไกตลาด เช่น การควบคุมการทำธุรกรรมที่ผิดกฎหมาย การควบคุมและตรวจสอบภายใน การกำหนดมาตรฐานบัญชีและการประเมินราคา การสอบบัญชี การเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณะ เป็นต้น

(2) การตรวจสอบดูแลด้านความมั่นคง (Prudential Supervision) อาจแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การติดตามตรวจสอบ การเป็นผู้ให้กู้แหล่งสุดท้าย และการให้สถาบันการเงินออกจากระบบการเงิน (สันติ ธิรพัฒน์ และคณะ, 2542)

การติดตามตรวจสอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามสถานภาพทางการเงินของสถาบันการเงิน วิธีการขั้นตอนในการบริหารความเสี่ยงของสถาบันการเงิน คุณภาพข้อมูลทางการเงิน ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสถาบันการเงินว่าเพียงพอต่อการรักษาความมั่นคงของระบบการเงินหรือไม่

การเป็นผู้ให้กู้แหล่งสุดท้าย (Lender of Last Resource) เป็นนโยบายการกำกับดูแลด้านการป้องกันมิให้เกิดความเสียหาย โดยองค์กรผู้ทำหน้าที่กำกับดูแลจะทำเป็นเสมือนผู้ให้ความคุ้มครองทางการเงิน (Financial Safety Net) ในการปล่อยกู้ให้กับสถาบันการเงินในกรณีที่สถาบันการเงินมีปัญหาสภาพคล่อง ซึ่งส่งผลให้ผู้ทำหน้าที่

กำกับดูแลและเป็นผู้แบกรับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือ ทั้งนี้ โดยทั่วไปผู้ทำหน้าที่กำกับดูแลมักกำหนดแนวทางในการให้ความช่วยเหลือ เช่น ให้กู้ยืมอย่างรวดเร็ว ให้กู้ระยะสั้น ให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยสูงเพื่อเป็นการลงโทษ ให้กู้เฉพาะในกรณีที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเพียงพอ ประเมินค่าหลักทรัพย์ค้ำประกันในระดับค่อนข้างต่ำ เป็นต้น

การให้สถาบันการเงินออกจากระบบการเงิน เป็นนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งของการกำกับดูแลด้านสถาบันการเงิน เพราะนอกจากจะไม่เกิดผลลุลูกกลมไปยังสถาบันการเงินอื่นๆ แล้ว ยังจะเป็นการสร้างแรงจูงใจในการบริหารงานอย่างระมัดระวังต่อความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น โดยลักษณะของนโยบายการออกจากระบบการเงินแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การเข้าควบคุมกิจการโดยทางการ ซึ่งเป็นกรณีที่ทางการเข้าไปควบคุมกิจการของสถาบันการเงินและอาจสั่งให้มีการระงับการปฏิบัติตามสัญญาต่างๆ เป็นการชั่วคราวเพื่อที่จะมีเวลาตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานภาพทางการเงินของสถาบันการเงินนั้นๆ จนกว่าจะสามารถหาแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารจัดการสถาบันการเงินดังกล่าวนั้นได้ และการปิดกิจการในกรณีที่การควบคุมโดยทางการไม่สามารถทำให้สถาบันการเงินกลับมาทำกำไรได้ หรือการที่ขาดบุคลากรหรือทรัพยากรด้านการกำกับดูแลในการแก้ไขปัญหาของสถาบันการเงิน อาจจำเป็นต้องมีการถอนใบอนุญาตเพื่อปิดกิจการและจัดการขายทรัพย์สินของสถาบันการเงิน

(3) การคุ้มครองเงินฝาก (Deposit Insurance) เป็นนโยบายและมาตรการกำกับดูแลด้านการป้องกันผู้บริโภค (Consumer protection) โดยกำหนดให้องค์กรผู้กำกับดูแลสถาบันการเงินทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองทางการเงินอีกรูปแบบหนึ่งในการรับประกันเงินฝากแก่ผู้ฝากเงินในสถาบันการเงินที่ล้มละลายและถูกปิดกิจการ ทำให้ผู้ฝากเงินมีความมั่นใจในระบบการเงิน (สันติ ธิรพัฒน์ และคณะ, 2542)

ส่วนแนวคิดในการกำกับดูแลการบริหารจัดการองค์กรฐานรากประเภทกลุ่มพึ่งพาตนเอง มี 2 ลักษณะเช่นเดียวกับการกำกับดูแลองค์กรการเงินทั่วไป ซึ่งประกอบด้วยการกำกับดูแลในเรื่องการประกอบธุรกิจ (Non-Prudential Regulation) และความมั่นคงทางการเงิน (Prudential Regulation) (CGAP, 2012) แต่มีความยืดหยุ่นมากกว่าการกำกับดูแลการบริหารจัดการองค์กรการเงินในระบบ เนื่องจากเป็นองค์กรขนาดเล็กและดำเนินงานโดยชุมชน การกำกับดูแลจึงไม่ควรสร้างภาระและต้องมีความยืดหยุ่น (Anne Pouchous, 2012) โดยอาจนำหลักเกณฑ์ตาม Basal 2 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ในการกำกับดูแลองค์กรการเงินในระบบทั่วไปมาประยุกต์ใช้และกำหนดหลักเกณฑ์ให้มีความยืดหยุ่นในบางประการ เช่น ความเพียงพอของเงินกองทุน กระบวนการบริหารความเสี่ยงด้านสภาพคล่องและการดำเนินงานด้านความเสี่ยง การควบคุมภายในและการตรวจสอบขั้นสุดท้าย เป็นต้น (Anne Pouchous, 2012) นอกจากนี้การกำกับดูแลองค์กรการเงินฐานรากควรให้ความสำคัญกับมาตรการในการคุ้มครองผู้บริโภคประกอบด้วย เช่น การหลีกเลี่ยงการให้กู้ยืมที่ไม่เหมาะสม การกำหนดราคาของสินเชื่อที่มากเกินไปและไม่โปร่งใส เป็นต้น

2. เปรียบเทียบมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการองค์กรการเงินฐานรากในระบบ กิ่งในระบบ และกลุ่มพึ่งพาตนเอง รวมถึงปัญหาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการ

2.1 เปรียบเทียบมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการองค์กรการเงินฐานรากในระบบ กิ่งในระบบ และกลุ่มพึ่งพาตนเอง

จากการศึกษา พบว่า องค์กรการเงินในระบบ องค์กรการเงินกิ่งในระบบ รวมถึงองค์กรการเงินกลุ่มพึ่งพาตนเองจะมีหลักเกณฑ์ในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรที่

แตกต่างกัน กล่าวคือ องค์กรการเงินฐานรากในระบบ และองค์กรการเงินกิ่งในระบบจะมีกฎหมายและมาตรการในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลมาตรการในการกำกับดูแลความมั่นคง เช่น การออกใบอนุญาตในการประกอบกิจการ การกำหนดขอบเขตการให้บริการ การกำหนดเงินกองทุนขั้นต่ำ การดำรงสินทรัพย์สภาพคล่อง การกันสำรองเผื่อหนี้สูญ นอกจากนี้ในการดำเนินธุรกิจ ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการให้สินเชื่อ การลงทุน ตลอดจนการรายงานการประกอบธุรกิจ รวมทั้งการกำหนดมาตรฐานของผู้บริหารที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ และการคุ้มครองเงินฝากในกรณีมีองค์กรการเงินประสบปัญหา

ในขณะที่องค์กรการเงินกลุ่มพึ่งพาตนเองประเภทที่อยู่ในความดูแลของกรมการพัฒนาชุมชนกลับไม่มีกฎหมายกำกับดูแลหรือควบคุมการดำเนินงานแต่อย่างใด คงมีเพียงระเบียบกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ. 2555 ที่กำหนดหลักเกณฑ์บางประการอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชน เช่น การกำหนดขอบเขตการให้บริการของกลุ่มออมทรัพย์ การกำหนดหลักเกณฑ์การให้สินเชื่อ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ เป็นต้น ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ใช้บริการได้รับการคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมและเป็นธรรม ส่วนองค์กรการเงินกลุ่มพึ่งพาตนเองที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน จะไม่มีองค์กรหรือทบัพัญญัติแห่งกฎหมายในการควบคุมกำกับดูแล แต่จะใช้มาตรการทางสังคมในการสอดส่องดูแลและลงโทษผู้ที่กระทำผิดจากข้อตกลงของกลุ่ม เช่น การเลิกคบค้าสมาคม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ามาตรการดังกล่าวไม่เพียงพอสำหรับการป้องกันหรือคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการหากองค์กรการเงินดังกล่าวล่มสลายเพราะการดำเนินงานที่ไม่มีประสิทธิภาพหรือการทุจริตของคณะกรรมการ

2.2 ปัญหาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการ

เมื่อพิจารณาถึงปัญหาในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการในกรณีที่ผู้ใช้บริการได้รับความเสียหายจากการทุจริตหรือการบริหารงานที่ไร้ประสิทธิภาพพบว่า องค์กรการเงินฐานรากในระบบ หรือกิ่งในระบบสามารถให้สิทธิในการฟ้องร้องบังคับคดีจากคณะกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ผู้กระทำการทุจริตให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายได้ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เคยตัดสินในองค์กรการเงินทั้งในระบบและกิ่งในระบบสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้ เช่น *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4397/2530* ตัดสินให้ธนาคารสามารถฟ้องผู้จัดการสาขาของธนาคารให้รับผิดชอบกรณีกระทำผิดหน้าที่ของตนโดยทุจริตเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ประโยชน์ในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินของธนาคาร หรือ *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2158/2531* ที่ตัดสินให้สหกรณ์สามารถฟ้องเหรียญกษาปณ์หรือเจ้าหน้าที่การเงินของสหกรณ์รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้ หรือ *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6600/2549* ที่ได้ตัดสินให้กองทุนหมู่บ้านสามารถร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดีแก่จำเลยได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อองค์กรการเงินดังกล่าวมีสถานะเป็นนิติบุคคลจึงมีสิทธิที่จะฟ้องเรียกร้องสิทธิได้ตามกฎหมาย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณามาตรการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินกลุ่มพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่อยู่ภายใต้การดูแลของกรมการพัฒนาชุมชนหรือกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชน กลับไม่สามารถใช้สิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีจากผู้กระทำการทุจริตหรือกระทำผิดหน้าที่ให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายได้ เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนเป็นเพียงกลุ่มหรือคณะบุคคลที่รวมตัวกัน จึงมิใช่บุคคลตามกฎหมายที่จะใช้สิทธิในการดำเนินคดีทั้งในทางแพ่งและทางอาญา ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่เคยตัดสินในประเด็นเกี่ยวกับอำนาจฟ้อง เช่น *คำพิพากษา*

ศาลฎีกาที่ 8753/2556 ซึ่งได้ยืนยันหลักในการฟ้องคดีว่า ผู้ที่จะเป็นคู่ความในคดีโดยเป็นโจทก์ยื่นคำฟ้องหรือเป็นจำเลยที่ถูกฟ้องต่อศาลได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลตามประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (11) บัญญัติว่า “คู่ความ หมายความว่า บุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาล ฯลฯ” และคำว่า บุคคล นั้น ตามประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้แก่ บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านห้วยเขาสมอคร้า ที่เป็นโจทก์นั้นมิใช่บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล โจทก์เป็นเพียงคณะบุคคลมิใช่บุคคลตามกฎหมายจึงไม่อาจเป็นคู่ความในคดีนี้ได้ และการรวมกันก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์โจทก์เป็นการตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการร่วมกันโดยไม่ปรากฏจากการนำสืบของโจทก์ว่ามีวัตถุประสงค์จะแบ่งปันผลกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำจึงไม่เข้าลักษณะเป็นสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญตาม ป.พ.พ. มาตรา 1012 ประกอบมาตรา 1025 อีกทั้งการรวมกลุ่มโจทก์มิได้มีการจดทะเบียนเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลตาม ป.พ.พ. มาตรา 1015 โจทก์จึงไม่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย นอกจากนี้ ส. ก็มีได้ฟ้องคดีในฐานะบุคคลธรรมดา หรือได้รับมอบอำนาจจากสมาชิกทั้งกลุ่มของออมทรัพย์โจทก์ให้ฟ้องคดีนี้ เมื่อโจทก์มิใช่บุคคลตามกฎหมาย จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

นอกจากนี้ *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3150/2557* ยังได้ตัดสินเกี่ยวกับอำนาจฟ้องในคดีอาญาว่า ผู้เป็นคู่ความในคดีต้องเป็นบุคคลซึ่งตามประมวลวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 บัญญัติให้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล ได้แก่ (1) พนักงานอัยการ (2) ผู้เสียหาย และคำว่าบุคคลนั้น ตามประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้แก่ บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล แต่ตามคำฟ้องของโจทก์โจทก์มีวัตถุประสงค์เก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกและให้สมาชิกกู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ อันมีลักษณะเป็นสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ เมื่อมีได้จดทะเบียนตามประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1015 โจทก์จึงไม่เป็นนิติบุคคล และตามคำฟ้องที่ระบุว่าคณะกรรมการและสมาชิก โจทก์มี

มติให้ดำเนินคดีแก่จำเลยทั้งสองนั้น ก็ไม่ปรากฏว่า บุคคลดังกล่าวฟ้องคดีในฐานะส่วนตัว โจทก์ย่อมมิใช่บุคคลธรรมดาเช่นกัน ไม่อาจเป็นคู่ความในคดีนี้ได้ โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องทั้งในคดีส่วนอาญา และคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

จากคำพิพากษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์การการเงินฐานรากกลุ่มพึ่งพาตนเองไม่มีสถานะเป็นบุคคลตามความหมายในทางกฎหมาย จึงไม่อาจฟ้องร้องดำเนินคดีกับผู้ที่กระทำการทุจริตหรือกระทำผิดหน้าที่ให้ต้องรับผิดหรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทนได้

นอกจากนี้ หากผู้ใช้บริการจะฟ้องคดีเป็นรายบุคคล อาจมีต้องประสบกับข้อจำกัดในการพิสูจน์ลักษณะที่ครบองค์ประกอบฐานความผิดที่อาจทำให้ไม่สามารถดำเนินคดีผู้กระทำความผิดได้ เช่น ในความผิดฐานยักยอก เมื่อผู้ใช้บริการได้ฝากเงินไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ ย่อมส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์อยู่ในฐานะผู้รับฝาก จึงไม่ต้องคืนเงินอันเดียวกับที่ฝาก เพียงแต่คืนเงินเท่ากับจำนวนที่ฝากไว้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ กรรมสิทธิ์ในเงินที่ฝากได้โอนไปยังผู้รับฝากแล้ว แม้กรรมการจะเบียดบังทรัพย์นั้นไปโดยทุจริตก็ไม่ใช่ความผิดฐานยักยอกแต่ประการใด (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 233/2504) หรือในกรณีที่ความเสียหายเกิดจากการดำเนินงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ เช่น กรรมการนำเงินฝากของสมาชิกไปปล่อยกู้ให้แก่สมาชิกรายอื่น โดยไม่สามารถติดตามทวงถามให้ชำระหนี้ได้ หรือนำเงินดังกล่าวไปลงทุนและประสบสภาวะขาดทุน ซึ่งการกระทำดังกล่าวมิใช่การกระทำความผิดฐานฉ้อโกงแต่อย่างใด เป็นต้น (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2067/2548) นอกจากนี้ ผู้เสียหายยังไม่สามารถฟ้องให้กลุ่มออมทรัพย์รับผิดในฐานะจัดการทรัพย์ไปในทางที่เสียหายได้ เพราะนอกจากกลุ่มจะไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคลแล้ว การดำเนินงานของกลุ่มยังไม่เข้าข่ายความรับผิดฐานจัดการทรัพย์ไปในทางที่เสียหาย ตามมาตรา 353 เนื่องลักษณะการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เป็นการรับฝากเงินโดยมุ่งส่งเสริมการออมและการนำไปใช้ใน

การจัดสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน จึงส่งผลให้กลุ่มออมทรัพย์สามารถนำเงินไปใช้แสวงหาประโยชน์อย่างไรก็ได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือความเห็นจากผู้ฝาก หากแต่มีหน้าที่ในการคืนเงินดังกล่าวให้ครบจำนวนตามกำหนดเวลาเท่านั้น จึงมิได้มีฐานะเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้จัดการเงินของผู้เสียหายตามความหมายในมาตรา 353 แต่อย่างใด (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6477/2554)

สำหรับการขอรับการเยียวยาความเสียหายเบื้องต้นจากภาครัฐตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ประกอบพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 นั้น ก็มีอาจกระทำได้ เพราะแม้จะเป็น “ผู้เสียหาย” ตามความในมาตรา 5 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว แต่ก็มีผู้ใช้ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาตามรายการทำยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวแต่อย่างใด ส่งผลให้ผู้ใช้บริการจากองค์การการเงินในลักษณะดังกล่าวไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมและเป็นธรรม

3. แนวทางในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์การการเงินฐานราก

สำหรับแนวทางในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการจากองค์การการเงินฐานราก ผู้วิจัยพบว่า ควรดำเนินการทบทวนและพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในประกาศใช้ร่างพระราชบัญญัติสถาบันการเงินชุมชน และอาจดำเนินการพัฒนาระบบการเงินฐานรากตามแนวทาง ดังนี้

- 1) ภาครัฐควรมีการสำรวจจำนวนกลุ่มองค์การการเงินฐานรากในแต่ละชุมชนผ่านการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยสำรวจทั้งจำนวนองค์การการเงินฐานรากที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน และกลุ่มองค์การการเงินฐานรากที่มีได้อยู่ในการกำกับดูแล เนื่องจากในปัจจุบันมีองค์การการเงินฐานรากประเภทกลุ่มพึ่งพาตนเอง

เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางแห่งมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์ แต่อย่างไรก็ดี ยังคงพบว่าหลายพื้นที่ที่มีองค์กรการเงินฐานรากเกิดขึ้นในชุมชน แต่ยังไม่มีความชัดเจนหรือการดำเนินงานที่เป็นระบบทำให้เกิดการทุจริตและการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพจนทำให้ต้องเลิกดำเนินกิจการและล่มสลายไปในที่สุด ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนผู้ใช้บริการ

2) ควรกำหนดให้มีการแข่งขันประเภขององค์กรการเงินในชุมชนโดยคำนึงถึงจำนวนผู้ใช้บริการหรือระบบในการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ควบคุมและกำกับดูแลที่เหมาะสมเป็นธรรมสำหรับผู้ใช้บริการในชุมชน

3) ควรกำหนดแนวทางในการกำกับดูแลความมั่นคงในด้านเงินกองทุน เงินทุนขั้นต่ำ และการกำกับดูแลการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนให้ชัดเจน เพื่อให้สถาบันการเงินมีสภาพคล่องในการดำเนินงานและอาจป้องกันการดำเนินงานในทางที่มีขอบของกรรมการหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4) ควรพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการกำหนดมาตรการในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินฐานรากที่ล่มสลายเพราะการบริหารจัดการ เพื่อเยียวยาความเสียหายเบื้องต้นให้แก่ประชาชนในชุมชนที่ได้รับความเสียหาย

5) ควรมีการศึกษารายละเอียดระบบการบริหารจัดการองค์กรการเงินฐานรากในชุมชน การส่งเสริมและกำกับดูแลที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาระบบสถาบันการเงินชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันผู้ใช้บริการองค์กรการเงินฐานราก โดยเฉพาะประเภทกลุ่มพึ่งพาตนเอง มีความเสี่ยงสูงที่จะได้รับความเดือดร้อนเสียหาย หากองค์กรการเงินดังกล่าวต้องประสบกับปัญหาในการดำเนินงานหรือเกิดการทุจริตของกรรมการหรือเจ้าหน้าที่

เนื่องจากมาตรการที่ใช้ในการกำกับดูแลกลุ่มองค์กรดังกล่าวมีเพียงระเบียบของกรมการพัฒนาชุมชนว่าด้วยการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พ.ศ. 2555 ที่มุ่งในการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มองค์กรการเงินในชุมชนเท่านั้น แต่ยังคงขาดมาตรการอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการไม่ว่าจะเป็นมาตรการในการป้องกันหรือมาตรการในใช้สิทธิเรียกร้องหรือการเยียวยาความเสียหาย ทำให้ผู้ใช้บริการไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมและเป็นธรรม ในขณะที่ผู้ใช้บริการจากองค์กรการเงินในระบบหรือกึ่งในระบบ มีกฎหมายและมาตรการในการป้องกันและการใช้สิทธิเรียกร้องในกรณีที่เกิดความเสียหายอย่างชัดเจน หากแต่องค์กรดังกล่าวกลับมีน้อยโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ จึงส่งผลให้ประชาชนในชุมชนยังคงเลือกใช้บริการจากองค์กรการเงินฐานรากประเภทกลุ่มพึ่งพาตนเอง เนื่องจากเข้าถึงง่ายและสะดวก ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการก็จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกัน และความแตกต่างดังกล่าวนี้เองสะท้อนถึงมาตรการในการดูแลประชาชนของภาครัฐที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกัน และท้ายที่สุดหากเกิดปัญหาการล่มสลายขององค์กรการเงินฐานรากประเภทกลุ่มพึ่งพาตนเองไม่ว่าด้วยเหตุปัจจัยใด ย่อมทำให้ประชาชนในชนบทซึ่งเป็นกลุ่มคนชายขอบต้องเผชิญกับความยากลำบากและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงควรกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้บริการโดยครอบคลุมทั้งมาตรการกำกับดูแลในเรื่องการประกอบธุรกิจ (Non-Prudential Regulation) ความมั่นคงทางการเงิน (Prudential Regulation) ตลอดจนแนวทางในการเยียวยาความเสียหายหากกลุ่มองค์กรการเงินดังกล่าวเลิกกิจการหรือล่มสลาย เพื่อส่งเสริมให้การดำเนินงานของกลุ่มองค์กรการเงินประเภทพึ่งพาตนเองมีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและมีมาตรการในการคุ้มครองสิทธิผู้ใช้บริการที่เหมาะสมและเป็นธรรม

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยทักษิณ
ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้ง

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้ข้อมูลทำให้งานวิจัยสำเร็จ
ลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ศศิวิมล ถาวรพงศ์สถิตย์. (2555). *ปัญหาการเข้าถึงการเงินฐานราก (Microfinance) ของประชาชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์ข่าวหาดใหญ่ จ.สงขลา. (2558). เชื่อข่าวไม่เคยตาย! เผยทุจริตลามหลาย “กลุ่มออมทรัพย์” ที่สงขลา ส่อล้ม จ่อร้อง คสช.แล้ว. *ผู้จัดการออนไลน์* [2559 มกราคม 13] : Available from: URL// www.mgonline.com/south/detail/9580000077262
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2556). *คู่มือองค์กรการเงินชุมชน : แนวทางการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ. 16.
- สันติ ธีรพันธ์ และคณะ. (2542). *การศึกษากำกับดูแลสถาบันการเงินตามแนวทฤษฎี*. ม.ป.ท. : มูลนิธิกองทุนพัฒนาระบบตลาดทุน. 21-22.
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.). (2559). *Microfinance ตลาดทุน : แหล่งเงินทุนของระบบการเงินระดับฐานราก*. ค้นข้อมูล 10 มิถุนายน 2559, สืบค้นจาก http://www.sec.or.th/TH/MarketDevelopment/Documents/marketdev_microfinance.pdf.
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2549). *รากฐานที่ยั่งยืนของการเงินฐานราก*. *FPO Weekly Review*. 49 : 2
- สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ. (2558). *วาระปฏิรูปที่ 13 : การปฏิรูปการเงินฐานรากและสหกรณ์ออมทรัพย์: แนวทางการปฏิรูปการเงินฐานราก*. กรุงเทพมหานคร : สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 1.
- Anne Pouchous. (2012). *The Regulation and Supervision of Microfinance : Main issues and progress*. n.p. : The International Institution for Sustainable Development. 7-8.
- CGAP. (2012). *A Guide to Regulation and Supervision of Microfinance*. Washington D.C. 14.
- Founder Muhammad Yunus. (2016). *Grameen Bank*. Available from: URL//<http://www.grameen-info.org/grameen-founder-muhammad-yunus/>
- Grameen bank. (n.d). *Introduction*. Available from: URL//<http://www.grameen.com/introduction/>
- Joanna Ledgerwood. (2000). *Microfinance handbook: an institutional and financial perspective*. The World Bank: Washington D.C. 2.
- Kabir Hassan & Luis Renteria-Guerero. (1997). “The experience of the Grameen Bank of Bangladesh in community development,” *Internation Journal of Social Economic* 24 (December). 2.
- Morduch Jonathan. (1997). *The Microfinance Revolution*. (Harvard University Department of Economics (draft).
- Srnc K. & Svobodova E. (2009). *Microfinance in less develop countries: history, progress, present-charity or business?*, *AGRIC.ECON-CZECH*. 55. 467.

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม

Guidelines for Development: Characteristics of Innovative Leaders

นิสรา ใจชื่อ¹

Nissara Jaisue¹

Received: 23 February 2019

Revised: 8 March 2019

Accepted: 18 April 2019

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม 2) เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม พบว่า คุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านบุคลิกภาพ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีคุณลักษณะกล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ 2) ด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถทางด้านสติปัญญา มีความรู้เกี่ยวกับงานหรือกิจกรรมที่ปฏิบัติ มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการทำงาน มีทักษะวิธีการ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะความคิดรวบยอด และทักษะทางการบริหาร 3) ด้านความคิดสร้างสรรค์ / ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถริเริ่มนวัตกรรมใหม่ มีความสามารถคิดค้นหรือสร้างสิ่งใหม่ ๆ เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างนวัตกรรม สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมของบุคลากรและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) ด้านแรงจูงใจ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ สามารถจูงใจผู้อื่น และสร้างความร่วมมือ มุ่งความสำเร็จ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ และ 5) ด้านการพัฒนาตนเอง โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง หุ่เมเท พากเพียร ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม คือแนวคิดของไฮน์ริช วอน เพียร์เออร์ (Heinrich von Pierer) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำแบบปฏิรูป (Transformational Leadership) ซึ่งมีวิธีการที่สำคัญ 3 วิธี คือ 1) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ว่าคุณค่าคือ ผู้ที่มีความสำคัญต่องานขององค์กร 2) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ถึงความต้องการของตัวเองเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการประสบความสำเร็จ และ 3) ในการปฏิรูป ผู้นำต้องจูงใจบุคลากรให้ทำงานเพื่อสิ่งที่ดีต่อองค์กรโดยส่วนรวม นอกจากนี้ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟีดเลอร์ (Fiedler's Contingency Model) กล่าวถึงการเป็นผู้นำต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ โดยผู้นำจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ 3 รูปแบบ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา (Leader-member relations) 2) โครงสร้างของงาน (Task Structure) และ 3) อำนาจตามตำแหน่งงาน (Position Power) แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ควรดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ โดยมีลำดับขั้นตอนของการดำเนินการ 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นสร้างความรู้ ความเข้าใจ

¹ อาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

¹ Lecturer, Faculty of Public Administration, Dhurakij Pundit University

เกี่ยวกับความสำคัญของผู้บริหารเชิงนวัตกรรม 2) ขั้นตอนกำหนดคุณลักษณะของผู้บริหารเชิงนวัตกรรม 3) ขั้นตอนเตรียมการเพื่อการพัฒนา สรรหาวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้รับการพัฒนา 4) ขั้นตอนพัฒนาคุณลักษณะของผู้บริหารเชิงนวัตกรรม 5) ขั้นตอนประเมินผลการพัฒนา และ 6) ขั้นตอนการปฏิบัติซ้ำ/ปรับปรุงแก้ไข

คำสำคัญ : คุณลักษณะ, ผู้บริหาร, นวัตกรรม

Abstract

The purpose of this academic paper was; 1) to study the concept relevant to characteristics of innovative leaders, 2) to study related theories of innovative leaders and 3) to recommend guidelines for developing characteristics of innovative leaders. Based on conceptual synthesis and researches concerning characteristics of innovative leaders, the study found that there are 5 characteristics factors of innovative leaders. 1) Personality traits-the characteristics of innovative leaders involve challenges to think, transform and have a vision. 2) Knowledge, abilities and skills-these include intelligence, having good knowledge of performed works or activities, as well as technology for workplace. They also comprise skills and processes like human relation skills, conceptual skills and administrative skills. 3) Creative thinking and innovative leader-characteristics of innovative leaders consist of having abilities to create innovation, introduce new ideas or changes as good models of innovative construction and encourage innovative creation among organizational members and then apply it for beneficial outcomes. 4) Motivation- characteristics of innovative leaders include the abilities to motivate followers and make efforts towards accomplishment as a result. 5) Self- improvement-They contain self-esteem, dedication and persistence together with giving priority to learning and self-improvement. The theoretical concept related to innovative leaders is Heinrich von Pierer's concept, which represents transformational leadership in 3 important ways as follows. 1) To perform transformation, organizational members have to recognize that they are crucial people for any tasks of organization. 2) To perform transformation, organizational members have to be fully aware of their own requirements about self-improvement and accomplishment. 3) To perform transformation, leaders have to motivate members to work for organizational advantages as a whole. In addition, the other theory- Fiedler's Contingency Model- mentions that leadership needs to adapt to situations and leaders are affected by 3 factors including 1) Leader- member relations 2) Task Structure and 3) Position Power. Guidelines developing characteristics of innovative leaders have to be operated in the procedure which involves 6 steps : 1) knowledge and understanding construction about the importance of innovative leaders, 2) identifying characteristics of innovative leaders, 3) preparation for determining the right improvement for the developing people, 4) characteristic development of innovative leaders, 5) developmental evaluation and 6) re-performance and improvement.

Keywords: Characteristics, Leader, Innovation

บทนำ

องค์กรเป็นการร่วมมือกันทำงานของกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร บุคลากรมีส่วนสำคัญในการสร้างความก้าวหน้าให้กับการทำงานขององค์กร โดยมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ แนวคิด วิถีปฏิบัติ และพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ให้กับองค์กร การสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ จะเป็นประโยชน์กับองค์กรในหลายๆ ด้าน เช่น เป็นการพัฒนาทักษะความรู้ และความสามารถของบุคลากรในองค์กร ให้คิดวิเคราะห์ พัฒนาสิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานของตนเอง และส่งผลถึงการพัฒนาการทำงานขององค์กรในวิถีปฏิบัติใหม่ๆ การพัฒนานวัตกรรมขององค์กรยังมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาองค์กร เช่น องค์กรสามารถพัฒนานวัตกรรมสินค้าหรือบริการใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและสามารถใช้นวัตกรรมในการสร้างความสำเร็จขององค์กร นอกจากนี้การพัฒนาสินค้าและบริการเป็นประโยชน์ต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจขององค์กรและมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีของประเทศต่อไป

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญบุคคลหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนในความสำเร็จขององค์กร ผู้นำใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ในการจูงใจบุคลากรขององค์กร ให้ทำงานบรรลุเป้าหมายขององค์กร องค์กรที่มีผู้นำที่ดี มีความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ มีความสามารถพัฒนานวัตกรรมขององค์กรอย่างต่อเนื่อง สามารถจูงใจให้บุคลากรทำงานอย่างเต็มความสามารถและส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรพัฒนาสร้างสรรค์จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการทำงานของบุคลากร และเป็นประโยชน์ต่อองค์กรในการได้รับผลผลิตที่มีคุณค่าต่อองค์กร ส่งผลให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ได้กล่าวถึงสาระสำคัญในหลายๆ ประการ เช่น การปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ซึ่งทำให้ต้องมีการพัฒนาในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการพัฒนาด้านนวัตกรรม ซึ่งมีส่วนในการขับเคลื่อนความสามารถในการพัฒนาการแข่งขันของประเทศไทย การพัฒนานวัตกรรมจะสามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิตและเพิ่มผลิตภาพซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทำให้เกิดผลกระทบต่อองค์กรในการต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้องค์กรเกิดศักยภาพ สามารถแข่งขันได้ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร การพัฒนาบุคลากรที่สำคัญ เช่น การพัฒนาผู้นำขององค์กร ซึ่งมีทั้งลักษณะผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการให้เกิดคุณลักษณะผู้นำเชิงนวัตกรรม ซึ่งเป็นลักษณะความสามารถเฉพาะของผู้นำในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรม และนำบุคลากรในองค์กรให้มีความคิดริเริ่ม ส่งเสริมสนับสนุน แนวคิด วิถีการปฏิบัติ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือพัฒนาจากของเดิมให้มีการปรับปรุงไปในแนวทางที่ดีขึ้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรในการพัฒนาผู้นำในองค์กรให้มีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม และจะช่วยให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพจากผลงานนวัตกรรมใหม่ๆ ให้กับองค์กรอย่างต่อเนื่อง บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม 2) เพื่อศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม และ

3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะ ของผู้นำเชิงนวัตกรรม

ความหมายผู้นำ

ผู้นำเป็นบุคคลที่มีส่วนขับเคลื่อนในการทำงานขององค์กร โดยผู้นำมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญหลายประการ อาทิเช่น ผู้นำกำหนดเป้าหมายการทำงานและหาวิถีทางที่จะทำให้บรรลุตามเป้าหมาย มีบทบาทในการเป็นผู้คิดค้นและแก้ปัญหาพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ มีบทบาทในการสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติงาน นำพามาซึ่งผลสำเร็จของผู้ปฏิบัติงานและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จขององค์กรต่อไป มีผู้ให้ความหมายผู้นำในหลากหลายแนวคิด ดังนี้ เนตรวิพัฒน์ ยาวีราช (2552) ได้ให้ความหมายของผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น ซึ่งอาจหมายถึงผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมา หรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และนำพาองค์กรสู่ความก้าวหน้าสอดคล้องกับแนวคิดของ จันทนา แสนสุข (2559) ได้ให้ความหมายของผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถโน้มน้าว จูงใจ หรือสั่งการให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติตามได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และนอกจากนี้ Pardey (2016) ได้กล่าวถึง ผู้นำ เป็นบุคคลที่สามารถจูงใจบุคคลอื่น สามารถรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นผู้ริเริ่มและสร้างความร่วมมือของบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติตามให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวโดยสรุป ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถสร้างความร่วมมือกับบุคคลอื่นๆ และสามารถนำพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ ให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความหมายนวัตกรรม

นวัตกรรมเป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างการพัฒนาขององค์กร และการสร้างการเรียนรู้ของบุคลากรในองค์กรให้มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถพัฒนาความคิด วิธีการทำงาน หรือการพัฒนาสินค้าและบริการซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาโดยภาพรวมขององค์กร มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดที่เกี่ยวกับนวัตกรรมหลายแนวคิด ดังนี้ พยัต วุฒิรงค์ (2557) ได้กล่าวถึงนวัตกรรม คือ ความใหม่ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของแนวความคิดใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ วิธีการใหม่ การจัดการแบบใหม่ เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของชาญชัย อาจิสมาจาร (2558) ได้กล่าวถึง นวัตกรรมสามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการที่ความคิดและการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ซึ่งอาจเป็นวิธีการใหม่ๆ ขององค์กรและการจัดการ มีความสำคัญต่อการอยู่รอดและการเติบโตขององค์กร Afuah (2003) ได้ให้ความหมายนวัตกรรม (Innovation) คือ การใช้ความรู้ใหม่เพื่อนำเสนอถึงผลิตภัณฑ์หรือบริการซึ่งเป็นที่ต้องการของลูกค้า นวัตกรรมอาจเป็นแนวความคิดที่ใหม่ที่องค์กรให้การยอมรับ Donald F. Kuratk, Michael G. Goldsby and Jeffrey S. Hornsby (2019) ได้กล่าวถึง นวัตกรรมคือการนำความคิดสร้างสรรค์ไปพัฒนาให้เกิดเป็นความจริง และนวัตกรรมเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่พัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการ หรือการบริการที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ สำหรับองค์กร และเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับลูกค้า และเป็นการพัฒนาความรู้ขององค์กร กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมคือ แนวคิด หรือการประดิษฐ์คิดค้นที่ทำให้เกิดความใหม่ อาจมีการปรับปรุงจากแนวปฏิบัติในสิ่งเดิมๆ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ มีขั้นตอนการพัฒนาเพื่อให้เกิดความเหมาะสมก่อนการนำมาใช้งาน และนวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพของคนและองค์กรให้มีความเจริญเติบโต ผู้นำในองค์กรมีบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างแนวคิด

วิธีการ กระบวนการพัฒนาการทำงาน การพัฒนา ประดิษฐ์คิดค้นสินค้าหรือบริการใหม่ๆ เพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อองค์กรและเป็นการพัฒนาความสามารถของบุคลากรในองค์กรอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาบุคลากรขององค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะ

นักวิชาการได้ให้แนวคิดที่เกี่ยวกับคุณลักษณะหลายแนวคิด ดังนี้ อารมณ ภูวิทย์พันธ์ (2548) ได้กล่าวถึงความหมายของ Competency ซึ่งหมายถึง ความสามารถ หรือศักยภาพ หรือสมรรถนะ ซึ่งเป็นส่วนที่กำหนดรายละเอียดของพฤติกรรมการแสดงออก การกำหนดความสามารถ อาจแบ่งเป็น 3 มุมมอง ได้แก่ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งที่ถูกส่งสมมาจากการศึกษาทั้งในสถาบันการศึกษาหรือศึกษาด้วยตนเอง ตลอดจนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นต่าง ๆ 2) ด้านทักษะ (Skills) หมายถึง สิ่งที่จะต้องพัฒนาและฝึกฝนให้เกิดขึ้นโดยจะต้องใช้ระยะเวลาฝึกปฏิบัติให้เกิดทักษะนั้นขึ้น 3) คุณลักษณะส่วนบุคคล (Attributes) หมายถึง ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ทัศนคติ แรงจูงใจ ความต้องการส่วนบุคคล พบว่า คุณลักษณะส่วนบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวและไม่ค่อยจะเปลี่ยนแปลงตามเวลาที่เปลี่ยนไป สอดคล้องกับแนวคิดของ สติต วงศ์สุวรรณ (2551) กล่าวว่า คุณลักษณะ คือ ลักษณะโดยรวมของบุคคล และมีปัจจัยต่างๆ เป็นองค์ประกอบซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรู้สึกของผู้พบเห็น สอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2551) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะว่าเป็นองค์ประกอบของคุณสมบัติที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นๆ นอกจากนี้ David C. McClelland (อ้างถึงใน เนตร์พัฒนา ยาวีราช, 2552) ได้กล่าวถึง Competency คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายใต้ตัวบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้บุคคลนั้น สร้างผล

การปฏิบัติงานที่ดีหรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงาน ที่ตนเองรับผิดชอบ กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะ หมายถึงบุคลิกลักษณะของตัวบุคคล ซึ่งเป็นศักยภาพของบุคคลมีลักษณะการแสดงออกใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ คือเป็นข้อมูลหรือสิ่งที่ถูกส่งสมมาในตัวบุคคล 2) ด้านทักษะ คือ สิ่งที่ต้องพัฒนาและฝึกฝนซึ่งทำให้เกิดทักษะพัฒนาเป็นศักยภาพของบุคคล และ 3) คุณลักษณะส่วนบุคคล คือ ความคิด ทัศนคติของบุคคล และทั้งสามสิ่งนี้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาอันเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล

คุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม

การสร้างบุคลากรขององค์กรให้มีความสำคัญของคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม มีความสำคัญต่อองค์กร เนื่องจากเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งตอบสนองต่อการพัฒนานวัตกรรมขององค์กร และเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนานวัตกรรมในระดับประเทศต่อไป

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม เช่น ธนสมบัติ สงเสมอ (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาคุณลักษณะผู้นำที่จำเป็นต่อการสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กรในองค์กรอุตสาหกรรม กรณีศึกษานิคมอมตะนคร โดยผลการศึกษพบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำที่จำเป็นต่อการสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กร ในองค์กรอุตสาหกรรมมี 6 องค์ประกอบ คือ 1) คุณลักษณะผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำและกล้าเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยคุณลักษณะภายในตัวผู้นำที่แสดงให้เห็นว่ามีความยืดหยุ่นพร้อมการเปลี่ยนแปลง สามารถคาดการณ์หรือวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ 2) คุณลักษณะผู้นำที่สร้างพลังให้กับผู้อื่นประกอบด้วยคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถสร้างพลัง กระตุ้นและจูงใจผู้อื่น สร้างความร่วมมือ สร้างความชัดเจน

ในหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา 3) คุณลักษณะผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี ประกอบด้วย คุณลักษณะผู้นำที่เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนที่ดี มีวินัยในตนเอง มีความเสมอภาค ปฏิบัติตามมาตรฐาน สามารถถ่ายทอดความรู้ 4) คุณลักษณะผู้นำที่นำวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติได้จริง ประกอบด้วย คุณลักษณะผู้นำที่นำวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติได้ สามารถสร้างทีมเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน 5) คุณลักษณะผู้นำที่มีคุณธรรมในการทำงาน ประกอบด้วย คุณลักษณะผู้นำที่มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ เคารพสิทธิส่วนบุคคล นำเชื่อถือ มีจิตสำนึก ความเสียสละเพื่อประโยชน์ของกลุ่มและองค์กร และ 6) คุณลักษณะผู้นำที่มีพลังในตนเอง ประกอบด้วยคุณลักษณะผู้นำที่มีพลังในตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง มีความทุ่มเท เข้มแข็ง พากเพียรต่องาน มุ่งมั่นต่อเป้าหมายและความสำเร็จ จากบทควมวิจัยของแพรวา พานทอง และสุชาดา รัชชกุล (2559) ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะผู้นำนวัตกรรมของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลทั่วไป ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลทั่วไป ประกอบด้วยคุณลักษณะจำแนกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2) ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม 3) ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กร 4) ด้านการพัฒนาตนเอง และ 5) ด้านบุคลิกภาพ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมของหัวหน้าหอผู้ป่วย มีรายการย่อยสรุปในแต่ละด้านคือ 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ มีคุณลักษณะรายการย่อย สรุปคือ มีความสามารถริเริ่มนวัตกรรมใหม่ๆ สร้างบรรยากาศเอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะการคิดค้นวิธีการหรือสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้โอกาสบุคลากรสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ สร้างสรรค์บุคลากรในการสร้างนวัตกรรม สามารถใช้เทคโนโลยีในการหาข้อมูลใหม่ๆ กระตุ้นบุคลากรให้มีความรู้และแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีใหม่ๆ 2) ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม มีคุณลักษณะรายการย่อย สรุปคือ เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างนวัตกรรมให้กับบุคลากรใน

หน่วยงาน ให้โอกาสบุคลากรในการสร้างนวัตกรรม สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมและนำมาประยุกต์ใช้ กระตุ้นบุคลากรให้พัฒนาคิดค้นนวัตกรรม ให้คำปรึกษาและชี้แนะเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรม มีทักษะในการเสริมพลังอำนาจ มีทักษะในการให้คำปรึกษา มีทักษะในการจูงใจและเห็นชอบในประโยชน์ของการสร้างและพัฒนาวัตกรรม 3) ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กร มีคุณลักษณะรายการย่อย สรุปคือ กล้าตัดสินใจนำนวัตกรรมไปใช้จริง เห็นคุณค่าความสามารถของบุคลากรอย่างเท่าเทียม เข้าใจและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์ในการแสดงความคิดเห็นใหม่ๆ เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม 4) ด้านการพัฒนาตนเอง มีคุณลักษณะรายการย่อย สรุปคือ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง รู้จักใช้ข้อมูลสารสนเทศมาพัฒนางาน แสวงหาความรู้ทั้งในหน่วยงานและนอกหน่วยงาน ศึกษาดูงานด้านนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถวิจัยหรือประยุกต์ใช้ผลวิจัยเพื่อนำมาพัฒนาหรือปรับปรุงนวัตกรรม สนใจแสวงหาความรู้ติดต่อข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ เห็นความสำคัญในการส่งเสริมจิตสำนึกในการสร้างนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 5) ด้านบุคลิกภาพ มีคุณลักษณะรายการย่อย สรุปคือ สามารถสื่อสารทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเปิดเผย ยืดหยุ่น ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ บุคลิกดี สามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการสร้างสรรค์วิธีการใหม่ๆ ในการสร้างนวัตกรรม สามารถเผชิญกับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ Yuki (2001) (อ้างถึงใน ธัญวิทย์ ศรีจันทร์, 2558) กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้นำยุคใหม่ว่าลักษณะของผู้นำยุคใหม่ ได้แก่ 1) บุคลิกภาพ (Personality) ผู้มีภาวะผู้นำจะมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเป้าหมายให้ตนเองและผู้ตามไว้ พร้อมเผชิญปัญหา มีความอดทน มีภาวะทางอารมณ์ มีการพัฒนาตนเอง มีความ

ซื่อสัตย์ มีจริยธรรม มีความรับผิดชอบ และมีความน่าเชื่อถือ 2) แรงจูงใจ (Motivation) แรงจูงใจเป็นพลังอำนาจที่เกิดขึ้นที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน แรงจูงใจที่สำคัญสำหรับผู้ผู้นำ ได้แก่ ภาระหน้าที่และความต้องการระหว่างบุคคล ความต้องการอำนาจ การมุ่งความสำเร็จและความคาดหวังที่สูง เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีคุณค่า อันเกิดจากความพยายามในการปฏิบัติงาน และ 3) ทักษะ (Skills) ทักษะเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่จะสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งทักษะที่สำคัญได้แก่ ทักษะวิธีการ ขั้นตอนและวิธีที่จะทำให้งานเกิดความสำเร็จ ทักษะมนุษยสัมพันธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความร่วมมือในการทำงานให้เกิดประสิทธิผล ทักษะความคิดรวบยอดเพื่อเห็นภาพรวมเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ทักษะการบริหารซึ่งหมายรวมถึงการวางแผน การเป็นพี่เลี้ยง การมอบหมายงาน การให้คำปรึกษา และการบริหารดำเนินการประชุม นอกจากนี้คุณลักษณะของผู้บริหารเชิงนวัตกรรมสอดคล้องกับแนวคิดของ Jerald Greenberg และ Robert A. Baron (อ้างถึงในวันชัย มีชาติ, 2548) ได้สรุป

คุณลักษณะของผู้ผู้นำที่ประสบความสำเร็จไว้ดังนี้คือ 1) แรงขับ (Drive) คือ ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีพลังความคิดริเริ่มและทุ่มเท 2) ความซื่อสัตย์และมั่นคง (Honesty and Integrity) เป็นความเชื่อถือได้ เปิดกว้าง และมีความน่าไว้วางใจ น่าเชื่อถือ 3) แรงจูงใจในการเป็นผู้นำ (Leadership Motivation) ความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นและใช้อิทธิพลในการบรรลุวัตถุประสงค์ 4) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence) คือ ความเชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่ รู้ถึงความสามารถของตนเอง 5) ความสามารถทางสติปัญญา (Cognitive Ability) ผู้นำจะมีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบปฏิภาณ มีความสามารถในการอธิบาย และสามารถมองเห็นภาพรวม 6) ความรู้ในงาน (Knowledge of the Business) ผู้นำจะต้องรู้เกี่ยวกับกิจการของหน่วยงาน รู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ปฏิบัติ มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการทำงาน 7) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ เป็นผู้ริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในการทำงาน

ตารางที่ 1 คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม

แนวคิด	ชื่อองค์ประกอบ	คุณลักษณะของผู้นำ
ธนสมบัติ สงเสมอ (2554)	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำและกล้าเปลี่ยนแปลง	พร้อมการเปลี่ยนแปลงสามารถวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้
	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่สร้างพลังให้กับผู้อื่น	สามารถจูงใจผู้อื่น สร้างความร่วมมือ
	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี	เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนที่ดี มีวินัยในตนเอง
	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่นำวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติได้จริง	นำวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติได้
	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่มีคุณธรรมในการทำงาน	มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้
แพรวา พานทอง และสุชาติ รัชชกุล (2559)	ด้านคุณลักษณะผู้นำที่มีพลังในตนเอง	เชื่อมั่นในตนเอง มีความทุ่มเท ขยัน พากเพียร
	ด้านความคิดสร้างสรรค์	มีความสามารถริเริ่มนวัตกรรมใหม่มีทักษะการคิดค้นวิธีการหรือสร้างสิ่งใหม่ๆ

ตารางที่ 1 คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม (ต่อ)

แนวคิด	ชื่อองค์ประกอบ	คุณลักษณะของผู้นำ
	ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม	เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างนวัตกรรม สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมและนำมาประยุกต์ใช้
	ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์การ	กล้าตัดสินใจนำนวัตกรรมไปใช้จริง เห็นคุณค่าความสามารถของบุคลากรอย่างเท่าเทียม
	ด้านการพัฒนาตนเอง	ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง
	ด้านบุคลิกภาพ	สามารถสื่อสารได้ ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ
Yukl (2001)	ด้านบุคลิกภาพ (Personality)	มีความเชื่อมั่นในตนเอง
(อ้างถึงใน ธัญวิทย์ ศรีจันทร์, 2558)	ด้านแรงจูงใจ (Motivation)	มีเป้าหมายให้ตนเองและผู้ตามไว้
	ด้านทักษะ (Skills)	มุ่งความสำเร็จ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีคุณค่า
		ทักษะวิธีการ ทักษะมนุษยสัมพันธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความร่วมมือ ทักษะความคิดรวบยอด และทักษะทางการบริหาร
Jerald	ด้านแรงขับ (Drive)	ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีพลังความคิดริเริ่มและทุ่มเท
Greenberg	ด้านความซื่อสัตย์และมั่นคง (Honesty and Integrity)	มีความน่าไว้วางใจ น่าเชื่อถือ
และ Robert A. Baron (อ้างถึงใน วันชัย มีชาติ, 2548)	ด้านแรงจูงใจในการเป็นผู้นำ (Leadership Motivation)	ความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และใช้อิทธิพลในการบรรลุวัตถุประสงค์
	ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence)	มีความเชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่
	ด้านความสามารถทางสติปัญญา (Cognitive Ability)	มีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบปฏิภาณ
	ด้านความรู้ในงาน (Knowledge of the Business)	มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ปฏิบัติ มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการทำงาน
	ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity)	มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ เป็นผู้ริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในการทำงาน

จากตารางที่ 1 คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม จากการสังเคราะห์พบว่า คุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบคือ 1) ด้านบุคลิกภาพ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีคุณลักษณะกล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ สามารถวางแผนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนที่ดี มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีความเชื่อมั่น มีเป้าหมายสำหรับตนเองและผู้ตาม 2) ด้านความรู้ความสามารถ และทักษะ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถทางด้านสติปัญญา มีไหวพริบปฏิภาณ มีความรู้เกี่ยวกับงานหรือกิจกรรมที่ปฏิบัติ

มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการทำงาน มีทักษะวิธีการ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะความคิดรวบยอด และทักษะทางการบริหาร 3) ด้านความคิดสร้างสรรค์ / ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถริเริ่มนวัตกรรมใหม่ มีความสามารถคิดค้นหรือสร้างสิ่งใหม่ๆ เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างนวัตกรรม สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมของบุคลากรและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) ด้านแรงจูงใจ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ สามารถจูงใจผู้อื่น และสร้างความร่วมมือ มุ่งความสำเร็จ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สร้างวัฒนธรรมองค์การด้าน

ความคิดสร้างสรรค์ และเห็นความสามารถของบุคลากรในองค์กร 5) ด้านการพัฒนาตนเอง โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ทุ่มเท พากเพียร ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง การพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม มีความสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม ยกตัวอย่าง เช่น แนวคิดของไฮน์ริชวอน เพียร์เออร์ (Heinrich von Pierer) (อ้างถึงในอำนาจ ชีระวิช, 2547) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำแบบปฏิรูป (Transformational Leadership) จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรใน 3 วิธีการที่สำคัญคือ 1) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ว่าคุณค่าคือ ผู้ที่มีความสำคัญต่องานขององค์กร และมีความจำเป็นที่บุคลากรต้องปฏิบัติงานให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร 2) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ถึงความต้องการของตัวเองบุคลากรเองเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการประสบความสำเร็จ และ 3) ในการปฏิรูป ผู้นำต้องจูงใจบุคลากรให้ทำงานเพื่อสิ่งที่ดีต่อองค์กรโดยส่วนรวม โดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน ในการประยุกต์ทฤษฎีใช้กับแนวทางการทำงานของผู้นำเชิงนวัตกรรมคือ ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีแนวคิดเชิงปฏิรูป เช่น พัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ดังนั้นผู้นำต้องมีความสามารถในการสื่อสารด้านนวัตกรรมให้กับคนในองค์กร และทำให้บุคลากรในองค์กรเห็นความสำคัญว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมขององค์กร และต้องมีการพัฒนาตนเองจากช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากสื่อต่างๆ การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การฝึกอบรม เป็นต้น และผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีความสามารถในการจูงใจบุคลากรให้พัฒนาด้านนวัตกรรมเพื่อองค์กรในภาพรวม โดยมีความชัดเจนในการสร้างการเปลี่ยนแปลง การมอบหมายงาน และการสื่อสารที่ชัดเจน ตลอดจนมีทิศทางและแนวทาง

ปฏิบัติที่สามารถเปลี่ยนแปลง มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงขององค์กร นอกจากนี้ ผู้นำเชิงนวัตกรรม เกี่ยวข้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิดเลอร์ (Fiedler's Contingency Model) โดยในปี ค.ศ. 1976 ฟิดเลอร์ (Fiedler) (อ้างถึงใน วิเชียร วิทย์อุดม, 2558) ได้เสนอตัวแบบความเป็นผู้นำเชิงสถานการณ์ที่มีประสิทธิผล การเป็นผู้นำจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และการที่จะประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ การแสดงออกของผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ 3 รูปแบบ ที่เป็นเรื่องวัดความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผล คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา (Leader-member relations) สถานการณ์จะอำนวยความสะดวกขึ้นก็ต่อเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ในระดับดี 2) โครงสร้างของงาน (Task Structure) แสดงถึงโครงสร้างของงานมีความชัดเจน สถานการณ์ก็จะอำนวยความสะดวกขึ้นโดยผู้ใต้บังคับบัญชาจะรู้ว่าต้องทำอะไร ถึงจะได้ผลลัพธ์นั้นมา และ 3) อำนาจตามตำแหน่งงาน (Position Power) เป็นขอบเขตของอำนาจที่เป็นทางการ และใช้อำนาจที่เป็นทางการในการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาและควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร ภาวะผู้นำตามสถานการณ์ได้เสนอรูปแบบของ (Style) ของผู้นำที่ดีที่สุดขึ้นอยู่กับการควบคุมสถานการณ์ในสถานการณ์นั้นๆ ผู้นำจะใช้อำนาจและอิทธิพลในการชักจูงหรือโน้มน้าวผู้ตามได้มากน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการที่มีผลกระทบต่อสถานการณ์ กล่าวโดยสรุปผู้นำเชิงนวัตกรรมคือผู้ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ตาม สามารถจูงใจและนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาองค์กร สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ และกำหนดโครงสร้างของงาน มอบหมายงานให้ผู้ปฏิบัติงานอย่างชัดเจน และในบางกรณีใช้อำนาจตามตำแหน่งงานควบคุมการทำงานตามสถานการณ์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ในขณะเดียวกันผู้นำก็

มีความสามารถในการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามสามารถปฏิบัติ ตามและจูงใจให้สร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อ ปรับเปลี่ยนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของ องค์กร

กระบวนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ คุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิง นวัตกรรมควรดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการที่มี ลำดับขั้นตอนของการพัฒนา โดยกระบวนการ พัฒนาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิง นวัตกรรมมีหลายแนวคิด ดังนี้ เบญจพร แก้วมีศรี (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การนำเสนอ รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของ ผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวง สาธารณสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบ การพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหาร วิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ผลการศึกษาพบว่า ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนา คุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัย พยาบาลประกอบด้วย 7 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นตอนสร้าง แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เป็นขั้นของการปู พื้นฐาน สร้างเจตคติทางบวกและเตรียมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำ 2) ขั้นตอนกำหนด คุณลักษณะภาวะผู้นำที่ต้องการ เป็นขั้นของการ ประเมินตนเองของผู้เข้ารับการพัฒนาคุณลักษณะ ภาวะผู้นำและความจำเป็นในการพัฒนา คุณลักษณะภาวะผู้นำ 3) ขั้นตอนเตรียมการเพื่อการ พัฒนาเป็นขั้นของการทำความเข้าใจและเตรียม ความพร้อมเพื่อรับการพัฒนา 4) ขั้นตอนพัฒนา คุณลักษณะภาวะผู้นำ เป็นขั้นของการดำเนินการ เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ เจตคติและทักษะ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะภาวะผู้นำ 5) ขั้นตอนประเมิน ผลการพัฒนา เป็นขั้นของการประเมินความเหมาะสม ของคุณลักษณะภาวะผู้นำที่ได้รับการพัฒนา 6) ขั้นตอน การปฏิบัติซ้ำ เป็นขั้นของการปรับปรุง

แก้คุณลักษณะภาวะผู้นำในส่วนที่ยังไม่เหมาะสม และ 7) ขั้นตอนประเมินผลการดำเนินการ เป็นขั้น ของการวิเคราะห์กระบวนการดำเนินการในแต่ละ ขั้นตอนและในภาพรวม นอกจากนี้งานวิจัยของเด่น ศักดิ์ สุริยะ (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ ในการพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของ คุณลักษณะผู้นำยุคใหม่ในการพัฒนาชุมชนของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนารูปแบบการ เสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ในการพัฒนาชุมชน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเพื่อสร้าง กลยุทธ์การนำรูปแบบไปใช้ในการเสริมสร้างผู้นำ ยุคใหม่ ในการพัฒนาชุมชนขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จากผลการศึกษาพบว่า ผลการพัฒนา รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ในการ พัฒนาชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มี 5 ขั้นตอนตาม CAPEE Model คือ 1) การสร้าง แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Concept of Leadership) โดยการปูพื้นฐาน สร้างเจตคติทางบวกและเตรียม ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำ 2) การ ประเมินตนเองเกี่ยวกับภาวะผู้นำ (Assessment) การประเมินตนเองเพื่อกำหนดคุณลักษณะภาวะ ผู้นำก่อนการดำเนินการพัฒนา 12 ด้านคือ การมี วิสัยทัศน์ มีความรู้ในงาน มีคุณธรรม จริยธรรม มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน มีความสุขภาพ อ่อนนุ่มถ่อมตน มีหลักการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีบุคลิกภาพและ การพูดที่ดี มีการยึดมั่นในแนวทางที่ถูกต้อง มีประสบการณ์การทำงาน มีการแสวงหาความร่วมมือในและนอกชุมชนและมีการติดต่อสื่อสาร ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ 3) การเตรียมการเพื่อ การเสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ในการพัฒนา ชุมชน (Preparedness) ได้แก่การปฐมนิเทศผู้เข้า รับการอบรม การเลือก การเตรียมสถานการณ์การ พัฒนาให้สอดคล้องกับลักษณะภาวะผู้นำก่อนการ ดำเนินการพัฒนาโดยการฝึกอบรม 4) การเสริม

จากตารางที่ 2 กระบวนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมจากการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม พบว่ามีกระบวนการที่สำคัญ 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำ 2) ขั้นกำหนดคุณลักษณะภาวะผู้นำ/ขั้นการประเมินตนเองของผู้เข้ารับการพัฒนา 3) ขั้นเตรียมการเพื่อการพัฒนา 4) ขั้นพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำ 5) ขั้นประเมินผลการพัฒนา และ 6) ขั้นการปฏิบัติซ้ำ/ปรับปรุงแก้ไข

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมในมุมมองของผู้เขียนบทความ ผู้เขียนประยุกต์แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม โดยมีลำดับขั้นตอน 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของผู้นำเชิงนวัตกรรม ในขั้นตอนนี้ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่ผู้นำในองค์กร เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำในองค์กร การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ด้านนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองและพัฒนาองค์กร และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ผู้นำ และเตรียมพร้อมต่อการพัฒนา 2) ขั้นกำหนดคุณลักษณะของผู้นำนวัตกรรม ซึ่งเป็นขั้นการประเมินตนเองของผู้เข้ารับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ในขั้นนี้องค์กรต้องกำหนดคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมที่องค์กรต้องการพัฒนาว่า ต้องมีความรู้ ความสามารถ หรือทักษะใดบ้างที่จำเป็นต่อการพัฒนาองค์กร และให้ผู้นำที่ต้องได้รับการพัฒนา ประเมินตนเองก่อนการพัฒนาว่า จำเป็นต้องพัฒนาในเรื่องใด 3) ขั้นเตรียมการเพื่อการพัฒนา สรรหาวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้รับการพัฒนา เช่น การมอบหมายโครงการ การพัฒนาแนวคิด วิธีการใหม่ๆ การพัฒนาสินค้าหรือบริการใหม่ๆ เป็นต้น 4) ขั้นพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม เป็นขั้นการดำเนินการตามแนวทางหรือแผนการพัฒนาขององค์กรที่วางไว้ เพื่อ

พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และทักษะเพื่อให้เกิดคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม 5) ขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นประเมินความเหมาะสมของคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้ที่ได้รับการพัฒนา และ 6) ขั้นการปฏิบัติซ้ำ/ปรับปรุงแก้ไข เป็นขั้นของการปรับปรุงแก้ไขคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ควรได้รับการปรับปรุงหรือมีการพัฒนาต่อเพื่อสร้างเสริมให้มีคุณลักษณะเป็นผู้นำเชิงนวัตกรรม ที่มีความสามารถในการพัฒนาแนวคิด หรือประดิษฐ์คิดค้นที่ทำให้เกิดความใหม่ โดยอาจมีการปรับปรุงจากแนวปฏิบัติในสิ่งเดิมๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาความสามารถของบุคลากรในองค์กร และสร้างศักยภาพด้านนวัตกรรมให้แก่องค์กรอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทำให้เกิดผลกระทบต่อองค์กร องค์กรต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้องค์กรเกิดศักยภาพ และเป็นการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ผู้นำมีส่วนสำคัญในการจูงใจบุคลากรต่างๆ ให้ทำงานบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร การพัฒนาผู้นำให้เกิดคุณลักษณะผู้นำเชิงนวัตกรรม ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถทางนวัตกรรม สามารถสร้าง ส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรให้มีความคิดริเริ่ม วิธีการปฏิบัติ ปรับปรุงแนวทางให้เกิดการพัฒนาในสิ่งใหม่ๆ จะเป็นแนวทางหนึ่งในการสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จขององค์กร ผู้นำนวัตกรรม คือ บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ สามารถนำพฤติกรรมของตนเองและบุคคลอื่นๆ ให้มีแนวคิดหรือการประดิษฐ์คิดค้นที่ทำให้เกิดความใหม่ อาจมีการปรับปรุงจากแนวปฏิบัติในสิ่งเดิมๆ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ และมีการนำนวัตกรรมใหม่มาใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการพัฒนาองค์กร

คุณลักษณะคือ สิ่ง que แสดงถึงความสามารถหรือศักยภาพ ซึ่งมีส่วนสำคัญในพฤติกรรม การแสดงออกของบุคคล โดยบุคคลอาจแสดงออกใน ส่วนของความรู้ ทักษะ และลักษณะส่วนบุคคล การสร้างบุคลากรขององค์การให้มีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้องค์การมีศักยภาพเพิ่มขึ้น จากการศึกษานวัตกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ผู้เขียนสังเคราะห์ได้ว่าคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบคือ 1) ด้านบุคลิกภาพ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีคุณลักษณะกล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ สามารถวางแผนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนที่ดี มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีความเชื่อมั่น มีเป้าหมายสำหรับตนเองและผู้ตาม 2) ด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถทางด้านสติปัญญา มีไหวพริบปฏิภาณ มีความรู้เกี่ยวกับงานหรือกิจกรรมที่ปฏิบัติ มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการทำงาน มีทักษะวิธีการ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะความคิดรวบยอด และทักษะทางการบริหาร 3) ด้านความคิดสร้างสรรค์ / ด้านความเป็นผู้นำนวัตกรรม โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความสามารถริเริ่มนวัตกรรมใหม่ มีความสามารถคิดค้นหรือสร้างสิ่งใหม่ เป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างนวัตกรรม สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมของบุคลากรและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) ด้านแรงจูงใจ โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ สามารถจูงใจผู้อื่น และสร้างความร่วมมือ มุ่งความสำเร็จ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สร้างวัฒนธรรมองค์การด้านความคิดสร้างสรรค์ และเห็นความสามารถของบุคลากรในองค์การ 5) ด้านการพัฒนาตนเอง โดยมีคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ทุ่มเท พากเพียร ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง แนวคิดทฤษฎีที่

เกี่ยวข้องกับผู้นำเชิงนวัตกรรม เช่น แนวคิดของไฮน์ริช วอน เพียเรอร์ (Heinrich von Pierer) (อ้างถึงในอำนาจ ชีระวนิช, 2547) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำแบบปฏิรูป (Transformational Leadership) ใน 3 วิธีการที่สำคัญคือ 1) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ว่าบุคลากรคือ ผู้ที่มีความสำคัญต่อ งานขององค์การ 2) ในการปฏิรูป ต้องทำให้บุคลากรรับรู้ถึงความต้องการของตัวเอง บุคลากรเอง เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการประสบความสำเร็จ และ 3) ในการปฏิรูป ผู้นำต้องจูงใจบุคลากรให้ทำงานเพื่อสิ่งที่ดีต่อองค์การโดยส่วนรวม ในการประยุกต์ทฤษฎีใช้กับแนวทางการทำงานของผู้นำเชิงนวัตกรรมคือ ผู้นำเชิงนวัตกรรมต้องมีแนวคิดเชิงปฏิรูป เช่น พัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน สามารถในการสื่อสารด้านนวัตกรรมให้กับคนในองค์การ และสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมขององค์การ นอกจากนี้การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำเชิงนวัตกรรมสามารถประยุกต์ใช้โดยนำทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิดเลอร์ (Fiedler's Contingency Model) ซึ่งกล่าวถึงการเป็นผู้นำต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ โดยการแสดงออกของผู้นำจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ 3 รูปแบบ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ใต้บังคับบัญชา (Leader-member relations) 2) โครงสร้างของงาน (Task Structure) และ 3) อำนาจตามตำแหน่งงาน (Position Power) (อ้างถึงใน วิเชียร วิทย์อุดม, 2558) โดยการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม ผู้นำควรศึกษาถึงสถานการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อภาพรวมขององค์การ และใช้การจูงใจใช้อำนาจตามตำแหน่งงานที่กำหนดไว้ในโครงสร้างของงาน เพื่อกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่เหมาะสมกับการทำงานของบุคลากร จูงใจให้บุคลากรในองค์การมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมขององค์การ นอกจากนี้ข้อเสนอแนะในแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรมควรดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ โดยมีลำดับ

ขั้นตอนของการดำเนินการ 6 ขั้นตอน คือ
1) ขั้นสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญ
ของผู้นำเชิงนวัตกรรม 2) ขั้นกำหนดคุณลักษณะ
ของผู้นำนวัตกรรม 3) ขั้นเตรียมการเพื่อการพัฒนา
สรรหาวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับผู้รับการพัฒนา
4) ขั้นพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงนวัตกรรม
5) ขั้นประเมินผลการพัฒนา และ 6) ขั้นการปฏิบัติ
ซ้ำ/ปรับปรุงแก้ไข

การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำเชิงนวัตกรรม
เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความรู้ และความ
สามารถของบุคลากรในองค์กร และส่งผลต่อ
องค์กรในการมีนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการ
ทำงานขององค์กรให้มีศักยภาพ ส่งผลต่อการ
เจริญเติบโตขององค์กรต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส.
- จวารัตน์ เพ็ชรจันทิก. (2557). รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำที่เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารภาคี
เครือข่ายจัดการศึกษานอกโรงเรียนของผู้บริหารการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ สังกัดกลุ่มจังหวัด
นครชัย บุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา.
นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- จันทนา แสนสุข. (2559). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด.
- ชาญชัย อาจิมสมาจาร. (2558). นวัตกรรมทางธุรกิจ. ปัตตานี: สถาบันเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ.
- เด่นศักดิ์ สุริยะ. (2555). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำยุคใหม่ในการพัฒนาชุมชนของ
องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนา
สังคม. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ธนสมบัติ สงเสมอ. (2554). การศึกษาคูณลักษณะผู้นำที่จำเป็นต่อการสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กรในองค์กร
อุตสาหกรรม กรณีศึกษานิคมอมตะนคร. วารสารรวมคำแหง. ฉบับพิเศษ วิทยานิพนธ์ (3): 209-220
- ธัญวิทย์ ศรีจันทร์. (2558). รูปแบบและกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของกรรมการ องค์กร
นิสิตนักศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย
การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. (2552). ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด.
- เบญจพร แก้วมีศรี. (2545). การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล
สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหาร
การศึกษา ภาควิชา บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พยัต วุฒิรงค์. (2557). การจัดการนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: บริษัท วี.พี.พี. (1991) จำกัด.
- แพรวา พานทอง และสุชาติ ราชชูกุล. (2559). คุณลักษณะผู้นำนวัตกรรมของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาล
ทั่วไป. วารสารพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 28(2): 15-24.
- วิเชียร วิทยอุดม. (2558). การจัดการสมัยใหม่. นนทบุรี: บริษัท ชนธการพิมพ์ จำกัด.
- วันชัย มีชาติ. (2548). พฤติกรรมการบริหารองค์กรสาธารณะ. กรุงเทพฯ: บริษัทแอกทีฟ พี.พี. จำกัด.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2551). การพัฒนาบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: ธเนศวร พรินต์ติ้ง (1999).

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. ค้นเมื่อ 22 เมษายน 2562. จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์. (2548). *Competency Dictionary*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอช อาร์ เซ็นเตอร์ จำกัด.

อำนาจ วีระวนิช. (2547). *การจัดการ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ซี.วี.แอล. การพิมพ์.

Afuah A. (2003). *Innovation Management*. 2nd Ed. New York: Oxford University Press.

Pardey D. (2016). *Introducing Leadership*. 2nd Ed. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Donald F. Kuratko, Michael G. Goldsby and Jeffrey S. Hornsby. (2019). *Corporate Innovation : Disruptive Thinking in Organizations*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.

พิธีกรรมเหยาของหมอเหยาในหมู่บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

Yao Ceremony of Yao Healer in Kud Wa Village Kud Wan District, KuchiNarai District, Kalasin Province.

ปิยาภรณ์ แสนศิลา¹, จริยา สีทา², มนัญญา เสรีมานะกิจ³, พรพระคุณ ลมงาม⁴

Piyaporn Sansila¹, Chariya Sithar², Mananya Sereemanakit³, Ponprakoon Lomngam⁴

Received: 9 May 2019

Revised: 30 July 2019

Accepted: 13 August 2019

บทคัดย่อ

พิธีกรรมเหยาของหมอเหยาในหมู่บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทเชิงลึก ด้านองค์ความรู้ พิธีกรรมในการรักษาโดยการแพทย์พื้นบ้านประเภท หมอหมอเหยา ซึ่งเป็นหมอทางพิธีกรรมร่วมกับการสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่เคยรับการรักษาและ ผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเชื่อในกระบวนการรักษาอย่างไร โดยรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ หมอเหยา ผู้ป่วยที่เคยรับการรักษา ญาติผู้ป่วยและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

ผลการศึกษาพบว่า พิธีเหยาในหมู่บ้านกุดหว้า โดยแม่เถื่อน สอาดแพน อายุ 74 ปี ผู้ซึ่งเริ่มเป็น หมอเหยาจากอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง รักษาโดยวิธีต่างๆ แล้วไม่ได้ผล จึงไปรักษาและได้รับการถ่ายทอด ความรู้จากหมอเหยาท่านหนึ่ง จากนั้นได้ทำการรักษาผู้อื่นตั้งแต่ พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเป็น หมอเหยาต้องใช้การเหยา “คุมผีลง” และผู้ที่รับการรักษาวิธีนี้จะมีฐานะเป็นศิษย์เรียก “ลูกเมือง” เมื่อได้ รักษาผู้อื่นจึงกลายเป็นหมอเหยา ซึ่งโรคส่วนใหญ่เกิดจากการกระทำของผีที่เกิดได้กับทุกวัย ในการประกอบ พิธีเหยา ผู้ป่วยจะมาติดต่อและแม่หมอจะบอกกล่าวแก่ผี จากนั้นจะเตรียมสถานที่และเครื่องคายได้แก่ เหล้าขาว ไช้ไก่ ข้าวสาร เทียนเล่มเล็ก เหรียญบาทและอื่นๆ เป็นต้น รวมถึงการแต่งกายพื้นเมือง เมื่อทุกอย่างพร้อมจึงทำการบูชาครู ล่าเชิญผีลงเพื่อสอบถามอาการเจ็บป่วยจากผี แล้วเหยาไปตามเสียง แคนเป็นสื่อกลางในการทำพิธีเหยาและใช้การเสี้ยงทาย ถามหาสาเหตุโดยโรยเมล็ดข้าวสารลงบนไข่แล้ว เจรจาแก่ผีว่าต้องการสิ่งใดเพื่อให้อาการเจ็บป่วยหายไป สุดท้ายจะมีการเรียกขวัญผู้ป่วยและการเชิญลาผี ประจำหมอเหยาหลักคืนถิ่นเดิม นอกจากนี้ในทุกๆ ปีจะมีการประกอบพิธีกรรมไหว้ครูใน ช่วงแรม 2 ค่ำ

¹ หน่วยวิจัยการแพทย์แผนเดิม คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² โรงพยาบาลพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

³ ศูนย์รักษาไมเกรนและโรคกล้ามเนื้อ คลินิกหมอแวย์ เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร

⁴ เรือนภัทรเวช คลินิกการแพทย์แผนไทยประยุกต์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

¹ Traditional Medicine Research Unit , Faculty of Medicine Mahasarakham University Mahasarakham 44000, Thailand

² Phra Ar Chan Fan Arjaro hospital PhannaniKhom, Sakon Nakon 47130, Thailand

³ Migraine and back pain curing center, Prawet, Bangkok10250, Thailand

⁴ Reun Pattaraved Applied traditional medicine clinic Nakhonratchasima 30000, Thailand

เดือน 3 โดยมีลูกเมืองมาร่วมพิธีเมื่อครบรอบปีของการเหยา หมอเหยาจะถูกเชิญมาทำพิธีเพื่อต่ออายุหมอเหยา ขอขมาผีและเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชุมชน โดยสรุปการทำหน้าที่รักษาผู้ป่วยเป็นเรื่องความอยู่รอดของชีวิตชาวบ้าน หมอเหยาจึงเป็นบุคคลสำคัญ ในฐานะผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำด้านพฤติกรรมในครอบครัว เป็นผู้นำในกลุ่มเครือญาติ การดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี

คำสำคัญ : พิธีกรรมเหยา, หมอเหยา, กุจินารายณ์, กาศสินธุ์

Abstract

“Yao Rite” is a traditional healing ceremony performed by local healers who have an intimate understanding of the ritual’s healing power. We collected the biographies of local individual healers, patients, relatives, and neighbors and used them to better understand the healing process. The descriptive method was used for data analysis and conclusion. The result showed historically a Yao rite was initiated by a qualified Yao healer. The healer in the ceremony under discussion was a student of the Yao philosopher Maemueang and had previously treated Mrs. Theun Sa-ardpaen, a-74-year-old-patient with a chronic illness. The healer also treated other patients, called Lukmueang, by using the Yao ritual called Khumpilong. A qualified Yao healer is gracious and patient. The customary practice for healing patients consists of the Yao healer, “Marmor”, speaking the name of the patient, place, time, and method to a spirit before performing the Yao rite which he or she could not stop or interrupt once started. The Yao healer had to prepare everything for the rite: rice whiskey, eggs, rice grain, candle, coins, and location. Both the Yao healer and a musician wore traditional costumes. After preparations were completed the Yao healer performed the rite by paying respect to the ancestors and inviting a ghost to stay inside the sick person to monitor their symptoms. During the ceremony, a musician plays Puthai music by blowing the “Can”, an Isarn musical instrument. The Yao healer then scatters rice over two eggs and negotiates with a ghost asking the ghost to go back home. A welcoming ceremony is given after the patient recovers. The Yao rite is held every year to thank the ghost for extending the age of the Yao healer and protecting the community. In conclusion, Yao healer is an important and respected person in the community. He is a model of good behavior, a family member, has a clean living daily life, and holds to traditions and rites.

Keywords: Yao ceremony, Yao healer, Kuchinarai, Kalasin Province

บทนำ

มนุษย์มักมีความคิดและความเชื่อเป็นของตนเองหรือจากความเชื่อที่มีอยู่ของคนรอบข้าง และเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดใหญ่ ก็เกิดการใช้

ชีวิตร่วมกันในสภาพแวดล้อมในถิ่นที่อยู่จนกลายเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่นเกิดขึ้นเพื่อใช้แก้ปัญหาภายในชุมชนนั้น ซึ่งเกิดจากความรู้อะและประสบการณ์ที่สั่งสมมาเช่นกันกับระบบการแพทย์

เพื่อรักษาการเจ็บป่วยโดยหมอพื้นบ้าน เมื่อมีผู้คนเจ็บป่วย ซึ่งในอดีตมักเชื่อว่าเป็นฝีมือของภูตผีปีศาจ จึงก่อเกิดวิธีการที่จะขับไล่หรือเยียวยาผู้ป่วยในรูปแบบต่างๆ ของแต่ละชุมชนที่เชื่อถือกันมา เช่น พิธีรำผีฟ้า พิธีเหยา พิธีสู่วัณู เป็นต้น

การรักษาด้วยการเหยานั้น เป็นการรักษาเยียวยาด้วยจิตวิทยา ความศรัทธาของกลุ่มคนที่อยู่ในบริบททางสังคมเดียวกัน เมื่อเวลาผ่านไปย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลง ผู้คนมักแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดให้ตนเอง และสามารถพิสูจน์ได้จริง เช่นเดียวกับการรักษาโรค การเหยานั้นจึงได้รับความนิยมลดลง จึงเห็นสมควรที่จะค้นคว้าข้อมูลการรักษาโดยพิธีการเหยาเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญา

พิธีเหยา เป็นพิธีกรรมการรักษาและการเรียกขวัญโดยหมอพื้นบ้านซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาโรคที่รักษาไม่หายหรือเป็นโรคเรื้อรัง และให้เกิดขวัญกำลังใจในการเยียวยาโรคที่เป็นแก่ผู้มารับการรักษาผู้ทำพิธีเรียกว่า หมอเหยาทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการสื่อสารระหว่างผู้ป่วยกับผีที่เข้ามาสิงผู้ป่วย จนทำให้เกิดอาการผิดไปจากปกติเช่น ซึมเศร้า เหม่อลอย เจ็บปวดตามร่างกาย เป็นต้น อาการเหล่านี้เชื่อว่า เกิดจากการกระทำของผี ซึ่งเป็นสาเหตุให้ขวัญหนีออกจากร่างกายไป ดังนั้นเพื่อที่จะเรียกขวัญของผู้ป่วยให้กลับคืนเข้าสู่ร่างกาย หมอเหยาจะใช้บทคาถาร้องเพื่อเรียกขวัญให้กลับมาโดยเริ่มต้นจากการกล่าวอัญเชิญเทวดา ผีฟ้าและผีบรรพบุรุษให้ลงมาเข้าร่างของหมอเหยา แล้วให้ผู้ช่วยหมอเหยาเป็นล่ามคอยซักถามสาเหตุของความเจ็บป่วยหรืออาการที่ผิดปกติ ในขณะที่รักษาผู้เจ็บป่วยนั้น หมอเหยาจะขับลำนำเพื่อปลอบประโลมใจผู้ป่วย

ประเทศไทยในปัจจุบัน มีวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและทางการแพทย์ที่พัฒนาไปอย่างกว้างขวางกว่าในอดีต ซึ่งมีการรับเข้ามาแทนที่การแพทย์พื้นบ้าน ทั้งรูปแบบการรักษาแบบตะวันตกและตะวันออก การแพทย์ทางเลือกอื่นๆ อีกมากมายที่คัดค้านวิธีการรักษาโรคต่างๆ ได้อย่าง

มีประสิทธิภาพ และสามารถอิงหลักการรักษาด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีทางเลือกในการรักษาสุขภาพได้มากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้การแพทย์พื้นบ้านเช่นการเหยาหรือพิธีเหยา กลายเป็นทางเลือกที่คนส่วนใหญ่ลืมนึกหรือมักจะเป็นเพียงที่พึ่งสุดท้าย อาจเนื่องด้วยปัจจัยต่างๆ ทางด้านสังคม การศึกษา สภาพแวดล้อมที่กลายเป็นสังคมเมืองมากกว่าชนบท รวมถึงแนวคิดความเชื่อที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา พิธีกรรมเหล่านี้จึงลดความน่าเชื่อถือลงกว่าในอดีต

จากความเป็นมาข้างต้น คณะผู้วิจัย ในฐานะบุคลากรทางด้านการศึกษาแพทย์แผนไทยประยุกต์ เล็งเห็นความสำคัญของพิธีเหยา พิธีกรรมพื้นบ้านในการใช้เสียงดนตรีและการรำยาเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บแก่ชาวบ้าน เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการรักษาอย่างเป็นขั้นตอน จึงกำหนดประเด็นที่น่าสนใจและลงพื้นที่ทำการศึกษาค้นคว้าความเชื่อพิธีเหยา ณ หมู่บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 8 ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดพิธีกรรมประเพณีอย่างมีแบบแผนไม่ให้สูญหายไป และอนุรักษ์สืบทอดต่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้และมีความเข้าใจมากขึ้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษาชีวิตประวัติของหมอเหยา องค์ความรู้ของหมอเหยา ทั้งในด้านความเชื่อและคำอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับโรคและการเจ็บป่วย รวมไปถึงองค์ความรู้ด้านกระบวนการการรักษา การวินิจฉัยโรค การประเมินผลการรักษาและการให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยที่มารับการรักษา และงานวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากกรรมการจริยธรรมในมนุษย์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เลขที่ 22/2560

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

เก็บข้อมูลจากประชากรตัวอย่าง 4 กลุ่ม คือ หมอพื้นบ้านหรือหมอเหยา 1 คน ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษา 4 ราย ญาติผู้ป่วย 2 คนและเพื่อนบ้านใกล้เคียงหมอเหยา 6 คน แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงบริบท (content analysis)

สถานที่ดำเนินการวิจัย

เลือกศึกษาการรักษาด้วยพิธีกรรมที่มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในพื้นที่เฉพาะเจาะจง โดยทำการศึกษาในชุมชนหมู่บ้านกุดหว้า หมู่ที่ 8 ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาหมอเหยา, ผู้ป่วยที่มารับบริการ, ญาติหรือคนใกล้ชิดของผู้ป่วยที่เข้ารับบริการ, เพื่อนบ้านใกล้เคียงหมอเหยา

2. กล้องถ่ายภาพดิจิทัล, เครื่องบันทึกเสียง, สมุดพร้อมปากกาในการจดบันทึก

ขั้นตอนและวิธีการรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงอยู่ บทบาทของหมอเหยาและการจัดพิธีเหยาในปัจจุบัน จากเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัย รวมถึงการสอบถามข้อมูลจากบุคคลในชุมชนที่มีความรู้ สรุปรายเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 3 ส่วนดังนี้

(1) หมอพื้นบ้านหรือหมอเหยา

(2) องค์ประกอบ ขั้นตอนการบำบัดรักษาด้วยพิธีกรรมหรือพิธีเหยา

(3) ความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องลึกลับทางจิตใจ

2. สร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้ตรวจสอบความถูกต้องในเนื้อหาแล้วจึงทำการเตรียมเอกสารยื่นเรื่องขอลงสำรวจชุมชนและเตรียมข้อมูลวิจัยที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับหมอเหยา ขณะลงพื้นที่สำรวจจริงที่หมู่บ้านรวมถึงเอกสารและแบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งตัว

หมอเหยา ผู้ป่วยที่มารับการรักษา ญาติของผู้ป่วยที่มารับการรักษา รวมถึงประชาชนที่อาศัยในละแวกหมู่บ้าน

3. รวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษา ดังนี้

(1) เมื่อลงพื้นที่ได้ ขออนุญาต

ดูสังเกตการณ์และบันทึกภาพ การศึกษาพฤติกรรมของหมอเหยา วิธีการรักษา การปฏิบัติตนในการเป็นหมอ การดูแลผู้ป่วยที่มารับพิธีเหยา และการดูแลหลังพิธีเสร็จ แล้วจึงทำการสังเกตและรวบรวมข้อมูลและถ่ายภาพตามที่ได้รับอนุญาต

(2) ทำการสัมภาษณ์ โดยสอบถามข้อมูลประวัติการเป็นหมอเหยา ที่มาของพิธีกรรม ประเพณี ข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามในการรักษา การเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ ค่าบูชาครูของพิธีเหยา ความรู้สึกและความคิดเห็นของหมอเหยา และผู้ป่วยที่มารับการรักษา รวมถึงความเชื่อของประชาชนในหมู่บ้านแห่งนี้

(3) ใช้แบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ตรงประเด็นและเจาะจงในการศึกษาครั้งนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการและขั้นตอนในการรักษาอาการเจ็บป่วยโดยหมอพื้นบ้าน รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชนแห่งนี้

2. สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ทั้ง 4 กลุ่มเพื่อหาความเหมือนหรือความต่างของข้อมูลที่ได้ เมื่อพบข้อมูลประเด็นใดที่มีความขัดแย้งกัน ได้ทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อสรุปในประเด็นนั้นๆ ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้มากขึ้น

ผลการศึกษา

หมู่บ้านกุดหว้า ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอภูผามาศ มีเนื้อที่ประมาณ 102

ตารางกิโลเมตร มีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ราบสูง มีลำห้วยซึ่งเกิดมาจากภูเขา ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร มีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 4,690 คน อาชีพหลักคือทำนา อาชีพเสริมได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัว การทอผ้าพื้นเมืองเป็นผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน เลื้อยเย็บมือผู้ไท ซึ่งวัฒนธรรมผู้ไทนี้หญิงสาว ก่อนออกรเรือ ถ้ามีฝีมือดีก็จะเป็นที่หมายตาในการเลือกเป็นคู่ครอง เมื่อมีงานบุญประเพณี โดยเฉพาะการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่บุพการี จะตัดเย็บเสื้อปักลายประดับสวยงามเพื่อบุญกุศลหรือเมื่อแต่งงานหญิงสาวจะทำเครื่องเรือนเพื่อตอบแทนบุญคุณเจ้าบ่าว ดังนั้นจึงเป็นผลงานที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาถึงปัจจุบัน

ชีวประวัติการเป็นหมอเหยาของแม่เถื่อน สะอาดแพน เริ่มจากอาการป่วยซึ่งไม่ทราบสาเหตุ ตั้งแต่เด็ก รักษาด้วยวิธีต่างๆ ไม่หาย จึงเดินทางไปรักษาด้วยพิธีเหยา ทำให้ทราบว่าต้องทำพิธีรับผีมาอยู่ด้วยจึงได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูที่เรียกว่า “แม่เมือง” ซึ่งเป็นความสามารถที่เกิดจากการที่ผีบอก จากนั้นก็เริ่มทำการรักษาผู้อื่น รักษาโรคที่ส่วนใหญ่ภูตผีกระชังทำ ตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยชรา เฉลี่ย 7-8 รายต่อเดือน

การเป็นหมอเหยาเกิดจากผีทำให้เจ็บป่วยต้องรักษาด้วยเหยา “คุมผีลง” เท่านั้น หากผู้ป่วยยินยอม หมอเหยาจะทำพิธีรักษา เมื่อผู้ป่วยแสดงอาการเช่น ฟอนรำ เกลิบเคลิ้ม แสดงว่าผีลงแล้ว จากนั้นผู้ป่วยจึงแต่งขันธ 5 รับผีมาอยู่และอาการจะดีขึ้น กลายเป็นศิษย์หมอเหยาเรียก “ลูกเมือง” การถ่ายทอดนี้ไม่ได้บังคับแล้วแต่ศรัทธา แต่ต้องมีคุณสมบัติคือความกตัญญู อดทนและเสียสละ

ภูมิปัญญาของหมอเหยา

1. บุคคลที่ร่วมประกอบพิธีเหยา ได้แก่ หมอเหยา ซึ่งเป็นผู้นำ ลูกเมืองเตรียมเครื่องคายและหมอแคนเป่าเพลงเป็นสื่อกลางพิธีเหยา

2. วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีเหยา จะมีการเตรียมเครื่องบูชาเรียกว่า การตั้งคายขันธ

5 ประกอบด้วยเหล้าขาว 1 ขวด ไขไก่ 2 ฟอง ข้าวสาร 2 ถ้วย เทียนเล่มเล็ก 13 คู่ เหยียนบาท 3 บาท ไบพลู 1 ใบ ไบขนุน 8 ใบ ไบกระดังงาหรือไบยี่โก 16 ใบ น้ำแก่นจันทร์ขาว 1 ชัน ฝ่ายขาวผูกศีรษะและเครื่องบูชา เหยียนกระสาปทองเหลือง 7 เหยียน ดาบ 2 เล่ม พัด 1 อัน กระติบข้าว 1 กระติบ

3. ขั้นตอนการประกอบพิธีเหยา เมื่อผู้ป่วยมาติดต่อ หมอเหยาจะบอกผีฟ้า ซึ่งไม่สามารถยกเล็กได้ เมื่อถึงวันเดินทางจะดำเนินการดังนี้

(1) จัดเครื่องคายสำหรับพิธีการเหยา

(2) เตรียมเครื่องแต่งกายของหมอเหยา

และหมอแคน

(3) การบูชาครูและลำเซียมผีลง เพื่อ

ถามอาการเจ็บป่วย

(4) การเหยาเพื่อถามผีว่าต้องการสิ่งใด จะแก้ไขอาการเจ็บป่วยได้อย่างไร

(5) การเชิญผีมาถามหาสาเหตุ โดยการเสี่ยงทายของหมอเหยา และเรียกขวัญ

4. แนวทางการปฏิบัติตัวหรือข้อห้ามของหมอเหยา คือรักษาศีลห้าทุกวันหรือทุกวันพระ หากไปงานศพกลับมาต้องใส่ น้ำหอมและไม่รับประทานอาหารในงานศพ รวมถึงห้ามรับประทานอาหารเช่นเขียดและไม่รับประทานมังสัจ (เนื้อ) 10 อย่างได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้อราชสีห์ เนื้องู เนื้อหมี เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือดาว เนื้อเสือเหลือง

5. พิธีกรรมประจำปี คือ : พิธีไหว้ครูหมอเหยา

5.1 สถานที่ของพิธีไหว้ครู ได้แก่ บริเวณหน้าบ้านของ แม่เถื่อน สะอาดแพน

5.2 อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ จะมีกระดังงาเครื่องคายและขันโตกที่มีเครื่องคายที่ใช้ในการเหยา ซึ่งในขันโตกประกอบด้วย ไขไก่ 2 ฟอง ข้าวสาร 2 ถ้วย เทียนเล่มเล็ก 13 คู่ ไบพลู 1 ใบ ไบขนุน 8 ใบ ไบกระดังงาหรือไบยี่โก 16 ใบ ฝ่าย

ชาวที่ผูกศีรษะและล้อมเถาต เหยียญกระสาปทอง เหลือง 5 เหยียญ เหยียญบาท 3 เหยียญ ที่มีสัญลักษณ์ 2 แบบ และนอกชั้นโตกประกอบด้วย ดาบ 2 เล่ม เหล้าขาว 1 ขวด พัด 1 อัน เครื่องดนตรี ส่วนเครื่องคายในกระดิ่งประกอบด้วยฝ้ายขาวผูกศีรษะ หมวกสาน 1 ใบ แผ่นสานสี่เหลี่ยมจัตุรัส 2 แผ่น ไม้ 3 แท่ง เทียน 1 มัด ธนูหรือม้าจำลอง แท่ง ไม้ 1 มัด ดอกไม้ 2 สี

5.3 การจัดที่นั่งและการเตรียมตัว เมื่อทุกอย่างพร้อม หมอเหยาทุกคนนั่งประจำที่หันหน้าเข้าหาชั้นโตกของตน ลำดับการนั่ง จัดโดยผู้ที่อายุการเป็นศิษย์หรือที่เรียกว่า ลูกเมือง ซึ่งจำนวนปีน้อยที่สุดจะได้นั่งข้างแม่เมืองเพื่อเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในพิธี ผู้ที่อายุมากที่สุดจะนั่งอยู่ไกลจากแม่เมืองมากที่สุด ในส่วนของหมอแคนจะนั่งด้านหลังของหมอเหยา ถัดมาจะเป็นญาติๆ ผู้ป่วยและผู้ที่มีมาร่วมชมพิธี

5.4 ลำดับพิธีการ แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ช่วงที่ 1 พิธีในรอบค้ำ และช่วงที่ 2 พิธีรอบเข้า

- พิธีรอบค้ำ แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงแรก หมอเหยาจะท่องคาถาแล้วตีมน้ำตามผีประจำตัว แล้วหมอแคนจะเริ่มบรรเลงเพลงเป็นทำนองภูไท หมอเหยาจะมีอาการแตกต่างกัน บางคนปรบมือ บางคนท่องคาถา หรือส่งเสียงโวยวาย ซึ่งเป็นสัญญาณว่ามีได้ลงมาร่วมพิธีแล้วจึงหยิบเครื่องคายมาทำพิธี เมื่อครบแล้วขณะเดียวกัน หมอเหยาจะให้พรแก่ญาติที่มาร่วมงาน หลังจากนั้น พิธีจะหยุดพัก เพื่อเตรียมการลำดับถัดไป

ช่วงสอง พิธีถัดมา หมอแคนจะเริ่มเป่าเพลง แต่คราวนี้จะทำพิธีโดยการยื่นร้ายรำและบรรเลงเพลง หมอเหยาร่ายรำตามจังหวะ บางคนอาจกระโดดโลดเต้น ฟ้อนรำ หรือปรบมือ เดินเรียงกันวนเป็นวงรอบหมอแคนที่จับกลุ่มเป่าวงข้างในหันหน้าหากัน เมื่อครบรอบ หมอเหยาจะนั่งรวมกลุ่มเป็นวงล้อมหันหน้าเข้าหากันและจุดเทียนคนละ 1 เล่ม ท่องคาถาแล้วตั้งบนเถาต เป่าดับพร้อมกันครั้งสุดท้าย เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีรอบค้ำ

- พิธีรอบเข้า แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ

ช่วงแรก จะเตรียมอาหารที่ใช้เลี้ยงผี รวมถึงอาหารที่รับประทานร่วมกัน โดยอาหารเลี้ยงผีจัดแยกใส่เถาตหมอเหยาแต่ละคน สำหรับอาหารที่ใช้ประกอบด้วย ถ้วยใส่ของหวาน 1 ถ้วย ถ้วยใส่ขนมเส้น 1 ถ้วย ข้าวต้มมัด 2 ชิ้น แก้วใส่เหล้าขาว 1 แก้ว แก้วใส่น้ำธรรมดา 1 แก้ว ใบพลู 2-3 ใบ เทียนเล็ก 2 เล่ม ฝ้ายขาว 2 ชุด หมากพลู 2 ชุด จากนั้นหมอเหยาทุกท่านและหมอแคน จะเริ่มทำพิธีเรียกผีเข้าทรง ซึ่งคล้ายกับพิธีรอบค้ำ เมื่อผีมาประทับ จะทำพิธีให้พรแก่ญาติเพิ่มเติม เนื่องจากรอบค้ำ ญาติบางคนเดินทางมาร่วมงานไม่สะดวกมีลูกเมืองและผู้ที่เคยได้รับการรักษาจากหมอเหยาแต่ละคนที่เป็นลูกเมืองแม่เถื่อน มาร่วมทำพิธีด้วย จากนั้นหมอเหยาจะนำฝ้ายขาวมาสวมใส่ศีรษะ แจกจ่ายแก่หมอแคน ลูกเมืองหมอเหยาแต่ละคน โดยหมอเหยาจะแจกให้ลูกเมืองของตนแล้วจึงใส่หมวกสาน เตรียมลำดับของที่ใช้บวงสรวงถัดไป

ช่วงสอง พิธีการบวงสรวง จะรำวงกลางแจ้ง วนเป็นวงกลมล้อมไหใส่น้ำไว้ 4 ไหตรงกลาง หมอเหยาจะตั้งแถวและแม่เถื่อนเดินนำ หมอแคนในวงล้อมของการฟ้อนรำเพื่อบรรเลงเพลง โดยรำทั้งหมด 3 รอบต่อของ 1 ชิ้น เมื่อครบรอบจะเปลี่ยนของเมื่อครบแล้วมาถือม้าหรือธนู จะขึ้นกับอายุศิษย์ของหมอเหยา แม่เถื่อนจะเริ่มท่องคาถาและเอาม้าจุ่มน้ำบนไหทั้ง 4 ส่วน คนอื่นๆ จะทำตามจนครบและรำถวายอาหาร จากนั้นเป็นพิธีวิถีชาวบ้าน มีของที่ใช้สื่อถึงการทำมาหากินเช่น เรือไม้พลอง รวมถึงข้าวต้มมัดและเหล้าขาว มีพิธีพาช้างเล่นน้ำ จะนำรูปปั้นช้างจุ่มน้ำบนไห ส่วนคนถือฝ้ายขาว จะคอยเอาฝ้ายคล้องช้าง ช้างก็จะหลบหลีก ซึ่งช่วงนี้ดนตรีเร่งจังหวะเพิ่มความสนุกสนาน ผู้ชมจะพากันเชียร์ส่งเสียง จนเมื่อคล้องช้างได้จะถือว่าจบพิธีนี้ ต่อมาจะใช้แผ่นสานสี่เหลี่ยมจัตุรัสใส่มือ ฟ้อนรำรอบไหแล้วให้คว่ำเถาตที่ใส่น้ำบนไหออกเพื่อเปิดไหและนำกิ่งมะยมมาใส่

ช่วงสาม หมอเหยาจะนั่งประจำที่ เพื่อสูบมันนุหรือ ตอบสนองความต้องการของผี ในส่วนนี้จะใช้ไก่ต้ม ข้าวเหนียวและผ้าขาวบาง แม่เถื่อนจะทำการทอคาถาและปั้นข้าวเหนียวไป แล้วสุดท้ายจึงให้ลูกเมืองของตนจับชายผ้าแล้วฉีกออกจากกัน แสดงถึงการแยกตัวไปเป็นหมอเหยาได้แล้ว ส่วนพิธีกรรมสุดท้าย คือการขอความอุดมสมบูรณ์ให้ชุมชน เหมือนการจับกุ้งจับปลาจากแหล่งน้ำ แทนด้วยข้าวต้มมัด ส่วนแหล่งน้ำคือไหที่ใส่น้ำทั้ง 4 จะมีคนถือสวิง คนถือข้อง ซึ่งชาวบ้านจะถือข้าวต้มมัด เหมือนให้ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ตลอดปี โดยร่ววง 3 รอบ จากนั้นจะเริ่มที่ชาวบ้านโยนข้าวต้มมัดใส่สวิง แล้วคนที่ถือข้องต้องรีบหยิบข้าวต้มมัดในสวิงมาใส่ข้อง โดยต้องเก็บข้าวต้มมัดให้หมด จบท้ายด้วยการใช้กิ่งต้นมะยมจุ่มน้ำและพรหมใส่หมอเหยาแต่ละคน เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการไหว้ครูเพื่อสิริมงคลในแต่ละปีแก่หมอเหยาและคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ป่วย จำนวน 4 ราย ที่มารับการรักษากับแม่เถื่อน ด้วยวิธีการเหยาพบว่าผู้ป่วยที่มารับการรักษา ส่วนมากมีอาการป่วยเรื้อรังรักษาทางแผนปัจจุบันแล้วไม่ดีขึ้น จึงมารับการรักษาด้วยพิธีกรรมเหยากับแม่เถื่อน หลังจากรักษาหายแล้ว มาฝากตัวเป็นลูกเมืองกับแม่เถื่อน และได้แนะนำให้กับญาติ หรือผู้ที่รู้จักคุ้นเคยในกรณีที่มีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น ให้มารับการรักษาด้วยพิธีกรรมเหยา

วิจารณ์ผลการศึกษา

จากการศึกษาวัฒนธรรมในตำบลกุดหว้า ซึ่งเป็นตำบลขนาดเล็ก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาชีพหลักของคนในชุมชนคือการทำนา ส่วนอาชีพเสริมหลังการทำนาหรือการเก็บเกี่ยวได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัว การทอผ้าพื้นเมือง การจักสานและการรับจ้างทั่วไป มีรายได้เฉลี่ย 20,000 - 40,000 บาท/ครัวเรือน/ปี มีค่าใช้จ่าย

เฉลี่ย 20,000 - 50,000 บาท/ครัวเรือน/ปี มีกองทุนสินเชื่อธนาคารของหมู่บ้านอยู่หลายแบบสำหรับให้กู้ยืม อีกทั้งยังมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคือ เสื้อเย็บมือผู้ไท ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของชนเผ่าผู้ไท เพื่อให้หญิงสาวชาวผู้ไทได้ฝึกฝนงานบ้านก่อนออกเรือน เมื่อมีงานบุญประเพณีเพื่ออุทิศส่วนกุศลแต่บุพการี ก็จะตัดเย็บเสื้อมาปักลายประดับให้สวยงามเย็บอย่างประณีต เพื่อหวังจะได้บุญกุศลมาก ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร ที่ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านว่าเป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาเป็นความสามารถ และศักยภาพในเชิงการแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้ และสืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปเพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ดังเช่น เสื้อเย็บมือผู้ไทที่สืบทอดมารุ่นสู่รุ่นสร้างรายได้ให้กับชุมชนนอกจากรายได้จากการเกษตร และยังตัดเย็บเพื่อใช้เองหรือจำหน่าย โดยพัฒนาลดค่าใช้จ่ายการใช้ด้ายเย็บสีเดียวมาเป็นหลายหลายสี ลายโบราณพื้นบ้านแล้วพัฒนาเป็นลายที่ทันสมัย ซึ่งเป็นทั้งการอนุรักษ์ ประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลและฝีมือการเย็บที่มีความประณีตสวยงามให้คงอยู่ กลายเป็นภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากการส่งเสริมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ปรุงแต่ง และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

สำหรับระบบสุขภาพชุมชนของหมู่บ้านในตำบลกุดหว้า จะมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) กุดหว้าเป็นศูนย์กลางการดูแลสุขภาพที่นำเอานโยบายของกระทรวงสาธารณสุขมาปรับใช้ในพื้นที่ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมอย่างเหมาะสมทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันและแผนไทย เน้นการส่งเสริมสุขภาพ ให้ประชาชนชาวผู้ไทในตำบลกุดหว้ามีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ และมีอายุยืนยาว โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชน

รับประทานอาหารพื้นบ้านที่ปลอดภัยจากสารพิษ ควบคู่กับการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และนอกจากนั้นยังเตรียมพร้อมทั้งบุคลากรและเครื่องมือ เพื่อซ่อมแซมสุขภาพให้ประชาชน ในกรณีเจ็บป่วยด้วย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช (2547) ที่กล่าวถึงระบบสุขภาพว่า ควรมีความครอบคลุมครบถ้วนในมิติที่กว้างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับปัจจัยกำหนดสุขภาพ ในทุกด้านได้แก่ การสร้างหลักประกันสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพการป้องกันและควบคุมโรค และปัจจัยที่คุกคามสุขภาพบริการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทยและการแพทย์ทางเลือก การคุ้มครองผู้บริโภค การสร้างและเผยแพร่ องค์ความรู้ด้านสุขภาพ ข่าวสารด้านสุขภาพ การผลิต และพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขและการเงินการคลังสุขภาพ เพื่อการเอื้อต่อการสร้างสุขภาพตามสุขภาวะที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกัน เป็นแบบองค์รวมทั้งมิติทางกาย ทางจิต สังคมและ ปัญญา ซึ่งในรพ.สต.กุดหว้าแห่งนี้ มีทั้งธนาคาร หมู่บ้านและศูนย์บริการเพิ่มเติมให้แก่ชุมชน ทั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ศูนย์บริการร่วมสวัสดิการสังคมในตำบล, รวมถึงศูนย์พักพิงของคนและสัตว์ เป็นต้น

โดยชุมชนนี้มีประชากรประมาณ 4,000 กว่าคน มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากและส่วนใหญ่ มีโรคประจำตัวเช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-60 ปี ส่วนใหญ่จะป่วยด้วย เช่น อาการไข้หวัด ไอ ปวดท้อง บาดแผลฟกช้ำ และเดินทางมาที่รพ.สต. กุดหว้า เพื่อขอรับบริการทั้งทางแผนปัจจุบันและแผนไทย ส่วนอาการปวดเมื่อยจะมารับการรักษา กับแพทย์แผนไทยเพื่อทำหัตถบำบัด อบประคบ สมุนไพร รวมถึงการดูแลฟื้นฟูมารดาหลังคลอด โดยบูรณาการร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ตั้งแต่การให้คำปรึกษาวางแผน จนถึงการเลี้ยงดูบุตร ส่วนอาการป่วยทางจิตใจ หากสาเหตุไม่ได้ คนใน

ชุมชนนี้มักจะเลือกพิธีเหยาซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเยียวยาทางจิตใจ โดยการประกอบพิธีแก่ผู้ป่วย ให้ก่อเกิดความสุขสบาย เป็นกำลังใจแก่ผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช (2547) ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพว่า ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างอิสระ เมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น วิธีการรักษาตลอดจนการบำบัด เพื่อให้กลับคืนปกติล้วนถูกหล่อหลอมด้วย วัฒนธรรมที่กำหนดตามสภาพแวดล้อมทางสังคม จึงส่งผลให้แต่ละสังคมมีวิธีการดูแลสุขภาพที่แตกต่างกัน ทำให้การดูแลสุขภาพมีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบวิธีการอยู่เสมอ หลากหลายและทับซ้อนกัน มากกว่าหนึ่งวิธีการ เหมือนกับวิถีชุมชนนี้ที่มีทั้งการรักษาทั้งการแพทย์แผนปัจจุบัน การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้านควบคู่กันไป

สำหรับวัฒนธรรมของพิธีเหยา แม่เถื่อน สะอาดแพน เริ่มเป็นหมอเหยา โดยมีอาการป่วยไม่ทราบสาเหตุตั้งแต่เด็ก ๆ รักษาด้วยวิธีต่างๆ ไม่หาย จึงรักษาด้วยพิธีเหยาและได้รับการถ่ายทอดความรู้ความสามารถ ซึ่งเป็นความสามารถที่เกิดจาก ผีบอก จากนั้นจึงรักษาผู้อื่นเมื่อ พ.ศ. 2511 ส่วนใหญ่ มักรักษาโรคที่เชื่อว่าผีภูตผีปีศาจ มากระทำให้ไสยศาสตร์ โดยกลุ่มผู้ป่วยจะมีตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534) ที่กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องการเจ็บป่วยว่าเมื่อมีผู้เจ็บป่วยเกิดขึ้นในบ้านเรือนของชาวอีสาน เชื่อกันว่าเกิดจากสาเหตุต่างๆ เช่น เพราะผีเข้า ความชรา โศกเศร้าเสียใจ กินอาหารไม่เลือก ถูกยาสั่งหรือถูกลองของ เป็นผีในท้องหรือวัณโรค ต้องการให้ลูกหลานเอาใจ เป็นต้น สรุปได้ว่าตามความเชื่อของคนอีสานมีหลายสาเหตุ และแต่ละสาเหตุมีวิธีการรักษาเยียวยาแตกต่างกันไปตามอาการของผู้ป่วย

การรักษาโดยพิธีกรรมของหมอเหยาเริ่มจากการบูชาครูและลำเซียมผีลง เพื่อให้ผีมาเข้าทรง แล้วถามอาการเจ็บป่วย ใช้การเหยาเพื่อถามผีว่า

ต้องการสิ่งใด จะแก้ไขอาการเจ็บป่วยได้อย่างไร ต้องการเครื่องเช่นอะไรบ้าง โดยให้ญาติผู้ป่วยเป็นล่ามติดต่อกับหมอเหยาเพื่อถามหาสาเหตุและอาการเจ็บป่วยซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของดอกรัก พยัคศรี (2555) ได้กล่าวเกี่ยวกับการเหยาไว้ว่า เมื่อผู้เจ็บป่วยเป็นบุคคลที่ผิดต้องการให้ไปอยู่ด้วย จำเป็นที่ญาติพี่น้องต้องเชิญหมอเหยามาล่าส่งหาสาเหตุการป่วยซึ่งผู้ป่วยที่หายจะต้องเป็นหมอผี พิธีกรรมเริ่มด้วยหมอเหยา เชิญผีเข้าส่งโดยการร้องรำทำนองลำผู้โหม้แคนเป็นดนตรีประกอบมีล่ามถามหาสาเหตุและอ่อนวอนขอขมาโทษ

ส่วนการส่งเครื่องสังเวยเช่นไหว้แก๊ผี หมอเหยาจะประกอบพิธีกรรมพร้อมกับการรำรำประกอบทำนองแคนเพื่อให้แน่ใจว่าขวัญของผู้ป่วยกลับมาแล้ว พร้อมกับการเสี่ยงทายอีกครั้งจนแน่ใจและทำพิธีอำลาผี ขอให้อันนั้นช่วยดูแลคนในหมู่บ้านซึ่งของสังเวยเช่นไหว้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยกองบุญที่ญาติต้องเตรียมสังเวยให้ผี บุหรี่ หมาก พลูอย่างละ 1 คู่ พร้อมกับอาหารคาวหวานที่เตรียมไว้หลังพิธีการเหยา ผู้ป่วยจะต้องตั้งถาดเครื่องบวงสรวงเช่นไหว้ผี ที่บ้านประมาณ 7-10 วันหรือจนกว่าจะหายเป็นปกติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของรัตนาภรณ์ พัสตุ (2535) ได้กล่าวถึงการเหยาของชาวผู้ไทยว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง โดยการที่หมอเหยาพยายามขอร้องให้ผีออกจากร่างผู้ป่วยโดยหาสิ่งตอบแทนเช่น การสะเดาะเคราะห์หรือการจัดหาอาหารคาวหวานเช่นสังเวย หรือการจัดหาสิ่งของต่าง ๆ เพื่อให้วิญญาณผีเข้าสิงออกจากร่างผู้ป่วยด้วยการร้องรำและมีเครื่องคาย เชื่อว่าจะทำให้ผู้ป่วยหายในที่สุด

ในการถ่ายทอดการเป็นหมอเหยา เกิดจากผีทำให้เจ็บป่วยและต้องเหยา “คุมผีลง” เท่านั้น หากผู้ป่วยยินยอม หมอเหยาจะทำพิธีรักษา เมื่อผู้ป่วยแสดงอาการเช่น ฟอนรำ เคลิบเคลิ้ม แสดงว่าผีลงตามเจตนารมณ์แล้ว จากนั้นผู้ป่วยจึงแต่งขันท์ 5 รับประทานอยู่ด้วยและอาการจะดีขึ้นจนหายกลายเป็นศิษย์ หมอเหยาเรียก “ลูกเมือง”

การถ่ายทอดนี้ไม่ได้บังคับแล้วแต่ความศรัทธาแต่ต้องมีคุณสมบัติคือความกตัญญู อดทนและเสียสละ เมื่อรักษาผู้นั้นได้แล้วจึงกลายเป็นหมอเหยา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนารถฤดี สุวรรณพันธุ์ และคณะ (2556) ที่กล่าวถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านแบบระบบปิด คือ ไม่ใช่ใครที่อยากเรียนรู้จะสามารถเรียนรู้ได้ จะเรียนได้เฉพาะกลุ่มบุคคลที่รับเป็นศิษย์เท่านั้น กรณีบุคคลในครอบครัวจะดูลักษณะนิสัย สติปัญญา และความเสียสละก่อน ถ้าเห็นว่าพอมีแววกก็จะทำการถ่ายทอดวิชาให้ในกรณีที่บุคคลอื่น วิธีการที่จะทำให้ครูรับเป็นศิษย์ อาจจะต้องไปช่วยครูทำงานก่อน

นอกจากการรักษาด้วยพิธีเหยาแล้วในชุมชนนี้ ยังมีประเพณีการไหว้ครูของหมอเหยาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยมีลูกเมืองของแม่เถื่อนที่เคยรับการรักษามาร่วมในพิธี เมื่อครบรอบปีของการเหยา จะถูกเชิญมาทำพิธีอีกครั้งหนึ่งเพื่อต่ออายุหมอเหยา ทำการขอขมาแก๊ผีประจำตัวและเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชุมชน ทั้งเป็นการขอความอุดมสมบูรณ์ในการทำการเกษตร จับปลาหาอาหาร รวมถึงการอวยพรแก๊ญาติพี่น้องของหมอเหยา แต่ละคนที่มาร่วมงานในปีใหม่ทุกปี เสมือนเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรี ยึดเหนี่ยวความรักใคร่ในครอบครัวพี่น้องญาติมิตรให้ได้มานั่งพูดคุยกันพร้อมหน้าพร้อมตากายในชุมชนให้แน่นแฟ้นผูกพันกันยิ่งขึ้น และแสดงออกถึงอาหารที่ทำมาจากแต่ละบ้านเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในการรับประทานอาหารพื้นบ้านง่ายๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของดอกรัก พยัคศรี (2555) ที่กล่าวถึง พิธีเหยาว่าเพื่อเลี้ยงผีจะจัดขึ้นตามสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน สมาชิกในชุมชนจะช่วยกันลงขันและออกแรงจัดปะรำพิธี เตรียมเครื่องเช่นไหว้ต่างๆ เป็นการแสดงความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ลูกหลานที่ไปเรียนหนังสือหรือไปทำงานไกลๆ ก็พร้อมใจกลับมาร่วมพิธีกรรมกับครอบครัว พิธีกรรมนี้จึงเป็นกุศโลบายที่ช่วยให้ญาติพี่น้องที่ไปใช้ชีวิตอยู่ต่างถิ่นได้กลับมาสู่ชุมชนเพื่อแสดงความกตัญญู

ต่อบรรพบุรุษร่วมกันและใช้เวลาอยู่กับครอบครัวได้อย่างแนบเนียน

สรุป

ในวิถีชีวิตของคนชุมชน การทำหน้าที่รักษาผู้ป่วยเป็นเรื่องความอยู่รอดของชีวิตของคนในชุมชน ส่งผลให้หมอเหยาเป็นบุคคลสำคัญ ในฐานะผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำด้านพฤติกรรมในครอบครัว เป็นผู้นำในกลุ่มเครือญาติ การดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม นอกจากนี้ผู้ป่วยที่มารับการรักษาแล้วเมื่อมีอาการดีขึ้นก็จะเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวหมอ และวิธีการรักษา ผู้ป่วยจึงมีการแนะนำหรือบอกต่อให้กับญาติ หรือผู้ที่รู้จักคุ้นเคยในกรณีที่มีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพิธีเหยาในกลุ่มชาติพันธุ์ไทของ บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 8 ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการศึกษารายละเอียด การศึกษาพิธีการเหยาของหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบในพิธีกรรมว่าเหมือนหรือต่างกันหรือไม่

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณแม่เถื่อน สะอาดแพง หมอเหยา แม่เมือง ลูกเมือง และประชาชนในชุมชน ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ได้ให้ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ทำให้งานวิจัยในครั้งนี้สำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- จรัส พยัคฆราชศักดิ์ (2534). *อีสาน 2 อีสานปัญหา หมอเยากลางบ้านโหราจารย์พื้นเมือง*. กรุงเทพมหานคร : โอเอส ปรีนติ้ง เฮาส์.
- ดอกกรัก พยัคศรี.(2555). *เหยา ความเชื่อและพิธีกรรมบรรเทาความเจ็บป่วย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นารถฤดี สุวรรณพันธุ์, ยงยุทธ ดากวางค์ และไชยวัฒน์ ศรีพอ. (2556). *กรณีศึกษาหมอประวิทย์ ดวงแพงมาตย์ มหาสารคาม: คณะแพทยศาสตร์ มหาสารคาม*.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ. (2547). *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การแพทย์*. นนทบุรี โรงพิมพ์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รัตนาภรณ์ พัสตุ. (2535). *วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูไท ศึกษากิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร*. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) ภาษาไทยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

การเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20: กำเนิดและพัฒนาการของสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929-1945

Change in the French Approach to History in the 20th Century: The Making and Development of the *Annales* School, 1929-1945 A.D.

मितต ทรัพย์ผุด¹

Mit Sapphud¹

Received: 24 May 2019

Revised: 6 July 2019

Accepted: 18 August 2019

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นฐานความคิดในการก่อตั้งสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929 และเพื่อศึกษาข้อเสนอใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงแรกของสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929-1945 งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร เก็บข้อมูลจากงานเขียนของผู้ก่อตั้งสำนักอ็อนนาลส์ 2 ท่าน กล่าวคือ ลูเชียง แพบเวอระ และมาร์ค บล็อก รวมถึงบทความวิชาการคัดสรรที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร *Annales d'histoire économique et sociale* (1929-1938) วารสาร *Annales d'histoire sociale* (1939-1941) วารสาร *Mélanges d'histoire sociale* (1942-1944) วารสาร *Annales d'histoire sociale* (1945) ผลการวิจัยพบว่า 1) การกำเนิดสำนักอ็อนนาลส์ใน ค.ศ. 1929 วางอยู่บนพื้นฐานความคิดที่เคยเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการในยุโรปตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 2) ลูเชียง แพบเวอระ และมาร์ค บล็อก เริ่มใช้แนวทางการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม 3) พัฒนาการของสำนักอ็อนนาลส์ในช่วงแรกของการก่อตั้งระหว่าง ค.ศ. 1929-1945 ซึ่งให้เห็นว่าแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างจริงจัง ทั้งขอบเขตของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ขอบเขตของหลักฐานประวัติศาสตร์ และแนวทางใหม่ในการเขียนประวัติศาสตร์

คำสำคัญ : สำนักอ็อนนาลส์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของฝรั่งเศส, ประวัติศาสตร์ความคิด

Abstract

This research article examines the fundamental ideas of the *Annales* School in 1929 and explores new proposals for studying history during the first period of the *Annales* School, 1929-1945 A.D. This is documentary research. Data collection was based on writings of the 2 founders of the *Annales* school, namely, Lucien Febvre and Marc Bloch and included other selected historical academic articles published in the *Annales d'histoire économique et sociale* (1929-1938),

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

¹ Lecturer in History, Faculty of Liberal Arts Ubon Ratchathani University

the *Annales d'histoire sociale* (1939-1941), the *Mélanges d'histoire sociale* (1942-1944), and the *Annales d'histoire sociale* (1945). The results of our investigation show 1) The *Annales* School formed in 1929 based on ideas that had been voiced in academic debates throughout Europe since the late 19th century. 2) Lucien Febvre and Marc Bloch began to concretely apply social science approaches to history. 3) The development of the first period of the *Annales* school in 1929-1945 showed that the approaches to history in France seriously changed the scope of history, the scope of historical evidence, and new approaches to writing history.

Keywords: *Annales* school, French historiography, History of ideas

บทนำ

สำนักอ็อนนาลส์ (ภาษาฝรั่งเศสใช้ว่า *École des Annales* และภาษาอังกฤษใช้ว่า the *Annales* school) เขียนคำว่า “อ็อนนาลส์” ด้วยตัวเอนเพราะว่าเป็นชื่อของวารสารมาแต่เดิม เป็นสำนักคิดทางประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อตั้งโดย ลูเซียง เฟบวเระ (Lucien Febvre, 1878-1956) และมาร์ค บล็อก (Marc Bloch, 1886-1944) สำนักอ็อนนาลส์มีบทบาทสำคัญต่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ทั้งในประเทศฝรั่งเศสและภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงทศวรรษที่ 1980 (Burguière, 2006; Burke, 1990)

สำนักอ็อนนาลส์ถือกำเนิดจากการเผยแพร่วารสารวิชาการประวัติศาสตร์ *Annales d'histoire économique et sociale* ตั้งแต่ ค.ศ. 1929 จวบจนทุกวันนี้ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1994 วารสารใช้ชื่อใหม่ว่า *Annales. Histoire, Sciences sociales* โดยมีมหาวิทยาลัย *École des Hautes Études en Sciences sociales* (EHESS) กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นผู้รับผิดชอบ มีนักประวัติศาสตร์อาวุโสรุ่นที่ 3 ของสำนักอ็อนนาลส์ เป็นกองบรรณาธิการ เช่น Emmanuel Le Rois Ladurie, Marc Ferro และ Jacques Revel) วารสารฉบับนี้ ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์ที่มีแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับสองผู้ก่อตั้ง

วารสารฉบับนี้ และได้พัฒนาความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์มาโดยลำดับเป็นเวลา 90 ปีพอดี ใน ค.ศ. 2019 (Burke, 1990)

ประวัติศาสตร์เป็นสาขาวิชาหนึ่งในสังคมศาสตร์ที่มีพัฒนาการมาตลอดตั้งแต่เฮโรโดตัส (Herodotus, c.484-424 BCE.) (Hughes-Warrington, 2008: 169-178) ชาวกรีกผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็น ผู้ริเริ่มระเบียบวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม การเขียนประวัติศาสตร์ก็มีเป้าหมายและวิธีการแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของผู้เขียน (Iggers and Wang, 2008) การที่ประวัติศาสตร์ได้รับการบรรจุเป็นสาขาวิชาหนึ่งในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในโลกตะวันตกมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้ประวัติศาสตร์พัฒนาระเบียบวิธีการศึกษาในฐานะศาสตร์สาขาหนึ่งมาโดยตลอด และการเรียนรู้ถ่ายโอนวัฒนธรรมการศึกษาประวัติศาสตร์จากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่งย่อมเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทั้งระเบียบวิธีและประเด็นปัญหาที่น่าสนใจต่อแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษา และอาจเป็นเหตุผลสำคัญหนึ่งที่นักวิชาการประวัติศาสตร์ของไทยได้มีโอกาสเรียนรู้ประสบการณ์การศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักคิดสำคัญๆ ของโลกตะวันตกโดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์สำนักอ็อนนาลส์ในประเทศไทยยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก

ชุดคำถามในงานวิจัยได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์ในฝรั่งเศสก่อนการก่อตั้งสำนักอ็อนาลส์ ค.ศ. 1929 เป็นอย่างไร มีแนวทางการศึกษาอย่างไร อะไรคืออิทธิพลของสำนักระเบียบวิธี (École méthodique) ที่มีต่อสำนักอ็อนาลส์ อะไรคือข้อเสนอมใหม่ซึ่งเป็นรากฐานความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักอ็อนาลส์ สิ่งใดที่ทำให้สำนักอ็อนาลส์ยังคงมีอิทธิพลต่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ในช่วงแรกของสำนักอ็อนาลส์ ระหว่าง ค.ศ. 1929-1945 มีพัฒนาการในด้านขอบเขตของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ หลักฐานประวัติศาสตร์ และแนวทางใหม่ในการเขียนประวัติศาสตร์

จากชุดคำถามข้างต้นทำให้สามารถประมวลเป็นประเด็นปัญหาของงานวิจัยได้ดังนี้ เพราะเหตุใดจึงถือว่าข้อเสนอมใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์อันเป็นรากฐานความคิดในการก่อตั้งสำนักอ็อนาลส์ จึงถือเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวทางใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงแรกของสำนักอ็อนาลส์ ระหว่าง ค.ศ. 1929-1945 ทิศทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เสนอโดยสำนักอ็อนาลส์คลี่คลายไปในลักษณะใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความคิดพื้นฐานในการก่อตั้งสำนักอ็อนาลส์ ค.ศ. 1929
2. ศึกษาข้อเสนอมใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงแรกของสำนักอ็อนาลส์

วิธีการศึกษา

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้กรอบความคิดในการวิจัยของประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) กล่าวคือการสำรวจพัฒนาการทางความคิดทางประวัติศาสตร์ และงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ ซึ่งสามารถเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลา

ประวัติศาสตร์นิพนธ์มุ่งศึกษา 3 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

- ก. ขอบเขตของสาขาวิชาประวัติศาสตร์
  - ข. ขอบเขตของหลักฐานประวัติศาสตร์
  - ค. แนวทางการเขียนงานประวัติศาสตร์
- การศึกษาการเกิดและพัฒนาการของสำนักอ็อนาลส์ช่วง ค.ศ. 1929-1945 ตามแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์จะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศส และเหตุผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นซึ่งจะกลายเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับรากฐานความคิดในการศึกษาสำนักอ็อนาลส์ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในโลกปัจจุบันด้วย

2. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ก. ตั้งคำถามและกำหนดประเด็นปัญหา (problematic) ได้แก่ เพราะเหตุใดจึงกล่าวว่าการกำเนิดสำนักอ็อนาลส์ คือการปฏิวัติความคิดแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Burke, 1990)
  - ข. รวบรวมหลักฐานประวัติศาสตร์ ได้แก่ งานเขียนสำคัญๆ ของนักประวัติศาสตร์สำนักอ็อนาลส์ในช่วงการวางรากฐานความคิดของสำนักอ็อนาลส์ ประกอบด้วย บทความวิชาการ ผลงานวิจัย หนังสือ
  - ค. วิเคราะห์หลักฐานประวัติศาสตร์ โดยจำแนกการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น คือ ขอบเขตของสาขาวิชาประวัติศาสตร์ หลักฐานประวัติศาสตร์ และแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาวเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อชี้ให้เห็นแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ก่อนและหลังกำเนิดสำนักอ็อนาลส์
  - ง. สรุปผลการวิจัย
- ให้คำอธิบายต่อสาเหตุของการปฏิเสชนแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ก่อนสำนักอ็อนาลส์ และสังเคราะห์ให้เห็นภาพรวมของ

พื้นฐานความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักอ็อนนาลส์

3. การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลวิจัยได้แก่ข้อเขียนทางวิชาการและบทความวิชาการประมาณ 80 ชื่อเรื่อง ซึ่งนับเป็นหลักฐานชั้นต้น ได้แก่

ก. ผลงานตีพิมพ์ของ ลูเซียง แพบเวอร์ และมาร์ค บล็อก จำนวน 30 ชื่อเรื่อง (ดูในภาคผนวก 1)

ข. บทความวิชาการคัดสรรที่ตีพิมพ์ในวารสารของสำนักอ็อนนาลส์จำนวน 50 ชื่อเรื่อง (ดูในภาคผนวก 2) ระหว่างปี 1929-1945 กล่าวคือ

- วารสาร *Annales d'histoire économique et sociale* ค.ศ. 1929-1938

- วารสาร *Annales d'histoire sociale* ค.ศ. 1939-1941

- วารสาร *Mélanges d'histoire sociale* ค.ศ. 1942-1944

- วารสาร *Annales d'histoire sociale* ค.ศ. 1945

ผลการศึกษา

ผลการวิจัยออกเป็น 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก บริบทวิชาการและข้อถกเถียงเรื่องแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในฝรั่งเศสตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ประเด็นที่สอง ผู้การกำเนิดสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929 ประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของ ลูเซียง แพบเวอร์ และมาร์ค บล็อก และประเด็นที่สาม พัฒนาการของสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929-1945

1. บริบทวิชาการและข้อถกเถียงเรื่องแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในฝรั่งเศสตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ตามกระบวนทัศน์ใหม่ (paradigm) ที่นำเสนอโดยสำนัก

อ็อนนาลส์นั้น เป็นความต่อเนื่องของทิศทางการศึกษาประวัติศาสตร์ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อประวัติศาสตร์กลายเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยของยุโรป เพื่อตอบสนองความต้องการการเกิดชาติใหม่ๆ ภายหลังการล่มสลายของจักรวรรดิโรมันโบราณ ประกอบกับอิทธิพลของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ได้ทำให้วัฒนธรรมการเขียนประวัติศาสตร์พยายามปรับตัวเพื่อให้สาขาวิชาประวัติศาสตร์มีสถานะเป็น “ศาสตร์” (science) ที่สามารถพิสูจน์ความจริงได้ (Iggers, 2006: 225-242) ตัวอย่างของความพยายามในการปรับปรับแนวคิดวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ได้แก่ แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ของ เลโอปอล ฟอน รังเคอ (Leopold von Ranke ค.ศ. 1795-1885) ซึ่งได้กลายเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์กระแสหลักของภาคพื้นยุโรป

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1890 เป็นต้นมา การนำเสนอแนวคิดการศึกษาสังคมแบบวิทยาศาสตร์ของเอมีล ดุร์แกมม์ (Émile Durkheim ค.ศ. 1858-1917) ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาวิทยาศาสตร์ โอกุสต์ กงต์ (Auguste Comte ค.ศ. 1798-1857) ได้ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ นอกจากนี้การส่งเสริมการตีพิมพ์เผยแพร่งานเขียนทางวิชาการ และการออกวารสารวิชาการหัวเรื่องใหม่ๆ ของฝรั่งเศสในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้กลายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนทางความคิดและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของวารสารประวัติศาสตร์สำนักอ็อนนาลส์ในปลายทศวรรษ 1920

การศึกษาพบว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดสำนักอ็อนนาลส์ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นย่อย กล่าวคือ ปัญหาของประวัติศาสตร์ปฏิฐานนิยมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของสังคมวิทยา และการเริ่มก่อตัวของสำนักอ็อนนาลส์

1.1 ปัญหาของประวัติศาสตร์ปฏิฐานนิยม (positivist history) คริสต์ศตวรรษที่ 19

การสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่สอน

ในระดับอุดมศึกษาก็คือการสร้างความเป็น "ศาสตร์" หรือ science ดังนั้น มหาวิทยาลัยในยุโรป โดยเฉพาะในเยอรมนีได้เริ่มปรับแนวคิดการศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) มาใช้กับประวัติศาสตร์จริงจึง ประวัติศาสตร์ ปฏิฐานนิยมตามความคิดของริงเคอหมายถึง แนวทางศึกษาประวัติศาสตร์โดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร ปลายลักษณะ การตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานประวัติศาสตร์ การให้ความสำคัญกับ เหตุการณ์จริงในประวัติศาสตร์ และการรายงานผลการวิเคราะห์ตามที่หลักฐานแสดงให้เห็นประจักษ์ (Iggers, 1985: 3-42) โดยเฉพาะการให้ความสำคัญ กับการเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) ในการเขียน งานประวัติศาสตร์ เนื่องจากลักษณะความเป็น วิทยาศาสตร์ประการหนึ่งก็คือการตัดความเป็น อัจฉริยะ (subjectivity) ของผู้เขียน ด้วยเหตุนี้ ลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์โดยส่วนใหญ่ ของยุโรปจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะให้ ความสำคัญเป็นอันดับแรกแก่ประวัติศาสตร์ การทูต ประวัติศาสตร์เหตุการณ์ทางการเมือง ประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนา ซึ่งทั้งหมดสามารถ ศึกษาได้จากหลักฐานปลายลักษณะของทางการ

แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ของ ฝรั่งเศสก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปฏิฐานนิยมเช่น เดียวกัน โดยเฉพาะ ตำราเรียนวิชาประวัติศาสตร์ (Introduction aux études historiques ค.ศ. 1898) ของ ชาร์ลส์ แซนโฌบอส (Charles Seignobos ค.ศ. 1854-1942) และชาร์ลส์-วิกตอร์ ล็องกลัวส์ (Charles-Victor Langlois ค.ศ. 1863-1929) ศาสตราจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ของ มหาวิทยาลัยซอร์บอน กรุงปารีส แวดวงวิชาการ ประวัติศาสตร์เรียกแนวทางการศึกษาแนวนี้ว่า "ประวัติศาสตร์สำนักระเบียบวิธี" (histoire méthodique) การศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทาง นี้ทำให้เกิดข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ขอบเขต ของหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เน้นเพียงหลักฐานลาย

ลักษณะของทางการ การให้ความสำคัญแก่ ประวัติศาสตร์การเมืองและกลุ่มผู้ปกครอง การตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานมากกว่า การให้คำอธิบายหลักฐาน เป็นต้น

1.2 อิทธิพลของสังคมวิทยา

เอมีล ดูร์แกมม์ เป็นผู้ก่อตั้งสาขาวิชา สังคมวิทยาของฝรั่งเศส เขาพัฒนาแนวคิด ปฏิฐานนิยมของออกุสต์ กงต์ ที่ต้องการศึกษา สังคมมนุษย์ตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ความพยายามในการสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบาย ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ อย่างที่ เอมีล ดูร์แกมม์ เสนอว่าจะต้องศึกษาปรากฏการณ์ ทางสังคมเหมือนกับการศึกษาสิ่งของ

บริบทของการปฏิวัติอุตสาหกรรมใน ยุโรปทำให้เขาสนใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตสังคม การขยายตัวของสังคมเมือง สภาพชีวิตของกลุ่ม แรงงาน การรวมกลุ่มทางสังคม ความสัมพันธ์ทาง สังคม ฯลฯ เขาเชื่อว่ามนุษย์มีทั้งมิติปัจเจกและมิติ สังคมคู่ขนานกัน อิทธิพลของมิติสังคมทำให้แต่ละ คนแสดงภาพแทนตนเอง (representation) และ ทัศนคติแตกต่างกันออกไป

อิทธิพลของสังคมวิทยามีต่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างมาก เนื่องจาก วัตถุในการศึกษา ประวัติศาสตร์ก็คือมนุษย์และสังคม การปรับ แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้ระเบียบวิธี ทางสังคมวิทยา หรืออาจเรียกว่า ระเบียบวิธีทาง สังคมศาสตร์ (social science) จึงเป็นข้อเสนออีก ประการหนึ่งของสำนักอันทาลส์ อีกประการหนึ่ง การเผยแพร่ผลงานวิชาการอย่างกว้างขวางในรูปแบบวารสารวิชาการช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้กลายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การองค์ ความรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะ วารสาร *L'Année sociologique* ที่ออกพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ ค.ศ. 1898 โดยมี เอมีล ดูร์แกมม์ เป็นผู้อำนวยการวารสาร คนแรก ได้มีส่วนช่วยให้ประชาคมวิชาการ ทางวิทยาศาสตร์มนุษย์ (ภาษาฝรั่งเศสใช้ว่า

les sciences humaines) ซึ่งครอบคลุมหลายสาขาวิชา ตั้งแต่จิตวิทยาไปจนถึงประวัติศาสตร์ ได้ทดลองใช้แนวทางการศึกษาข้ามสาขาวิชาและพัฒนาจนกลายเป็นสหสาขาวิชา (interdisciplinary)

1.3 การเริ่มก่อตั้งตัวของสำนักอ็อนนาลส์ : แนวคิดของกลุ่ม “การสังเคราะห์ประวัติศาสตร์”

จากการศึกษาพบว่าจุดเริ่มต้นของวารสารอ็อนนาลส์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมที่แท้จริงคือการออกวารสารการสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ (*Revue de synthèse historique*) ใน ค.ศ. 1900 โดยอ็องรี แบร์ (Henri Berr) นักปรัชญา พวกเขาเรียกช่วงเวลานี้ว่า สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของสำนักอ็อนนาลส์ (Iggers, 2005: 51-64; Burke, 1990: 6-16) วัตถุประสงค์ของการออกวารสารฉบับนี้คือการหาทางออกให้กับการตรวจสอบหลักฐาน (ภาษาฝรั่งเศสใช้ว่า *érudition*) มากเกินไป และการสร้างกรอบปิดตัวเองของสาขาวิชาต่าง ๆ อ็องรี แบร์ต้องการให้วารสารการสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ เป็นที่พบปะแบบสหสาขาวิชาของนักปรัชญา นักภูมิศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักประวัติศาสตร์ ซึ่งล้วนศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม

การเกิดแนวคิดใหม่ ๆ มาจากการวิพากษ์วิจารณ์ผ่านวารสารวิชาการเหล่านี้ ตัวอย่างการวิพากษ์วิจารณ์นักวิชาการอย่างตรงไปตรงมาในบทความเรื่อง “Méthode historique et science sociale : étude critique d’après les ouvrages récents de M. Lacombe et de M. Seignobos” (Simiand, 1903a : 1-22 ; 1903b : 129-157) (ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์กับสังคมศาสตร์: การศึกษาเชิงวิจารณ์ผลงานใหม่ของนายลากงเบอะและนายแซนโฌบอส ของ ฟร็องซัวส์ ซิมิยอง ค.ศ. 1873-1935 นักสังคมวิทยา นักประวัติศาสตร์ และนักเศรษฐศาสตร์) ได้สร้างผลกระทบตามมาอย่างมากต่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เปิดกว้างมากกว่าเน้นระเบียบวิธีการตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานและการเขียนประวัติศาสตร์การเมือง

เป็นหลัก นอกจากนั้นแล้ว ในบรรดากลุ่มนักวิชาการแนวคิดใหม่ ก็มี ลูเซียง แพบเวอร์อะ และมาร์ค บล็อด ที่ลงพิมพ์บทความเชิงวิจารณ์หลายเรื่อง

โดยสรุป ประวัติศาสตร์สำนักกระเปียบวิธีที่ได้รับอิทธิพลการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์ หรือที่เรียกว่าแนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) ได้รับการท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของยุโรป และความต้องการของนักสังคมศาสตร์ที่มุ่งมั่นตอบปัญหาที่ครอบคลุมและรอบด้านในทุกมิติของสังคมมากขึ้น รวมไปถึงการเผยแพร่ผลการศึกษาและการวิพากษ์วิจารณ์ทางวิชาการของวารสารวิชาการหลายฉบับในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ได้ทำให้สองนักคิดคนสำคัญของสำนักอ็อนนาลส์ได้ก่อตั้งวารสารประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชื่อของวารสารฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าการเมือง และในที่สุดเราจึงนับว่าจุดเริ่มต้นของสำนักอ็อนนาลส์เกิดขึ้นพร้อมกับการออกวารสาร *อ็อนนาลส์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม* ใน ค.ศ. 1929

ในหัวข้อต่อไปจะศึกษาการกำเนิดสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929 จากประสบการณ์การศึกษาประวัติศาสตร์ของสองผู้ก่อตั้งสำนักอ็อนนาลส์ ลูเซียง แพบเวอร์อะ และมาร์ค บล็อด

2. ผู้การกำเนิดสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929 ประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของ ลูเซียง แพบเวอร์อะ และมาร์ค บล็อด

แนวคิดในการสร้างแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์แนวใหม่เป็นเรื่องของประชาคมวิชาการฝรั่งเศส ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และได้รับการขยายแนวร่วมอย่างกว้างขวางเมื่อมีการตีพิมพ์เผยแพร่วารสารวิชาการด้านสังคมศาสตร์หลากหลายฉบับในช่วงเวลาเดียวกัน แต่การก่อตั้งสำนักประวัติศาสตร์ย่อมต้องมีนักประวัติศาสตร์ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับ มีเครือข่ายทั้งทางวิชาการและการบริหาร และที่สำคัญที่สุด ต้องมีปรัชญาในการศึกษาประวัติศาสตร์

ที่โดดเด่นชัดเจน

ลูเซียง แฟบเวรอ และมาร์ค บล็อก สองนักประวัติศาสตร์ผู้ก่อตั้งสำนักอันทาลส์ได้ทำงานร่วมกับอ็องรี แบร์ ผู้ก่อตั้งวารสารสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ปี 1900 พวกเขาได้ร่วมกันพัฒนาอุดมการณ์ของประวัติศาสตร์มิติใหม่ท่ามกลางความร่วมมือของนักสังคมศาสตร์หลากหลายสาขาวิชา และในที่สุดพวกเขาทั้งสองคนก็ได้แยกกลุ่มออกมาก่อตั้งวารสารอันทาลส์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมเพื่อเป็นการสนับสนุนแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสรวมไปถึงยุโรปได้ผลิตผลงานวิชาการตามอุดมการณ์ “ประวัติศาสตร์ใหม่” ของสำนักอันทาลส์

ในหัวข้อนี้จะศึกษาประสบการณ์ประวัติศาสตร์ (historical experience) ของสองผู้ก่อตั้งสำนักอันทาลส์ และพยายามชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ทางวิชาการที่ทั้งสองคนสร้างให้กับแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์

2.1 ประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของ ลูเซียง แฟบเวรอ

ลูเซียง แฟบเวรอ เกิดเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1878 ที่เมืองน็องซี (Nancy) ในครอบครัวอาจารย์มหาวิทยาลัย เขาศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ École normale supérieure (โรงเรียนวิชาการพื้นฐานชั้นสูง) ใน ค.ศ. 1899 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ค.ศ. 1911 โดยทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “*Philippe II et la France-Comté : Étude d'histoire politique, religieuse et sociale*” (กษัตริย์ฟิลิปปีที่ 2 แห่งสเปนกับแคว้นฟร็องซ์กงม์เด : การศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง ศาสนา และสังคม) ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 เขาได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ คริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ณ มหาวิทยาลัยสตราบวร์ก หลังจากที่เขาได้ก่อตั้งวารสารอันทาลส์ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับมาร์ค บล็อก ใน ค.ศ. 1929 แล้ว เขาได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์ ประจำวิทยาลัย

แห่งฝรั่งเศส (Collège de France) กรุงปารีส ค.ศ. 1935 เขาเสียชีวิตเมื่อวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 1956 ที่เมืองแซ็งต์-อามูร์ (Saint-Amour) อายุ 78 ปี (Hughes-Warrington, 2008: 100-107) จากชีวประวัติของเขาจะพบว่า เขาทำงานทางด้านประวัติศาสตร์มาโดยตลอดตั้งแต่ศึกษาในระดับอุดมศึกษา และเมื่อทำงานเขาก็ยังมีอิทธิพลในฐานะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ด้วยเช่นกัน

ผลงานวิชาการประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นของลูเซียง แฟบเวรอ เริ่มต้นด้วยวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง “*Philippe II et la France-Comté : Étude d'histoire politique, religieuse et sociale*” ที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมที่แปลกใหม่กว่าคนในรุ่นเดียวกันที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองเป็นหลัก และที่สำคัญยังใช้มิติทางความเชื่อในบริบททางภูมิศาสตร์ ทำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์มีมุมมองหลายมิติ นอกจากหนังสือและสารานุกรมที่มีคุณค่า ยิ่งแล้ว งานเขียนประเภทงานวิจารณ์และสุนทรพจน์ได้ถูกนับมารวบรวมพิมพ์เป็นเล่มชื่อ “*Combats pour l'Histoire*” ค.ศ. 1953 ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือสำคัญที่แสดงแนวคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับศาสตร์สาขาอื่น เช่น ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2.2 ประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของ มาร์ค บล็อก

มาร์ค บล็อก เกิดเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม ค.ศ. 1886 ที่เมืองลียง (Lyon) ในครอบครัวนักการศึกษาเชื้อสายยิว บิดาของเขาเป็นศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์โบราณที่มหาวิทยาลัยลียง มาร์ค บล็อก ศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ École normale supérieure (โรงเรียนวิชาการพื้นฐานชั้นสูง) ใน ค.ศ. 1904 เขาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ค.ศ. 1920 เขาทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “*Rois et serfs*” (กษัตริย์และข้าทาสสมัยกลาง) เขาได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์สาขา

ประวัติศาสตร์สมัยกลางที่มหาวิทยาลัยสตราสบูร์ก ภายหลังได้ก่อตั้งวารสารอันนาลส์ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับลูเซียง แฟบเวระ ค.ศ. 1929 แล้ว เขาได้รับการแต่งตั้งเป็น ศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ณ มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ ใน ค.ศ. 1936 ในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2 เขาได้เข้าร่วมขบวนการต่อต้านเยอรมนี เขาถูกสังหารในวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ. 1944 อายุได้ 57 ปี (Hughes-Warrington, 2008: 11-19) จากชีวประวัติของเขาจะพบว่า มาร์ค บล็อด อยู่ในกรอบครวัณกประวัติศาสตร์มา ตั้งแต่เล็ก และการที่เขาเกี่ยวข้องกับขบวนการต่อต้านนาซี เขาจึงได้รับการกล่าวขวัญถึงเป็นอย่างมากขึ้นอีกจากแวดวงวิชาการของผู้มีเชื้อสายชาวยิว (Burke, 1990; Iggers, 2005)

ผลงานวิชาการประวัติศาสตร์ที่โดดเด่น ของมาร์ค บล็อด คือ *Les Caractères originaux de l'histoire rurale française* ค.ศ. 1931 (ลักษณะ เฉพาะของประวัติศาสตร์ชนบทฝรั่งเศส) เป็น ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเกษตรที่ใช้หลักฐานหลากหลายทั้งที่เป็นลายลักษณ์และลักษณะภูมิทัศน์ของ พื้นที่ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน การยกให้ประเด็น เศรษฐกิจของชนบทฝรั่งเศสเป็นตัวเด่นนั้นมีความ ยากที่การรวบรวมหลักฐานและการวิเคราะห์สังคม ในอดีตที่เชื่อมโยงกับสภาพภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน จากผลงานชิ้นนี้ ทำให้เขาเป็นนักประวัติศาสตร์คน หนึ่งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ สมัยกลางที่มีความสามารถสูงคนหนึ่ง นอกจากนั้น ยังมีหนังสือที่ถือเป็นคู่มือในการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งเขียนขึ้นในระหว่างถูกกักขังในสมัยสงคราม ชื่อ *"Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien"* (การแก้ความเข้าใจผิดในสาขาประวัติศาสตร์หรือ อาชีพของนักประวัติศาสตร์) ค.ศ. 1941 นับเป็น จุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับผู้ที่ต้องการจะทราบแนวทาง การประวัติศาสตร์ในมุมมองของหนึ่งในผู้ก่อตั้ง สำนักอันนาลส์เป็นอย่างไร การศึกษาประวัติศาสตร์ มีเป้าหมายอะไรและมีขั้นตอนอย่างไร

จะสังเกตเห็นว่าสำนักอันนาลส์ไม่ได้ ปฏิเสธแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนัก ระเบียบวิธีในทุกประเด็น การวิพากษ์ภายในและ การวิพากษ์ภายนอกหลักฐานประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็น ขั้นตอนการทำงานกับหลักฐานประวัติศาสตร์ ที่สืบทอดมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ยังเป็นสิ่งที่ ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สิ่งที่สองผู้ก่อตั้ง สำนักอันนาลส์ทำงานอย่างหนักเพื่อเป็นแนวทาง แก่นักประวัติศาสตร์รุ่นหลังคือการขยายขอบเขต ของสาขาประวัติศาสตร์ ขอบเขตของหลักฐาน ประวัติศาสตร์ และการเสนอแนวทางใหม่ๆ ในการ ศึกษาประวัติศาสตร์

3. พัฒนาการของสำนักอันนาลส์ ค.ศ. 1929-1945

การก่อตั้งสำนักอันนาลส์นับเอา ค.ศ. 1929 เป็นจุดเริ่มต้น เพราะเป็นปีแรกที่ออกวารสาร *อันนาลส์ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม* เป็น ฉบับแรก โดยในปีแรกออกจำนวน 4 ฉบับ ตลอดจนถึงปี 1938 ออกวารสารทั้งหมดจำนวน 52 ฉบับ ปีละ 4-6 ฉบับ ก่อนจะเปลี่ยนชื่อวารสารเป็น *อันนาลส์ประวัติศาสตร์สังคม (Annales d'histoire sociale)* ตั้งแต่ปี 1939-1941 จำนวนปีละ 4 ฉบับ รวมเป็น 12 ฉบับ หลังจากนั้นเปลี่ยนชื่อวารสาร เป็น *ปฏิกณะประวัติศาสตร์สังคม (Mélanges d'histoire sociale)* ระหว่างปี 1942-1944 ปีละ 2 ฉบับ รวมเป็น 6 ฉบับ และในปีสิ้นสุดสงครามโลก ครั้งที่ 2 ค.ศ. 1945 กลับมาใช้ชื่อวารสารว่า *อันนาลส์ประวัติศาสตร์สังคม* เหมือนปี 1939-1941 และสามารถออกวารสารได้ 2 ฉบับ รวมทั้งสิ้นตั้งแต่ ปี 1929 ถึง 1945 สำนักอันนาลส์ออกวารสาร จำนวน 72 ฉบับ และทำให้เห็นชัดเจนว่า ช่วงแรก ของสำนักอันนาลส์ได้เน้นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง ทำให้ได้เห็นว่าสำนัก *อันนาลส์* ได้ขยายขอบเขตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ออกไปไกลมากกว่าประวัติศาสตร์การเมืองและ การทูตได้ขยายขอบเขตของหลักฐานประวัติศาสตร์ มากกว่าหลักฐานลายลักษณ์เท่านั้น และขยายแนว ทางใหม่ๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์

3.1 ขอบเขตของสาขาวิชาประวัติศาสตร์

ลูเซียง แพบเวออะ และมาร์ค บลือค มีความเห็นตรงกันว่า ขอบเขตของประวัติศาสตร์แบบสำนักกระเบียบวิธีมีข้อจำกัดมากและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงหลายประการ ประการแรก ประวัติศาสตร์ศาสตร์เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่ง ดังนั้น จึงมีลักษณะของความเป็นอัตวิสัย เพราะผ่านกระบวนการตีความของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งลักษณะนี้แตกต่างจากความเป็นวัตถุวิสัยของวัตถุสิ่งของที่สาขาวิทยาศาสตร์กายภาพศึกษา ประการที่สอง ถ้าสำนักกระเบียบวิธีเน้นการบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้น สำนักอันทาลส์จะเน้นการอธิบายมิติต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์นั้นๆ ประการที่สาม ประวัติศาสตร์เน้นการศึกษาสังคมมนุษย์ในอดีตที่เชื่อมโยงกับเวลาปัจจุบัน (จากหลักฐานที่ยังคงหลงเหลืออยู่) และมีมิติสลับซับซ้อนตามความหลากหลายของกิจกรรมมนุษย์ ดังนั้น นักประวัติศาสตร์จึงจำเป็นต้องใช้ศาสตร์สาขาต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์อย่างรอบด้าน และไม่จำกัดตนเองไว้เพียงมิติด้านการเมืองและความสัมพันธ์ทางการทูตเท่านั้น

3.2 ขอบเขตของหลักฐานประวัติศาสตร์

สำนักกระเบียบวิธีให้ความสำคัญแก่หลักฐานลายลักษณ์อักษรของทางราชการ เพราะเน้นความถูกต้องของรายละเอียดในเรื่องเหตุการณ์ แต่สำนักอันทาลส์เห็นข้อจำกัดของการใช้หลักฐานประวัติศาสตร์เพียงประเภทลายลักษณ์ เพราะว่าร่องรอยอดีตของมนุษย์ไม่ใช่มีเพียงร่องรอยกิจกรรมที่เป็นลายลักษณ์เท่านั้น ต้องขยายขอบเขตครอบคลุมไปถึงหลักฐานภาพ และวัตถุสิ่งของ และภูมิทัศน์

การใช้หลักฐานที่หลากหลายประเภทย่อมทำให้เห็นประเด็นปัญหาในประวัติศาสตร์จะขยายกว้างออกไปด้วยเช่นกัน

3.3 แนวทางใหม่ในการเขียนประวัติศาสตร์

แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของสำนักอันทาลส์มีลักษณะเด่นที่เป็นประวัติศาสตร์ประเด็นปัญหา (histoire-problème) และเริ่มจากการตั้งประเด็นคำถามที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์เพื่อประวัติศาสตร์โดยตัวของมันเอง

ระหว่าง ค.ศ. 1929-1945 สำนักอันทาลส์ ออกวารสารจำนวน 72 ฉบับ ในช่วงระหว่าง 1929-1932 จำนวน 20 ฉบับ มีบทความวิชาการจำนวน 55 ชื่อเรื่อง ไม่มีประเด็นทางประวัติศาสตร์การเมืองแม้แต่เรื่องเดียว มีประเด็นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 40 ชื่อเรื่อง ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์สังคม 12 ชื่อเรื่อง ประเด็นทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม 1 ชื่อเรื่อง และประวัติศาสตร์แนวสหสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์จำนวน 4 ชื่อเรื่อง เป็นต้น แสดงว่า แนวทางของสำนักอันทาลส์เป็นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในช่วงแรก และพัฒนาแนวทางไปสู่ประวัติศาสตร์สังคม และประวัติศาสตร์สหสาขาวิชาสังคมศาสตร์

สรุปผลการวิจัย

สำนักอันทาลส์ไม่ได้เกิดเป็นสำนักคิดจากความว่างเปล่า แต่เกิดจากความคิดที่บ่มเพาะมาอย่างยาวนาน หมายถึง ความคิดที่พัฒนาขึ้นจากข้อจำกัดหรือความคับแคบของสำนักกระเบียบวิธี แต่นับว่า ค.ศ. 1929 เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์สำนักอันทาลส์อย่างเป็นรูปธรรม

แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงแรกของสำนักอันทาลส์เน้นเรื่องสังคม เพราะประวัติศาสตร์ศึกษาอดีตของมนุษย์และสังคมเป็นสำคัญ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่สนับสนุนทุนวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- Bloch, Marc. (1997). *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*. Paris : Armand Colin. (พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1941)
- Bloch, Marc. (1999). *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*. Paris : Armand Colin. (พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1931)
- Burguière, André. (2006). *L'École des Annales : Une histoire intellectuelle*. Paris : Odile Jacob, Coll. Histoire et Documents.
- Burke, Peter. (1990). *The French Historical Revolution: The **Annales** School, 1929-1989*. New York: Stanford University Press.
- Delacroix, C., Dosse, F. and Garcia, P. (2007). *Les courants historiques en France, XIXe-XXe siècle*. Paris : Armand Colin, Coll. Folio Histoire.
- Febvre, Lucien. (1911). *Philippe II et la Franche-Comté. Étude d'histoire politique, religieuse et sociale*. Paris : Honoré Champion. (พิมพ์ใหม่ Paris : Perrin, 2009).
- Febvre, Lucien. (1952). *Combats pour l'histoire*. Paris : Armand Colin.
- Hughes-Warrington, Marnie. (2008). *Fifty Key Thinkers on History*, 2nd ed. London: Routledge.
- Iggers, Georg G. (1985). *New Directions in European Historiography*, rev. ed. London: Methuen.
- Iggers, Georg G. (2005). *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge, With a New Epilogue*. Connecticut: Wesleyan University Press.
- Iggers, Georg G. and Wang, Q. Edward. (2008). *A Global History of Modern Historiography*. London: Pearson Longman.
- Simiand, François. (1903a). Méthode historique et science sociale : Etude critique d'après les ouvrages récents de M. Lacombe et de M. Seignobos, Première Partie. *Revue de synthèse historique Tome VI-1*, N° 16, février 1903, pp. 1-22.
- Simiand, François. (1903b). Méthode historique et science sociale : Etude critique d'après les ouvrages récents de M. Lacombe et de M. Seignobos, Deuxième Partie. *Revue de synthèse historique Tome VI-2*, N° 17, avril 1903, pp. 129-157.

ภาคผนวก 1 ผลงานตีพิมพ์ของ ลูเซียง แฟบเวรอ และมาร์ค บล็อก จำนวน 30 ชื่อเรื่อง ที่ใช้ในงานวิจัย

ที่	ปีที่พิมพ์	ชื่อบทความ	ชื่อวารสาร/ หนังสือ
1	1912	Febvre, Lucien. L'histoire provinciale	Discours de rentrée, Université de Dijon
2	1919	Febvre, Lucien. L'histoire dans le monde en ruines	Leçon d'ouverture, Université de Strasbourg Revue Synthèse Historique XXX 1920
3	1922	Febvre, Lucien.	La Terre et l'évolution humaine. Introduction géographique à l'histoire.
4	1924	Bloch, Marc.	Les Rois thaumaturges.
5	1926	Febvre, Lucien. Le problème des divisions en histoire	Revue Synthèse Historique XLII
6	1929	Febvre, Lucien. Le problème des générations en histoire	Revue Synthèse Historique XLVII
7	1930	Febvre, Lucien. Histoire, économie et statistique	Annales d'histoire économique et sociale II, N°8
8	1931	Febvre, Lucien. History	The Encyclopaedia of Social Sciences
9	1931	Bloch, Marc.	Les Caractères originaux de l'histoire rurale française.
10	1932	Febvre, Lucien.	L'individualité en histoire. Le personnage historique. Paris, Renaissance du livre.
11	1933	Febvre, Lucien. De l'histoire-tableau : essai de critique constructive.	Annales d'histoire économique et sociale V, N°21
12	1933	Febvre, Lucien. Entre l'histoire à thèse et l'histoire-manuel	Revue de Synthèse V, N°3
13	1934	Febvre, Lucien. Examen de conscience d'une histoire et d'un historien, Leçon d'inauguration, Collège de France	Revue de Synthèse VII, N°2
14	1934	Febvre, Lucien. Capitalisme et Réforme	Foi et Vie, LVII
15	1934	Febvre, Lucien. Fondations économiques, superstructure philosophique : une synthèse	Annales d'histoire économique et sociale VI, N°28
16	1935	Febvre, Lucien. Un débat de méthode : technique, sciences et marxisme	Annales d'histoire économique et sociale VIII, N°36
17	1936	Febvre, Lucien. De Spengler à Toynbee : quelques philosophies opportunistes de l'histoire	Revue de Métaphysique et de Morale XLIII, N°4
18	1936	Febvre, Lucien. Pour une histoire dirigée. Les recherches collectives et l'avenir de l'histoire	Revue de Synthèse XI
19	1938	Febvre, Lucien. Psychologie et histoire	Encyclopédie française VIII
20	1939	Bloch, Marc.	La Société féodale.
21	1940	Febvre, Lucien. La société féodale	Annales d'histoire sociale II, N°3-4
22	1940	Bloch, Marc.	L'Étrange Défaite.
23	1941	Febvre, Lucien. La sensibilité et l'histoire : comment reconstituer la vie affective d'autrefois ?	Annales d'histoire sociale III, N°12
24	1941	Bloch, Marc.	Apologie pour l'histoire ou métier d'historien.
25	1942	Febvre, Lucien.	Le problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais, L'évolution de l'humanité. Paris, Albin Michel.
26	1943	Febvre, Lucien. Propos d'initiation : vivre l'histoire	Mélanges d'histoire sociale III
27	1944	Febvre, Lucien.	Autour de l'Heptaméron. Amour sacré, amour profane. Paris, Gallimard
28	1947	Febvre, Lucien.	Le problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais, L'évolution de l'humanité. Paris, Albin Michel.
29	1949	Febvre, Lucien. Vers une autre histoire	Revue de Métaphysique et de Morale LVIII, N° 3-4
30	1952	Febvre, Lucien.	Combats pour l'histoire. Paris, Armand Colin.

ภาคผนวก 2 บทความวิชาการคัดสรรที่ตีพิมพ์ในวารสารของสำนักอ็อนนาลส์ ค.ศ. 1929-1945 ที่ใช้ในงานวิจัย

ที่	ปีที่พิมพ์	ชื่อบทความ	ชื่อวารสาร
1	1929	Gloltz, Gustave. Le prix du papyrus dans l'antiquité grecque.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 1, pp. 3-12.
2	1929	Pirenne, Henri. L'instruction des marchands au moyen âge.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 1, pp. 13-28.
3	1929	Baumont, Maurice. L'activité industrielle de l'Allemagne depuis la dernière guerre.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 1, pp. 29-47.
4	1929	Sayous, André E. Les transformations des méthodes commerciales dans l'Italie médiévale.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 2, pp. 161-167.
5	1929	Sneller, Z.-W. La naissance de l'industrie rurale dans les Pays-Bas aux XVIIe et XVIIIe siècles.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 2, pp. 193-202.
6	1929	Bloch, Richard. Problème et conflits contemporains. La concurrence et les groupements de producteurs.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 3, pp. 203-224.
7	1929	Hauser, Henri. Réflexions sur l'histoire des banques à l'époque moderne (de la fin du XVe à la fin du XVIIIe siècle)	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 3, pp. 335-351.
8	1929	Cavaignac, Eugène. Peut-on reconstituer l'échelle des fortunes dans la Rome républicaine ?	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 4, pp. 481-505.
9	1929	Lefebvre, G. La place de la Révolution dans l'histoire agraire de la France.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 4, pp. 506-523.
10	1929	Usher, Abbot Payton. Comment se placent les usines. L'exemple des Etats-Unis.	Annales d'histoire économique et sociale I, N° 4, pp. 524-550.
11	1930	Grenier, D. Aux origines de l'histoire rurale : la conquête du sol français.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 5, pp. 26-47.
12	1930	Espinas, Georges. Groupe économique, groupe religieux : les tisserands de Valenciennes au XIVe siècle.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 5, pp. 48-63.
13	1930	Méquet, Georges. Le problème agraire dans la révolution russe.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 6, pp. 161-192.
14	1930	Bigwood, Georges. Un marché de matières premières : laines d'Angleterre et marchands italiens vers la fin du XIIIe siècle.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 6, pp. 193-211.
15	1930	Philip, André. Une classe ouvrière en pays de capitalisme naissant : les ouvriers dans l'Inde.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 6, pp. 212-230.
16	1930	Massignon, Louis. L'étude de la presse musulmane et la valeur de ce témoignage sociale.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 7, pp. 321-327.
17	1930	Rörig, Fritz. Les raisons intellectuelles d'une suprématie commerciale : La Hanse	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 8, pp. 481-498.
18	1930	Bigo, Robert. Une grammaire de la bourse en 1789.	Annales d'histoire économique et sociale II, N° 8, pp. 499-510.
19	1931	Koulischer, Joseph. La grande industrie aux XVIIe et XVIIIe siècles : France, Allemagne, Russie.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 9, pp. 11-46.
20	1931	Deschamps, Paul. L'évolution des types sociaux en Australie.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 9, pp. 47-67.
21	1931	Abraham, Pierre. Arts et sciences, témoins de l'histoire sociale.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 10, pp. 161-188.
22	1931	Gorni, Olindo. Les réformes foncières en Europe orientale et centrale. Leur causes économiques et sociales.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 10, pp. 207-226.
23	1931	Montgomery, Arthur. L'évolution économique de la Suède au XIXe siècle.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 11, pp. 349-360.
24	1931	Montgomery, Arthur. L'évolution économique de la Suède au XIXe siècle.	Annales d'histoire économique et sociale III, N° 12, pp. 519-541.

ที่	ปีที่พิมพ์	ชื่อบทความ	ชื่อวารสาร
25	1932	Halbwachs, Maurice. Chicago, expérience ethnique.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 13 , pp. 11-49.
26	1932	Hamilton, Earl J. En période de révolution économique : la monnaie en Castille (1501-1650)	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 14 , pp. 140-149.
27	1932	Heckscher, Eli.-F. Un grand chapitre de l'histoire du fer : le monopole suédois.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 15 , pp. 225-241.
28	1932	Mazoyer, Louis. Exploitation forestière et conflits sociaux en Franche-Comté, à la fin de l'ancien régime.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 16 , pp. 339-358.
29	1932	Demangeon, Albert. Les conditions géographiques d'une union européenne. Fédération européenne ou ententes régionales ?	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 17 , pp. 433-451.
30	1932	Werveke, Hans Van. Monnaie, lingots ou marchandises ? Les instruments d'échange aux XIe et XIIe siècles.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 17 , pp. 452-468.
31	1932	Sion, Jules. Tourisme, économie, psychologie : les étrangers en Italie.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 18 , pp. 529-537.
32	1932	Monbeig, Pierre. Vie de relations et spécialisation agricole : Les Baléares au XVIIIe siècle.	Annales d'histoire économique et sociale IV, N° 18 , pp. 538-548.
33	1933	Duclaux, P. Dans les montagnes du Cantal : les raisons d'une crise agricole	Annales d'histoire économique et sociale V, N° 22 , pp. 337-347.
34	1934	Blanchard, Marcel. La politique ferroviaire du Second Empire.	Annales d'histoire économique et sociale VI, N° 30 , pp. 529-545.
35	1935	Gautier, E.-F. L'or du Soudan dans l'histoire.	Annales d'histoire économique et sociale VII, N° 32 , pp. 113-123.
36	1936	Mayor, Yoland. Une surproduction sociale : le technicien en chômage.	Annales d'histoire économique et sociale VIII, N° 41 , pp. 417-425.
37	1937	Hauser, Henri. Un problème d'influences : Le Saint-Simonisme au Brésil.	Annales d'histoire économique et sociale IX, N° 43 , pp. 1-7.
38	1937	Matsuoka, Koji. La genèse d'un étalon monétaire fondé sur le change-or : le cas du Japon	Annales d'histoire économique et sociale IX, N° 43 , pp. 8-23.
39	1938	Blanchard, Marcel. Aux origines de nos chemins de fer : Saint-Simoniens et banquiers	Annales d'histoire économique et sociale X, N° 50 , pp. 97-115.
40	1938	Jabre, F. Dans le Maroc nouveau : le rôle d'une université islamique	Annales d'histoire économique et sociale X, N° 51 , pp. 193-207.
41	1938	Dumézil, Georges. Jeunesse, éternité, aube : Linguistique comparée et mythologie comparée indo-européenne.	Annales d'histoire économique et sociale X, N° 52 , pp. 289-301.
42	1938	Mazoyer, Louis. Catégories d'âge et groupes sociaux : les jeunes générations françaises de 1830.	Annales d'histoire économique et sociale X, N° 53 , pp. 387-419.
43	1939	Brunschwig, H. Été 1939 : Allemagne. Notes d'avant-guerre.	Annales d'histoire sociale I, N° 1(4) , pp. 355-360.
44	1940	Sayous, André. En vue d'un nouveau blocus... Les préparatifs de l'Allemagne : 1933-1939.	Annales d'histoire sociale II, N° 2(2) , pp. 89-110.
45	1941	Perrin, Ch.-Edmond. Une famille de marchands : les Popplau.	Annales d'histoire sociale II, N° 3(4) , pp. 131-135.
46	1943	Lestocquoy, J. Les commerces des œuvres d'art au moyen âge.	Mélanges d'histoire sociale II, N° 3 , pp. 19-26.
47	1943	Braudel, Fernand. A travers un continent d'histoire. Le Brésil et l'œuvre de Gilberto Freyre.	Mélanges d'histoire sociale III, N° 4 , pp. 3-20.
48	1944	Meuret, Jean. L'histoire des prix des céréales en France, dans la seconde moitié du XVIIe siècle.	Mélanges d'histoire sociale IV, N° 5 , pp. 27-44.
49	1944	Rouge, M.-F. Vers une nouvelle discipline : l'organisation de l'Espace.	Mélanges d'histoire sociale IV, N° 5 , pp. 45-54.
50	1945	Febvre, Lucien. De l'histoire au martyre. Marc Bloch 1886-1944.	Annales d'histoire sociale VIII, N° 1 , pp. 1-10.

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

Factors Affecting the Development Model of Recreational Activities and Tourism of Elderly in Pathum Thani Province

สมคิด สวนศรี¹, มธุรา สวนศรี², พัชรินทร์ จิ่งประวัติ³, พิมพิกา ทองรัมย์⁴

Somkid Suansri¹, Matura Suansri², Patcharin Jungprawate³, Pimpika Thongrom⁴

Received: 29 April 2019

Revised: 29 May 2019

Accepted: 30 June 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับปัจจัยของการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีผลต่อยุทธศาสตร์เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี และปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี โดยศึกษาจากผู้สูงอายุ จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ คือแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวภาพรวมอยู่ในระดับสูง ส่วนปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ แหล่งที่มาของรายได้ ปัจจุบัน และรูปแบบการดำเนินชีวิตมีความสัมพันธ์กับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) นอกจากนี้ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ คือ ด้านพฤติกรรม ด้านการมีส่วนร่วม และด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม รองลงมา คือ ด้านพฤติกรรม สามารถอธิบายได้ร้อยละ 61.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) ผลการวิจัยจะสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุได้

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, กิจกรรมนันทนาการ, การท่องเที่ยว, ผู้สูงอายุ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาพลศึกษาและนันทนาการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

² อาจารย์ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

³ Assistant Professor, Physical Education and Recreation Department, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi e-mail: suansri_s@mutt.ac.th

⁴ Lecturer, Tourism and Hotel Management Department, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi e-mail: matura_y@mutt.ac.th

Abstract

Construction of a model for recreation and tourism activities for the elderly in Pathum Thani required the following preparations: study the demographic factors influencing participation in recreation and tourism activities; study the relationship of participation in activities influencing model development; identify problems, obstacles and guidelines of model development. A questionnaire was used to collect data from 400 participants. The results revealed that the elderly had opinions about the development of recreation and tourism activities overall at a high level. Demographic factors such as gender, source of present income, and patterns of lifestyles had a relationship with participation in the recreation and tourism activities with different significance at $P < 0.05$. Also, it was found that the factors influencing model development of recreation and tourism activities for the elderly were behavior, participation, activity benefits, and value. The most influential factors were the activity benefits and value, followed by the behavior calculated as the percentage of 61.00 with different significance at $P < 0.05$. The results could serve as fundamental data in creating a guideline to design recreation and tourism activities for the elderly.

Keywords: model development, recreation activities, tourism, the elderly

บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงอายุ” (aged society) ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 จากการที่ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ในอีกไม่เกิน 10 ปีข้างหน้านับจากนี้ หรือราว พ.ศ.2564 ประเทศไทย จะกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” (complete aged society) เมื่อประชากรรุ่น “เบบี้บูม” ของประเทศไทย ซึ่งเป็นคลื่นประชากรที่ใหญ่มาก เคลื่อนตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ จะทำให้จำนวนประชากรสูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว ขณะนี้ประชากรรุ่นเกดล้าน หรือคนที่เกิดระหว่างปี 2506-2526 (พ.ศ.2556 มีอายุระหว่าง 30-50 ปี) กำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ เมื่อประชากรกลุ่มนี้ เข้าสู่วัยสูงอายุแล้ว ก็จะทำให้ประชากรไทยสูงวัยเร็วขึ้น จนกลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่เพิ่มความต้องการบริการด้านต่างๆ ทั้งการดูแลด้านสุขภาพอนามัย และการจัดสวัสดิการของรัฐอย่าง

มหาศาล (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2556: 29)

การที่ประชากรผู้สูงอายุมีสัดส่วนที่สูงขึ้น ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย อันเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบกล้ามเนื้อ และโครงกระดูกพบว่ากล้ามเนื้อเหี่ยว กระดูกมีความแข็งแรงลดลงเนื่องจากการสูญเสียเนื้อกระดูก ทำให้กระดูกเปราะหักง่าย และประสานกันช้า บางคนอาจมีหลังโก่งทำให้การเคลื่อนไหวเชื่องช้า ไม่กระฉับกระเฉง และการทรงตัวไม่ดี อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การปลดเกษียณหรือการออกจากงาน จะพบว่าผู้สูงอายุจะลดบทบาทลง จากการเป็นหัวหน้าครอบครัวกลับเป็นผู้ที่ต้องได้รับการเลี้ยงดูจากบุตรหลาน และบางคนอาจจะถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง สูญเสียสภาวะทางการเงินที่ดี ขาดการ

สมาคมกับเพื่อนฝูง ทำให้เกิดผลกระทบทางด้านจิตใจ ปรับตัวไม่ทัน เกิดความเครียด และการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และจิตใจ มีผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ การมองรูปลักษณะของตนเอง และมโนทัศน์ต่อตนเองจะเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุจะปรับสภาวะทางจิตใจและอารมณ์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสิ่งแวดล้อมโดยอัตโนมัติ เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง (อัมพรเบญจพลพิทักษ์, กาญจนาวณิชรมณี และพรรณีภาณุวัฒน์สุข, 2555: 1-9) อย่างไรก็ตามก็มักพบบ่อยๆ ว่าผู้สูงอายุจะมีความเครียดเนื่องจากโรคทางกายแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง การสูญเสียอาชีพการงาน มีการเสียชีวิตของบุคคลผู้เป็นที่รัก และความเหงาโดดเดี่ยวเนื่องจากการขาดคนดูแล

ปัจจัยของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุ จึงให้ความสำคัญกับการมีสุขภาพที่ดี เพราะเชื่อว่าถ้าสุขภาพกายดี สุขภาพจิตก็จะดีตาม และก่อให้เกิดความสุข โดยเฉพาะปัจจัยทางด้านกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะถือว่าเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุข สุขภาพแข็งแรง และจิตใจแจ่มใส นันทนาการจึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม โดยใช้เวลารว่างและเวลาอิสระเข้าร่วมกิจกรรมสำหรับทุกกลุ่มอายุ ดังนั้น โปรแกรมกิจกรรมจึงเป็นที่พึงประสงค์ทางสังคม เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง และภาคเอกชนที่ต้องจัดบริการกิจกรรมนันทนาการที่ต้องการ เช่น มหรสพ บันเทิง เกม กีฬา เป็นต้น เพื่อลดความเครียดทางสังคมและส่งเสริมสุขภาพกายและใจให้ดีขึ้น ในขณะที่การท่องเที่ยวส่งเสริมให้บุคคลหรือสังคมมีประสบการณ์ตรง มีความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ แต่ทั้งนี้ นันทนาการและการท่องเที่ยวก็มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สังคมและชุมชน และยังมีความสำคัญ

และจำเป็นอย่างยิ่งต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุจะ ช่วยเสริมสร้างสุขภาพทั้งทางร่างกายจิตใจและสังคมเป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (สมบัติ กาญจนกิจ, 2557: 15)

รัฐบาลจึงได้มอบหมายให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดทำแผนพัฒนานันทนาการแห่งชาติฉบับที่ 2 พ.ศ.2555-2559 โดยมุ่งหวังให้นันทนาการเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน ส่งเสริมประชาชนให้ประกอบกิจกรรมนันทนาการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนส่งเสริม อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สร้างและพัฒนามาตรฐานนันทนาการแห่งชาติ ได้แก่ มาตรฐานด้านบุคลากร ด้านการบริหาร ด้านอุปกรณ์ สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น แต่เมื่อประเมินสถานการณ์แล้วยังประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ขาดความเสมอภาคของประชาชนทุกกลุ่มในการเข้าถึงนันทนาการ ได้แก่ เด็กและเยาวชน ประชาชน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ฯลฯ กิจกรรมนันทนาการอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของนันทนาการอย่างแท้จริง ปัจจัยพื้นฐานทางนันทนาการ ได้แก่ สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการมีคุณภาพต่ำและไม่ได้มาตรฐาน ด้านความปลอดภัย หน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการยังกระจัดกระจาย ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปแบบแยกส่วน อีกทั้งการบริหารจัดการของรัฐในการส่งเสริมนันทนาการเท่าที่ผ่านมายังขาดการจัดการที่ดี ไม่เป็นระบบ ขาดการประสานงาน ไม่มีการกำหนดแผนส่งเสริมเพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางกำเนินงานให้เป็นเอกภาพ รวมทั้งขาดการติดตามและประเมินผลที่เชื่อมโยงทั้งระบบเข้าด้วยกัน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555: 1-4)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี พบว่า ผู้สูงอายุมีภาวะ

สุขภาพไม่แข็งแรง มีปัญหาสุขภาพ มีโรคประจำตัว โดยมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพด้านออกกำลังกายส่วนมากอยู่ในระดับไม่ดี ทำให้การจัดกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ต้องคำนึงถึงภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ (วิภาส ทองสุทธิ, 2558: 1; กิตติมาพร โลกาวิทย์, 2556: 194) อีกทั้ง สภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ด้านการวางแผนจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรม ด้านการได้รับประโยชน์ และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับน้อยในทุกๆ ด้าน ซึ่งเกิดจากปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านการจัดสรรเวลา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาครอบครัวนอกจากนี้ผู้สูงอายุยังไม่ตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ของตนในการเข้ามามีส่วนร่วม (ศรุตดา ศรีสว่าง และนฤมล ดันทรสุทธินันท์, 2558) จึงควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจทำให้รู้สึกว่าคุณค่าเป็นที่ยอมรับของสังคมและส่งเสริมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ (ชญาณี ไมเออร์, 2552)

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี โดยผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่ส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุ เกิดองค์ความรู้ต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปจัดทำโครงการพัฒนาต่อยอดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวที่เหมาะสมให้กับผู้สูงอายุได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยของการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่มีผลต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

4. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค และแนวทางในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ (เพศ สถานภาพ แหล่งที่มาของรายได้ในปัจจุบัน และรูปแบบการดำเนินชีวิต) มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว

2. ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปทุมธานี จำนวนทั้งสิ้น 32,035 คน (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย 2558: ออนไลน์)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปทุมธานี ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ตามสัดส่วนจำนวนประชากรที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปทุมธานี การประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางการสุ่มตัวอย่างของ Yamane (1973: 125) ในการกำหนดตัวอย่างโดยมีค่าระดับความเชื่อมั่น 95% ความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 5% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน แล้วใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) โดยในการวิจัยครั้งนี้ ใช้

วิธีเปรียบเทียบหาสัดส่วนตามจำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามพื้นที่

แบ่งออกเป็น 7 อำเภอ เพื่อหากลุ่มตัวอย่าง ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ชื่ออำเภอ	จำนวนผู้สูงอายุ (คน)	จำนวนแบบสอบถาม (ชุด)
1	อำเภอเมืองปทุมธานี	460	6
2	อำเภอลองหลวง	5,167	65
3	อำเภอธัญบุรี	3,879	48
4	อำเภอหนองเสือ	4,855	61
5	อำเภอลาดหลุมแก้ว	4,023	50
6	อำเภอลำลูกกา	8,372	105
7	อำเภอสามโคก	5,279	66
รวม		32,035	400

เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลคณะผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) ในแต่ละอำเภอตามจำนวนโควตาที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานทางทฤษฎีในการตั้งคำถาม

2. สร้างข้อคำถามคำนึงถึงความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษารวมทั้งอาศัยความรู้และประสบการณ์ของผู้วิจัยเพิ่มเติมในการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์

3. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้สูงอายุที่ไม่ได้นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alfa coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.9818

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจาก 2 แหล่ง คือ

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือเอกสาร งานวิจัยภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ต่างๆ วารสารอิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการศึกษจากแบบสอบถาม โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 400 ตัวอย่าง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและค่าสถิติต่างๆ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลตอนที่ 1 เกี่ยวกับปัจจัยทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency distribution) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

2. ข้อมูลตอนที่ 2 และข้อมูลตอนที่ 3 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนจากคำตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ ทั้งนี้จะมีเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้ (วิเชียร เกตุสิงห์, 2538: 100)

คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.00 หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีในระดับสูง

คะแนนเฉลี่ย 1.67-2.33 หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.66 หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีในระดับต่ำ

3. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการทดสอบค่าที (t-test) เพื่อทดสอบสมมติฐานในข้อ 1 สำหรับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ได้แก่ เพศ และทดสอบค่าเอฟ (F-test) สำหรับกลุ่มตัวอย่างตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป ได้แก่ เพศ สถานภาพ แหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน รูปแบบการดำเนินชีวิต ถ้าพบว่าผลการทดสอบค่าเอฟ (F-test) มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบความเรียง

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) และการวิเคราะห์สหสัมพันธ์เชิงถดถอย (Multiple Regression)

การทดสอบเพื่อวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยใช้วิธีการทางสถิติด้วยวิธีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient (r) หรือ Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เกณฑ์การพิจารณาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร มีดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ระดับความสัมพันธ์	ต่ำ
0.10-0.39	ต่ำ
0.40-0.59	ปานกลาง
0.60-0.80 ขึ้นไป	สูง

นอกจากนี้ ถ้าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ใกล้เคียง 1 หรือ -1 แสดงว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันสูง และถ้าค่า $r = 1$ หรือ -1 แสดงว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันแบบสมบูรณ์

5. นำข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 4 มาสรุป แล้วนำเสนอในรูปความเรียง

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพสมรส มีรายได้มากกว่า 2 แหล่ง เช่น การประกอบอาชีพ จากบุคคลในครอบครัว สวัสดิการจากรัฐ ฯลฯ และรูปแบบการดำเนินชีวิต คือ ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำกิจกรรมส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ดูแล

2. ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในภาพรวม

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ในภาพรวม อยู่ในระดับสูง มีค่าเฉลี่ย 2.51 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยอยู่ในระดับสูง 5 ด้านและปานกลาง 1 ด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม

(ค่าเฉลี่ย = 2.72) รองลงมาด้านความต้องการ (ค่าเฉลี่ย = 2.69) ด้านพฤติกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.55) ด้านแรงจูงใจ (ค่าเฉลี่ย = 2.52) และด้านการมีส่วนร่วม (ค่าเฉลี่ย = 2.36) ตามลำดับ ส่วนในระดับปานกลาง คือ ด้านรูปแบบของกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.21)

3. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ในภาพรวม อยู่ในระดับสูง มีค่าเฉลี่ย 2.65 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยอยู่ในระดับสูงทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านสถานที่และ

สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.68) รองลงมาด้านนโยบายของกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.67) ด้านวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.66) ด้านบุคลากรที่ดำเนินการจัดกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.65) และด้านการดำเนินการจัดกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย = 2.60) ตามลำดับ

4. การทดสอบสมมุติฐานในการศึกษา

4.1 เพศที่แตกต่างส่งผลต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ที่แตกต่างกัน ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีที่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามเพศ

เพศ	n	Mean	Std. Deviation	t	Sig. (2-tailed)
ชาย	111	2.37	.449	-2.831	.005*
หญิง	289	2.51	.386		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.2 สถานภาพที่แตกต่างส่งผลต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่สถานภาพแตกต่าง

กันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีไม่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่าง ระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	Mean	Std. Deviation	F	Sig.
โสด	34	2.50	.446	.594	.667
สมรส	223	2.49	.387		
หย่าร้าง	17	2.46	.351		
หม้าย	114	2.43	.448		
แยกกันอยู่	12	2.53	.412		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.3 แหล่งที่มาของรายได้ที่แตกต่างกันส่งผลต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่มีแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบันที่แตกต่างกันมีความคิดเห็น

เกี่ยวกับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน

แหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน	n	Mean	Std. Deviation	F	Sig.
การประกอบอาชีพ	81	2.54	.351	2.800	.017*
บำนาญ	29	2.59	.442		
จากบุคคลในครอบครัว	65	2.47	.373		
สวัสดิการจากรัฐ	107	2.37	.412		
มีรายได้มากกว่า 2 แหล่ง	114	2.49	.441		
อื่นๆ	3	2.77	.061		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากผลการศึกษาพบว่า ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้จากการประกอบ

อาชีพมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้จากสวัสดิการของรัฐ และผู้สูงอายุที่มีรายได้จากบำนาญมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้จากสวัสดิการของรัฐ ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน ที่ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD)

แหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน	ผลต่างของค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 กลุ่ม (Mean Difference (I-J))						
	Mean	การประกอบอาชีพ	บำนาญ	จากบุคคลในครอบครัว	สวัสดิการจากรัฐ	มีรายได้มากกว่า 2 แหล่ง	อื่นๆ
การประกอบอาชีพ	2.54	-	-0.5	0.7	.17(*)	.05	-0.23
บำนาญ	2.59		-	.12	.22(*)	.10	-0.18
จากบุคคลในครอบครัว	2.47			-	.10	-0.02	-0.31
สวัสดิการจากรัฐ	2.37				-	-0.10	-0.41
มีรายได้มากกว่า 2 แหล่ง	2.49					-	-0.28
อื่นๆ	2.77						-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.4 รูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง ส่งผลต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรม

นันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามตามรูปแบบการดำเนินชีวิตแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามรูปแบบการดำเนินชีวิต

รูปแบบการดำเนินชีวิต	n	Mean	Std. Deviation	F	Sig.
ประกอบอาชีพเพื่อช่วยรายได้ให้แก่ครอบครัว	37	2.30	.409	4.582	.000*
ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด	97	2.56	.358		
ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ดูแลอยู่ด้วยในบางเวลา และให้ความช่วยเหลือได้ในบางเรื่อง	75	2.37	.481		
ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำกิจกรรมส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ดูแล	155	2.47	.397		
การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ	34	2.61	.315		
อื่นๆ	2	2.95	.045		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาพบว่า ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามตามรูปแบบการดำเนินชีวิต ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) พบว่า ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเพื่อช่วยรายได้ให้แก่ครอบครัวมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำกิจกรรมส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ดูแล ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีการดำเนินชีวิตอื่นในรูปแบบอื่นๆ ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ดูแลอยู่ด้วยในบางเวลา และให้ความช่วยเหลือได้ในบางเรื่องมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวที่ต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด ผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร

ชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีการดำเนินชีวิตอื่นในรูปแบบอื่นๆ ดังตารางที่ 7

5. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับสูง ($r = .731$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ปัจจัยด้านรูปแบบของกิจกรรม และปัจจัยด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง ($r = .619$ และ $.695$ ตามลำดับ) ปัจจัยด้านความต้องการ ปัจจัยด้านแรง

จูงใจ และปัจจัยด้านพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .551, .559$ และ $.569$ ตามลำดับ) และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมมี

ความสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำ ($r = .378$) ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 7 ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามตามรูปแบบการดำเนินชีวิต ที่ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD)

รูปแบบการดำเนินชีวิต	ผลต่างของค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 กลุ่ม (Mean Difference (I-J))						
	Mean	2.30	2.56	2.37	2.47	2.61	2.95
ประกอบอาชีพเพื่อช่วยหารายได้ให้แก่ครอบครัว	2.30	-	-.25(*)	-.07	-.17(*)	-.31(*)	-.64(*)
ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด	2.56		-	.19(*)	.08	-.06	-.39
ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ดูแลอยู่ด้วยในบางเวลา และให้ความช่วยเหลือได้ในบางเรื่อง	2.37			-	-.10	-.24(*)	-.58(*)
ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำกิจกรรมส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ดูแล	2.47				-	-.14	-.47
การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ	2.61					-	-.33
อื่นๆ	2.95						-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 8 แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

ปัจจัย	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Y
ด้านแรงจูงใจ X1	1						
ด้านความต้องการ X2	.564**	1					
ด้านพฤติกรรม X3	.638**	.538**	1				
ด้านการมีส่วนร่วม X4	.558**	.371**	.586**	1			
ด้านรูปแบบของกิจกรรม X5	.606**	.479**	.501**	.493**	1		
ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม X6	.445**	.452**	.445**	.306**	.553**	1	
การพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการฯ Y	.559**	.551**	.569**	.378**	.619**	.695**	1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

7. ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบหลายขั้นตอน (Multiple Regression Analysis- Enter) ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

ผลการศึกษาพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square) มีค่าเท่ากับ .616 สามารถอธิบายได้ว่า ตัวแปรอิสระคือ ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีมีความ

สัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีโดยรวมและสามารถอธิบายความผันแปรของตัวแปรได้ร้อยละ 61.00 (Adjusted R Square = .610) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (Beta) พบว่า ด้านพฤติกรรม (Beta = .129) ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม (Beta = .297) และภาพรวม (Beta = .538) ในทิศทางบวก ส่วนด้านการมีส่วนร่วม (Beta = -.192) ในทิศทางลบมีความสัมพันธ์ส่งผลทำให้ปัจจัยการเข้าร่วม

กิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ ทำให้ทราบว่า ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กัน ส่งผลทำให้เกิดอิทธิพลต่อระดับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ แบบหลายขั้นตอน (Multiple Regression Analysis- Enter) ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี

ปัจจัย	B	Unstandardized	Standardized	t	Sig	F	Sig
		Coefficients Std. Error	Coefficient Beta				
(Constant)	.346	.104		3.333	.001	105.061	.000(*)
ด้านแรงจูงใจ	.024	.045	.028	.524	.600		
ด้านความต้องการ	-.001	.047	-.001	-.031	.975		
ด้านพฤติกรรม	.111	.042	.129	2.673	.008		
ด้านการมีส่วนร่วม	-.130	.036	-.192	-3.584	.000		
ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม	.292	.054	.297	5.431	.000		
ภาพรวม	.597	.123	.538	4.865	.000		

R = .785 R Square = .616, Adjuster R Square = .610 Std. Error of the Estimate = .283 F = 105.061, Sig = 0.000

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในภาพรวม จากผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านความต้องการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุมีการรับรู้ถึง

ประโยชน์ในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว และต้องการมีสุขภาพที่ดีทั้งกาย ใจ และสังคม จึงมีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว เนื่องจากได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การได้ทำกิจกรรมยามว่างไม่เพื่อนันทนาการ หรือเพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ ทำให้เกิดความสุขได้แสดงออกได้ผ่อนคลายความเครียด ทำให้มีสุขภาพที่ดี จิตใจสดชื่นแจ่มใส นำมาซึ่งความพึงพอใจ และจะรู้สึกที่ตัวเองมีค่าและมีประโยชน์มากขึ้น ดังที่ ชญาณี ไมเออร์ (2552)

เสนอว่า ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจทำให้รู้สึกว่าคุณค่าเป็นที่ยอมรับของสังคมและส่งเสริมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ศักดิ์ภัทร เจริญพิพัฒน์ (2556) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เชียง เกาซิด และพรรณราย เทียมทัน (2559) พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการทำกิจกรรมตามรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ และมีความรู้สึกว่าคุณค่าดีขึ้น มีอารมณ์สดชื่น แจ่มใสขึ้น และ ฤทธิชัย แกมภาค และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ (2559) พบว่า ผู้สูงอายุมีการรับรู้ว่าการออกกำลังกาย จะช่วยให้ร่างกายแข็งแรง การได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ผู้ใกล้ชิด การมีกิจกรรมร่วมกันกับชุมชน ช่วยให้สุขภาพจิตดีขึ้น

2. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในภาพรวม จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุเห็นว่าควรมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านนโยบายของกิจกรรม ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก คำนึงถึงเหมาะสม เพียงพอ และสามารถอำนวยความสะดวก ให้กับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ศศิ วิหารทศจี (2554) พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการพื้นที่ทางกายภาพที่เหมาะสมต่อการทำกิจกรรม อีกทั้ง ปรียัญลักษณ์ ตระกูลตั้งจิตรา (2558) ยังพบว่า สถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับผู้สูงอายุอย่างพร้อมสรรพ มีความปลอดภัยในการเข้าใช้บริการอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุควรมีความเหมาะสม และได้มาตรฐาน และวัชรินทร์ เสมามอญ (2556) พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจด้านสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการ

สำหรับด้านนโยบายของกิจกรรมที่ผู้สูงอายุต้องการพัฒนา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนโยบายของกิจกรรมจะมีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ และเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนโยบายการส่งเสริมสุขภาพ ของสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย (2560) ในกิจกรรมของการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ นั้น เป็นกระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการดูแลตนเองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการควบคุมปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพ และเป็นผลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม

3. การทดสอบสมมติฐาน

3.1 ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรม

นันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จากผลการศึกษาค้นคว้าความแตกต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ แหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ตั้งไว้ ส่วนผู้สูงอายุที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1) เพศ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นที่ระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามเพศแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานตามข้อที่ 1 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในปัจจุบันผู้หญิงหันมาใส่ใจในการดูแลสุขภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น มีบทบาททางสังคม

มากขึ้นในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ชลธิชา จันทะศรี, จิราพร เกษพิชญวัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช (2551) พบว่า ด้านความรับผิดชอบต่อสุขภาพ มีความแตกต่างทางนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเพศหญิงมีค่าเฉลี่ยต่อความรับผิดชอบต่อสุขภาพสูงกว่าเพศชาย เนื่องจากเพศหญิงมีความละเอียดอ่อน เอาใจใส่ในการดูแลสุขภาพของตนเอง วัชพลประสิทธิ์ ก้อนแก้ว (2557) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกัน มีพฤติกรรมสุขภาพโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และศักดิ์ภักดิ์ เฉลิมพุดพิงศ์ (2556) พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงให้ความสนใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุมากกว่าเพศชาย

2) สถานภาพ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็น ว่า ระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามสถานภาพไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ตรงกับสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ตั้งไว้บางส่วน ชญาณี ไมเออร์ (2552) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสคู่ (สมรส และอยู่ด้วยกันกับคู่สมรส) มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมไม่แตกต่างจากผู้สูงอายุที่สถานภาพสมรสเดี่ยว (โสด, หม้าย, หย่า, แยก) และเบญจมาศ นาควิจิตร (2551) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสที่ต่างกันมีพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองไม่แตกต่างกัน

3) แหล่งที่มาของรายได้ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นวาระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรายได้เป็นตัวบ่งชี้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากผู้มีรายได้สูง ฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีโอกาสในการแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดูแลตนเอง และตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนเองได้ เนตรดาว จิตโสภาคกุล (2557: 175) ได้กล่าวว่า ผู้ที่มีสถานภาพทาง

เศรษฐกิจสูงจะมีความพอเพียงของรายได้สูง ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้บุคคลสามารถดูแลให้ตนเองได้รับอาหารเพียงพอ ตลอดจนจนถึงการบริการได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งจัดหาข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและการส่งเสริมสุขภาพของตนเอง เบญจมาศ นาควิจิตร (2551) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่างกันมีพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 วัชพลประสิทธิ์ ก้อนแก้ว (2557) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่แตกต่างกัน มีพฤติกรรมสุขภาพโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พิมพิสุทธิ์ บัวแก้ว และรติพร ถึงผึ่ง (2559) ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะส่วนบุคคลพบว่า ยิ่งผู้สูงอายุมิรายได้มากขึ้นย่อมมีสุขภาพที่ดีขึ้น และกนกพร รอดเขียน (2554) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว คือ รายได้ปัจจุบัน

ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ปัจจุบัน ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้จากสวัสดิการของรัฐ และผู้สูงอายุที่มีรายได้จากบำนาญมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้จากสวัสดิการของรัฐ ชญาณี ไมเออร์ (2552) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้จากการทำงาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง

4) รูปแบบการดำเนินชีวิต ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นวาระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามตามรูปแบบการดำเนินชีวิตแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ

0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในด้านเวลา และสุขภาพ ผู้สูงอายุที่ยังสามารถประกอบอาชีพได้ อาจจะไม่มีความจำเป็นต้องจะไปเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนข้อจำกัดในด้านสุขภาพนั้น ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ หรือต้องมีผู้ดูแล เพราะสุขภาพของตนไม่ดี อาจทำให้รู้สึกว่าจะไม่ต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เพราะจะเป็นภาระต่อผู้อื่นในการดูแล ชยนิ ไนเออร์ (2552: 104) พบว่า ผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีส่วนใหญ่ยังต้องทำงาน ทั้งงานภายในบ้านและงานนอกบ้าน ประกอบกับสภาพร่างกายเสื่อมถอยของผู้สูงอายุที่มีอายุมาก ผู้สูงอายุจึงมักใช้เวลาว่างในการพักผ่อนอยู่กับบ้านมากกว่า การไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย ผู้สูงอายุบางรายมีสุขภาพไม่ดีและไม่ถนัดในการเล่นกีฬา ไม่ชอบดูกีฬา มองว่าเป็นเรื่องของหนุ่มสาวไม่เหมาะกับวัยสูงอายุ ประกอบกับบางชุมชนไม่มีผู้ริเริ่มการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมทางกีฬา และนันทนาการให้แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีส่วนร่วมหรือมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมนันทนาการ ส่วนการไปงานเลี้ยงสังสรรค์หรือเดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ผู้สูงอายุก็ไม่นิยมเข้าร่วม เนื่องจากจะสร้างความลำบากและเป็นภาระให้กับผู้อื่น

ผลต่างของระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จำแนกตามตามรูปแบบการดำเนินชีวิต ได้จากการทดสอบด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) พบว่า ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเพื่อช่วยหารายได้ให้แก่ครอบครัวมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด, ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่ทำกิจกรรมส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง ไม่มีผู้ดูแล ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตอื่นๆ ศักดิ์สิทธิ์ เฉลิมพุกพิงค์ (2556) พบว่า

อุปสรรคที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าร่วมโปรแกรมการใช้เวลาว่างได้ ความถี่สูงสุดคือ การมีภาระในครอบครัว เนื่องจากต้องดูแลลูกหลานและการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเอง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ดูแลอยู่ด้วยในบางเวลา และให้ความช่วยเหลือได้ในบางเรื่องมีระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวที่ต่ำกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีผู้ช่วยเหลือทำกิจวัตรประจำวันให้ทั้งหมด ผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครชุมชน/การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุที่มีการดำเนินชีวิตอื่นในรูปแบบอื่นๆ ศจี วิสารทจี (2554) กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีเวลาว่างในการดำเนินชีวิตประจำวันค่อนข้างมาก เนื่องจากไม่ต้องประกอบอาชีพ ประกอบกับไม่มีภาระหน้าที่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบแล้ว ทำให้เกิดความเหงา จากการไม่มีเพื่อนฝูงหรือลูกหลานคอยดูแล ทำให้ร่างกายและสภาวะทางจิตใจเสื่อมถอยจึงไม่มีแรงจูงใจหรือความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการการท่องเที่ยว

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการ

เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับสูง และมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการที่ผู้สูงอายุมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวขึ้น เนื่องจากได้มีการพัฒนารูปแบบของกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของกิจกรรม บุคลากรที่ดำเนินกิจกรรม สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก และการดำเนินกิจกรรมที่มี

สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเกิดแรงจูงใจและสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ปริญญาลักษณ์ ตรีภูมิตั้งจิตรา (2558) กล่าวว่า เมื่อกิจกรรมใดเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ได้ ทั้งนี้ ควรมีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุให้หลากหลาย มีการจัดบุคลากรเพื่อรับผิดชอบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุโดยตรง

จากการพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุกับการพัฒนารูปแบบของกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในภาพรวม พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกในระดับสูง เป็นลำดับแรก คือ ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม รองลงมา คือ ปัจจัยด้านรูปแบบของกิจกรรม ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุมีการรับรู้ประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม และมีเจตคติที่ดีต่อการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากการได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวจะทำให้ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เสริมสร้างสมรรถภาพทางกายให้สมบูรณ์แข็งแรง ช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดี เกิดความสุขและความพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้หน่วยงานต่างๆ ต้องพัฒนารูปแบบของกิจกรรมให้เหมาะสมกับสมรรถภาพทางกาย จินตนา ทองสุขนอก, มณีรัตน์ ธีระวิวัฒน์ และนิรัตน์ อิมามิ (2551) เสนอแนะว่า ถ้าผู้สูงอายุมีทัศนคติที่เป็นบวกในต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้สูงอายุก็จะเกิดความพอใจที่จะกระทำตามคำแนะนำ เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำแต่ในขณะเดียวกัน ถ้าผู้สูงอายุเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายกับงานหรือกิจกรรมที่ทำ ซึ่งจะทำให้ขาดความรับผิดชอบ หรือไม่ตั้งใจที่จะทำต่อไป ดังนั้น ความรู้และเจตคติเกี่ยวกับการออกกำลังกายมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการออกกำลังกาย

ผู้สูงอายุ ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ ที่มีการดูแลหรือรับผิดชอบเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ควรมีการจัดกิจกรรมสร้างเสริมความรู้ และเจตคติเกี่ยวกับการออกกำลังกายให้ผู้สูงอายุโดยเน้นเนื้อหาสาระและวิธีการออกกำลังกายที่ง่ายต่อผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงความสำคัญของการออกกำลังกายและนำไปสู่การมีพฤติกรรมการออกกำลังกายได้อย่างถูกต้อง และธาริน สุขอนันต์, จารุณี ทรัพย์ประเสริฐ, สุภาวัลย์ จาริยะศิลป์, และอาภิสรา วงศ์สละ (2557) พบว่า พฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ของการออกกำลังกาย แรงสนับสนุนทางสังคม และทัศนคติในการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ และวัชรินทร์ เสมามอญ (2556) พบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการผู้สูงอายุในระดับมากที่สุด ในด้านโปรแกรมการจัดกิจกรรมนันทนาการผู้สูงอายุ เนื่องจากมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ

4. ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบหลายขั้นตอน (Multiple Regression Analysis-Enter) ระหว่างปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี จากผลการศึกษา พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ (R Square) มีค่าเท่ากับ .616 สามารถอธิบายได้ว่า ตัวแปรอิสระคือ ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามคือ มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อระดับปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีโดยรวมและสามารถอธิบายความผันแปรของตัวแปรได้ร้อยละ 61.00 (Adjuster R Square = .610) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (Beta) พบว่า ด้านพฤติกรรม (Beta = .129) ด้าน

ประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม ($Beta = .297$) และภาพรวม ($Beta = .538$) ในทิศทางบวก ส่วนด้านการมีส่วนร่วม ($Beta = -.192$) ในทิศทางลบ มีความสัมพันธ์ส่งผลทำให้ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์ ทำให้ทราบว่า ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวกับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี มีความสัมพันธ์กัน ส่งผลทำให้เกิดอิทธิพลต่อระดับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าปัจจัยด้านพฤติกรรม ด้านประโยชน์และคุณค่าของกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วม มีผลต่อการพัฒนารูปแบบของกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยว เนื่องจากการที่ผู้สูงอายุมีการเอาใจใส่ดูแลสุขภาพอนามัย และสุขภาพจิตของตนเองมากขึ้น รับรู้ถึงประโยชน์ในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์และลดความเครียดทำให้มีการปฏิบัติกิจกรรมในการดูแลตนเองได้ดีนำไปสู่ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองและเกิดความมั่นใจในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบกิจกรรม อันจะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาการจัดกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีการเข้าร่วมกิจกรรม และมีการปฏิบัติพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพที่ดีได้ บริบูรณ์ ศรีมาชัย, นำชัย สุภฤกษ์ชัยสกุล และ นาฏสุดา เชนนะสิริ (2557: 156) กล่าวว่า การที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดีเป็นปัจจัยภายในที่มีในตัวผู้สูงอายุเอง ทำให้คนในครอบครัว เพื่อน คนใกล้ชิด และบุคคลในชุมชนรับรู้และตระหนักได้โดยถือเป็นแนวปฏิบัติ บรรทัดฐาน และเป็นสถานภาพทาง

สังคม ส่วนการที่ผู้สูงอายุได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมชุมชนเป็นปัจจัยภายนอกตัวผู้สูงอายุที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุแสดงบทบาทและสร้างสำคัญในตนเอง ซึ่งช่วยเสริมสร้างบรรทัดฐานทางสังคม สถานภาพทางสังคม และบทบาททางสังคม โดยการจัดให้มีกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกัน และธรรมพร บัวเพ็ชร (2552) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่า ตัวแปรที่ร่วมทำนายพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพ คือ การบริหารจัดการชมรม และการรับรู้ประโยชน์การปฏิบัติพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพ โดยมีพฤติกรรมทางบวกกับพฤติกรรมสุขภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ควรมีการกระตุ้นและส่งเสริมการจัดกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุให้รับรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นหนทางการและการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยการประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่างๆ เช่น ประกาศเสียงตามสาย จัดทำโปสเตอร์ แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อให้ตระหนักถึงประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม
2. ควรมีการวางแผนจัดกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ โดยมีกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกายที่เหมาะสม เพื่อรับรู้ภาวะสุขภาพของตนเอง และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้ ส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว และชุมชน และจัดกิจกรรมทางสังคมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น

3. ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดบุคลากรที่สามารถให้ความรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้บุคลากรที่ดำเนินกิจกรรมควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของผู้สูงอายุ มีความสุภาพเรียบร้อย และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

4. ควรมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรม ได้มีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยว ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการดำเนินกิจกรรม และได้ร่วมเสนอแนะข้อปรับปรุงและการพัฒนารูปแบบของกิจกรรมให้มีความน่าสนใจและได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด

5. ควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุให้มีความหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการ พัฒนาสุขภาพและสมรรถภาพ เช่น การออกกำลังกายเบาๆ การนั่งสมาธิ นั่งในสวนเพื่อให้เพลิดเพลิน การทานอาหารอแกนิคหรือเกษตรอินทรีย์ การนวดกดจุด การตรวจสุขภาพร่างกาย การตัดผม การเพ้นท์เล็บ กิจกรรมพัฒนาความรู้ เช่น การจัดกิจกรรมสอนทำอาหาร การสอนภาษา การเรียนรู้เรื่องการออกกำลังกาย การใช้สมุนไพร การเรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพของตนเองเบื้องต้น ฯลฯ กิจกรรมอาสาสมัคร เช่น การบริจาคสิ่งของ การพัฒนาชุมชน การรณรงค์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การทำความสะอาดชุมชน ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานีต้องการเข้าร่วมในระดับมาก

6. ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมรายได้ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริม และได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และรู้สึกว่าคุณค่า และมีประโยชน์ต่อครอบครัวมากขึ้น ส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี

7. ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเป็นสถานที่ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี บรรยากาศเหมาะสม อยู่ใกล้บ้าน เดินทางสะดวก และเป็นสถานที่ที่ปลอดภัย ไม่ไกลจากสถานพยาบาล

8. ควรมีการกำหนดนโยบายของกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทางสังคมที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของสังคม ก่อให้เกิดความเสมอภาคในการทำกิจกรรมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คนในชุมชน และผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลมาวางแผนการบริหารจัดการในการดำเนินกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวให้มีรูปแบบของกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการจัดกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อประเมินผลและติดตามผลจากการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำผลมาพัฒนาต่อยอดเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุต่อไป

3. ควรมีการศึกษาสภาพ และปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมนันทนาการและการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไข และวางแผนการจัดกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร รอดเขียน. (2554). "การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกจุดหมายปลายทางและความคาดหวังของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษาในเขตพื้นที่." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bec.nu.ac.th/bec-web/graduate/Article/Tourism/กนกพร%20รอดเขียน.pdf> สืบค้นเมื่อ 17 กรกฎาคม 2558.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2555). *แผนพัฒนานันทนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2555-2559)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- กิตติมาพร โลกาวิทย์. (2556). ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 5(1), 194-211.
- จินตนา ทองสุขนอก, มณีรัตน์ วีระวิวัฒน์ และนิรัตน์ อิมามี. (2551). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์. *วารสารสุขภาพศึกษา*, 31(110), 109-123.
- ชญานี ไมเออร์. (2552). การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 1(1), 92-109.
- ชลธิชา จันทะคีรี, จิราพร เกษพิชญวัฒนา และสุวิณี วิวัฒน์วานิช. (2551). พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรม ณ สวนลุมพินี กรุงเทพมหานคร. *วารสารสาธารณสุขศาสตร์*, 38(1), 20-32.
- เชียง เกาซิด และพรรณราย เทียมทัน. (2559). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในจังหวัดนครสวรรค์. *สุทธิปริทัศน์*, 30(94), 112-127.
- ธรรมพร บัวเพชร. (2552). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ธาริน สุขอนันต์, จารุณี ทรัพย์ประเสริฐ, สุภาวัลย์ จาริยะศิลป์, และอาภิสรา วงศ์สละ. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวนจังหวัดชลบุรี. *วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา*, 9(2), 66-75.
- เนตรดาว จิตโสภาคกุล. (2557). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่ที่ 6 ตำบลบึงศาล อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 6(3), 171-178.
- บริบูรณ์ ศรีมาชัย, นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล และนาฏสุดา เขมมะสิริ. (2557). แบบจำลองสมการโครงสร้าง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมชุมชนเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 19(1), 146-158.
- เบญจมาศ นาควิจิตร. (2551). *ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองและความสุขของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุของโรงพยาบาลสังกัดสำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปริญญาลักษณ์ ตระกูลตั้งจิตรา. (2558). สภาพและความต้องการกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท. *Royal Thai Air Force Medical Gazette*, 61(1), 12-18.
- พิมพ์สิทธิ์ บัวแก้ว และระติพร ถึงฝั่ง. (2559). การดูแลสุขภาพและภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุไทย. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 21(2), 94-109.

- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2556). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี 2556*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ฤทธิ์ชัย แกมภาค และสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์. (2559). รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. ใน *การประชุมสัมมนาวิชาการ “ราชภัฏนครสวรรค์วิจัย ครั้งที่ 1”*, หน้า 975-987. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- วัลพลประสิทธิ์ ก้อนแก้ว. (2557). *พฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลคลองตำหรุ อำเภอเมืองชลบุรี*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วัชรินทร์ เสมามอญ. (2556). *การมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง*. อยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. รายงานวิจัย.
- วิเชียร เกตุสิงห์. (2538). ค่าเฉลี่ยและการแปลความหมาย. *ข่าวสารวิจัยทางการศึกษา*, 18 (3), หน้า 8-11.
- วิภาส ทองสุทธิ. (2558). ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 6(1), 1-10.
- ศัจจิ วิหารทศจี้. (2554). *แนวทางการออกแบบศูนย์ส่งเสริมสังคมและนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่เขตทุ่งครุและพื้นที่ใกล้เคียงจังหวัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรุดา ศรีสว่าง และนฤมล ดันธสุเรษฐ. (2558). แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลหลักหก อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี. ใน *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 6*, หน้า 418-427. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศักดิ์ภัทร์ เฉลิมพุกพิงศ์. (2556). ความต้องการกิจกรรมการใช้เวลาว่างและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร. ใน *The Proceedings of 51st Kasetsart University Annual Conference*, หน้า 11-27. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย. (2558). “จังหวัดปทุมธานี.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://pathumthani.kapook.com/> สืบค้น 16 กรกฎาคม 2558.
- สมบัติ กาญจนกิจ. (2557). *นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย. (2560). “นโยบายการส่งเสริมสุขภาพ”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/soongwai/topic001.php> สืบค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2560.
- อัมพร เบญจพลพิทักษ์, กาญจนา วณิชรมณี และพรรณิ ภาณุวัฒน์สุข. (บรรณาธิการ). (2555). *คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ*. นนทบุรี: สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics an Introductory Analysis*. New York: Harper & Row.

วิเคราะห์การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

An Analysis of the Lexical Loss in Southern Thai Language in Terms of Words Used in Marine Environment

รัชณีฉาย เจียรอด¹

Ratchaneechay Choeirod¹

Received: 23 May 2019

Revised: 18 June 2019

Accepted: 24 July 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล การวิจัยนี้ใช้ผู้บอกภาษาทั้งหมด 95 คน และไม่ใช้เพศเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล จากการวิจัยดังกล่าวปรากฏผลสามประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก คือ การสูญเสียคำศัพท์พบว่าคำศัพท์ส่วนใหญ่มีระดับของการสูญเสียคำศัพท์ตั้งแต่ระดับที่ 1 (น้อย) ถึงระดับที่ 5 (มากที่สุด) และคำศัพท์หมวดเคยพบการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 (มากที่สุด) มากกว่าคำศัพท์หมวดอื่นๆ เมื่อพิจารณาถึงผลการวิจัยประเด็นที่สอง คือ ปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์ พบว่าอาจเนื่องมาจากผู้บอกภาษาไม่ค่อยได้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงสภาพแวดลอม ที่อยู่อาศัย และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ส่วนประเด็นสุดท้ายของผลการวิจัย คือ การอนุรักษ์คำศัพท์ งานวิจัยนี้จึงมี 2 แนวทางที่ช่วยในการอนุรักษ์ คือ การสร้างความตระหนักในการสื่อสารและการคำนึงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผลการวิจัยนี้จึงมีความมุ่งหวังที่จะเป็นการดำรงรักษาภาษาไทยถิ่นใต้ให้คงอยู่สืบไป ด้วยเล็งเห็นว่าภาษาถิ่นใต้เป็นเครื่องสะท้อนอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของคนใต้และเป็นความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่มีการสั่งสมมาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ: การสูญเสียคำศัพท์, ภาษาไทยถิ่นใต้ สิ่งแวดลอม, คำศัพท์ทางทะเล

Abstract

Lexical loss in southern Thai language has been observed in terminology typically used in marine environments. Research was conducted to determine the cause of the loss and any effect it may have on the day to day use of the language. Interviews were conducted on ninety-five mixed gender language speakers; their gender was not used in data analysis. Three issues arose from the interviews: lexical loss was the first issue. It was placed into different ranges from the lowest, level 1, to level 5, the highest level. Lexical loss, which was found mostly at level 5, was mainly

¹ ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, Email: ratchaneechay.c@psu.ac.th

¹ Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, E-mail: ratchaneechay.c@psu.ac.th

from the Mysidae (crustaceans) category. The second issue considered infrequent use as a cause of lexical loss. It was found that the loss could be due to language speakers themselves who may not use the southern Thai language on a daily basis. Speakers include those who work with the environment, accommodations, and technology advancement.

The last point was lexical preservation. As a result of the interviews, two approaches were introduced: creating awareness of communication and recognizing local identity. The research, thus, focused on maintaining the southern Thai language to not only assure its survival but flourish as the reflection of the southern people's identity and cultural pride.

Keywords: Lexical loss, Southern Thai, environment, Marine Vocabularies

บทนำ

ฉลิลิกา มหาพูนทอง และกัลยา ดิงศภักดิ์ (2561 : 159) กล่าวว่าคนที่ย้ายจากถิ่นหนึ่งไปอยู่อาศัยยังอีกถิ่นหนึ่งล้วนมีภาษาถิ่นดั้งเดิมที่ติดตัวมา และเมื่อต้องอาศัยอยู่ในท้องที่ที่มีคนมาจากหลากหลายถิ่นจำเป็นต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน มีการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อมีคนมาอยู่อาศัยร่วมกันเป็นจำนวนมากย่อมทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะของการกลายเป็นเมือง

Zhang, X.Q (2016 : 241) ได้กล่าวถึงการกลายเป็นเมือง (Urbanization) ไว้ว่าอัตราการเคลื่อนย้ายของผู้คนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงศตวรรษที่ 20-21 การเคลื่อนย้ายของประชากรในกลุ่มดังกล่าวเป็นไปเพื่อแสวงหาโอกาสในการทำงานและคุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ดังนั้นมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่จึงมีลักษณะคล้ายกับความเป็นเมืองเมืองหนึ่ง เนื่องจากเป็นศูนย์รวมของการศึกษาและมีนักศึกษาจากหลายท้องที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน นักศึกษาจึงต้องมีการปรับตัว (accommodation) เพื่อให้เข้ากับกลุ่มสมาชิกใหม่ในสังคมได้ ดังนั้นการใช้ภาษาไทยมาตรฐานซึ่งเป็นภาษากลางและเป็นภาษาประจำชาติจึงน่าจะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารชนิดหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการ

ปรับตัวและนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (mutual intelligibility) ได้ดีที่สุด

อย่างไรก็ดีแม้ว่าบุคคลต่างๆ จะใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการสื่อสารแต่บุคคลเหล่านั้นล้วนมีภาษาถิ่นดั้งเดิมที่ติดตัวมาและเมื่ออาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ย่อมเกิดการสัมผัสภาษา (Language contact) ได้ ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (2557 : 240-241) กล่าวถึงการสัมผัสภาษา (Language contact) ไว้ว่าเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้รู้สองภาษาหรือหลายภาษาได้ใช้ภาษาที่รู้สลับกันไปมาก็จะทำให้ภาษาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อกัน เกิดการแทรกแซงกัน หรือยืมซึ่งกันและกัน การสัมผัสภาษามักพบในพื้นที่ชุมชนซึ่งเต็มไปด้วยผู้พูดหลายภาษา ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจเกิดการแปรของภาษา (Variation) ได้ ดังที่อมรมา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556) กล่าวว่า การแปรของภาษา (Variation) เกิดจากส่วนใดส่วนหนึ่งของภาษาใดภาษาหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบของภาษาหรือที่เรียกว่าการแปรของภาษา (linguistic variation) อย่างไรก็ดีแม้จะมีการแปรของภาษาเกิดขึ้น แต่รูปแบบภาษาที่แปรไปนั้นยังคงใช้แทนรูปเดิมได้โดยที่ไม่ทำให้ความหมายแก่นเปลี่ยนไป และถ้าหากเกิดการแปรของภาษา (Variation) ในลักษณะที่เกิดซ้ำๆ อาจส่งผลให้เกิด

การสูญเสียคำศัพท์ (Lexical Loss) ในที่สุด พิณรัตน์ อัครวิวัฒนากุล (2556 : 27-28) กล่าวถึงการสูญเสียคำศัพท์ (Lexical Loss) ไว้ว่าเมื่อผู้ใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งเห็นว่าคำศัพท์เดิมที่ตนเคยใช้นำมาสื่อความคิดหรือความหมายที่ต้องการสื่อได้ไม่ชัดเจน ผู้ใช้ภาษานั้นก็จะนำคำศัพท์ใหม่ที่เกิดจากการยืมจากภาษาอื่นหรือคำศัพท์ที่สร้างขึ้นใหม่มาใช้แทนคำศัพท์เดิม ดังนั้นคำศัพท์เดิมก็จะค่อยๆ สูญหายไปจากภาษานั้นๆ นอกจากนี้อิทธิพลของเทคโนโลยีหรือวัตถุสิ่งของใหม่ๆ ที่นำมาใช้แทนวัตถุสิ่งของในอดีตก็มีส่วนทำให้ คำศัพท์ที่เคยเรียกได้รับการแทนที่ด้วยคำศัพท์ใหม่ๆ เช่นกัน

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าควรศึกษาการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแปรของคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่ผ่านมาพบว่าผู้บอกภาษาในกลุ่มวัยเด็กและวัยรุ่นมีการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นมากที่สุด ดังเช่นงานของ จุฑาภา เทพวรรณ และคณะ (2555 : 90) พบการแปรคำศัพท์ภาษาถิ่นในกลุ่มผู้บอกภาษาที่มีอายุระหว่าง 15-30 ปีมากที่สุด ผลดังกล่าวคาดการณ์ว่าผู้บอกภาษาส่วนหนึ่งกำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ต้องใช้ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาต่างประเทศสำหรับการสื่อสารในชีวิตประจำวัน อีกทั้งต้องรับสารจากภาษาดังกล่าวผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้บอกภาษากลุ่มดังกล่าวเกิดการแปรคำศัพท์ของภาษาถิ่นมากที่สุด

ดังนั้นอายุจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งต่อการใช้ภาษา อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556 : 30) กล่าวว่าเนื่องจากผู้พูดที่อยู่ในวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุล้วนมีการใช้ภาษาที่ต่างระดับกัน ดังนั้นผู้พูดที่อยู่ในวัยต่างกันย่อมใช้ภาษาที่ต่างกันไปด้วย ประกอบกับสมปราชญ์ วุฒิจันทร์ (2561 : 176-177) กล่าวว่าอายุเป็นตัวแปรที่ทำให้เขตปรับเปลี่ยนภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ต่ำลง เขตปรับเปลี่ยนของ

ทั้งสองภาษานั้นปรากฏในพื้นที่ระหว่างอำเภอเมืองจังหวัดชุมพร และตำบลวิสัยใต้ อำเภอสวี จังหวัดชุมพร เมื่อพิจารณาถึงตัวแปรอายุพบว่าผู้ใช้ภาษากลุ่มอายุระหว่าง 10-20 ปี มีการใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นกลางสูงกว่ากลุ่มอายุระหว่าง 30-40 ปี และกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป และในขณะเดียวกันผู้บอกภาษากลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไปมีการใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้มากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ ทั้งนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภาษาสัมพันธ์กับอายุและทัศนคติ ในขณะที่เพศและการศึกษาไม่มีผลต่อการเลือกใช้ภาษา

จากสถานการณ์การใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในงานวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวทางการธำรงรักษาของภาษาไทยถิ่นใต้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ราชบัณฑิตยสถาน (2557 : 244) กล่าวถึงการธำรงภาษา (Language maintenance) ไว้ว่าบุคคลในชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่มีการใช้ภาษาหลายๆ ภาษา ต่างพร้อมใจกันรักษาภาษาที่ใช้กันมาเป็นเวลายาวนาน โดยการพยายามใช้ภาษาเดิมของตนในแวดวงต่างๆ ให้มากที่สุด และป้องกันไม่ให้นำภาษานั้นตายไปด้วยวิธีการต่างๆ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าควรศึกษาการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล เนื่องจากนักศึกษาที่มาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ มีภูมิลำเนาที่มาจากหลากหลายจังหวัดและอาจเกิดการสัมผัสภาษาได้ง่าย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งหมายว่ากลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยน่าจะยังคงการธำรงภาษาไทยถิ่นใต้ตามที่เคยใช้ในชีวิตประจำวันและกลุ่มตัวอย่างน่าจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องคำศัพท์เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การคัดเลือกรายการคำศัพท์ (Selection of Semantic Units Wordlist) 2. การคัดเลือกผู้บอกภาษา (Selection of Informants) 3. การคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล (Selection of Location) 4. วิธีการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล (Data Collection) 5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data) และ 6. (Present the research results) ดังนี้

1. การคัดเลือกรายการคำศัพท์ (Selection of Semantic Units Wordlist)

งานวิจัยนี้ดัดแปลงรายการคำศัพท์ (Word list) จากงานวิจัยของ Kamnuansin, S (2012 : 43-128) จำนวน 72 คำ โดยเลือกเฉพาะคำที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นใต้และเกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดล้อมทางทะเลเท่านั้น ไม่เลือกคำศัพท์ที่ใช้ในภาษาไทยมาตรฐานและภาษามลายู

คำศัพท์จำแนกออกเป็น 14 หมวดหมู่ ได้แก่ 1) หมวดทะเล 2) หมวดดิน 3) หมวดน้ำ 4) หมวดลม 5) หมวดปลา 6) หมวดหมึก 7) หมวดหอย 8) หมวดกุ้ง 9) หมวดพืช 10) หมวดแมงกะพรุน 11) หมวดปู 12) หมวดกั้ง 13) หมวดแมงดา และ 14) หมวดเคย

2. การคัดเลือกผู้บอกภาษา (Selection of Informants)

การคัดเลือกผู้บอกภาษาที่เป็นนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทั้งหมด 95 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) และไม่ใช้เพศเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือก งานวิจัยนี้จึงมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

1) ผู้บอกภาษาต้องมีภูมิลำเนาใน 14 จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดกระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานี 2) ผู้บอกภาษาต้องใช้ภาษาไทยถิ่นใต้เป็นภาษาแม่

และใช้ในชีวิตประจำวัน 3) ผู้บอกภาษาต้องเต็มใจให้ความร่วมมือในการบอกภาษา และ 4) การกำหนดอายุของผู้บอกภาษาใช้การศึกษาแบบเวลาเสมือนจริง (apparent-time) งานวิจัยนี้จึงพิจารณาเรื่องอายุเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้บอกภาษาที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปี จึงเป็นตัวแทนของภาษาในอนาคต

3. การคัดเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล (Selection of Location)

เก็บข้อมูลเฉพาะในพื้นที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่เท่านั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีผู้บอกภาษาไทยถิ่นใต้ที่มาจากหลากหลายจังหวัด

4. วิธีการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

เก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาโดยใช้การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ (Informal conversation) โดยใช้วิธีหาผู้บอกภาษาแบบเครือข่ายด้วยการเริ่มต้นจากคนรู้จักและแนะนำบุคคลที่จะมาเป็นผู้บอกภาษาที่มีคุณสมบัติตามข้อ 3.2 จากนั้นเมื่อได้ผู้บอกภาษาตรงตามคุณสมบัติของงานวิจัยแล้วจะเริ่มสัมภาษณ์ (Interview) ข้อมูลทั่วไป ประกอบกับมีผู้ช่วยวิจัยที่ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้บอกภาษารู้สึกเสมือนว่าเป็นสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและนำไปสู่การได้ข้อมูลที่แม่นยำมากที่สุด ประกอบกับในขณะสัมภาษณ์จะขออนุญาตบันทึกผลการวิจัยด้วยเครื่องบันทึกเสียงและสัทอักษรสากล (International Phonetic Alphabet) ควบคู่กันไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

วิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในแบบสอบถามโดยพิจารณาระดับของการสุญคำศัพท์ตามแนวทางของรัตนา จันท์เทว (2559 : 17-18) ที่ได้จัดแบ่งระดับการสุญคำศัพท์ออกเป็น 6 ระดับตามค่าเฉลี่ยทางสถิติร้อยละของการใช้ศัพท์ดังนี้

ระดับที่ 5 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 81-100 ไม่ได้ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงเกิดการสูญเสียคำศัพท์ระดับ “มากที่สุด”

ระดับที่ 4 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 61-80 ไม่ได้ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงเกิดการสูญเสียคำศัพท์ระดับ “มาก”

ระดับที่ 3 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 41-60 ไม่ได้ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงเกิดการสูญเสียคำศัพท์ระดับ “ปานกลาง”

ระดับที่ 2 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 21-50 ไม่ได้ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงเกิดการสูญเสียคำศัพท์ระดับ “น้อย”

ระดับที่ 1 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 1-20 ไม่ได้ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงเกิดการสูญเสียคำศัพท์ระดับ “น้อยที่สุด”

ระดับ 0 หมายถึง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 0 ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึง “ไม่เกิดการสูญเสียคำศัพท์” หรือเรียกว่ากลุ่มตัวอย่างทุกคนใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้

6. การนำเสนอข้อมูล (Present the research results)

นำเสนอระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเลในรูปแบบความถี่และคำนวณผลร้อยละด้วยโปรแกรม Microsoft Excel Version 2017 พร้อมกับเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ประกอบกับสรุปผลการวิจัยอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ออกภาษา หมายถึง กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตหาดใหญ่ ในภาคการศึกษาที่ 2/2562 ทั้งหมด 95 คน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

1. การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล 2. ปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล และ 3. การอนุรักษ์คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล ดังนี้

1. การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

การสูญเสียคำศัพท์ (Lexical loss) ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเลทั้งหมด 14 หมวด จำนวน 72 คำศัพท์ ปรากฏผลดังนี้

คำศัพท์หมวดทะเลจำนวน 5 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 2 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “หัวไซด” หมายถึง ดินหรือหินที่สูงขึ้นเป็นโคกเป็นเนิน ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “ลั้ง” หมายถึง ท้องคั้งเป็นส่วนที่เว้าของลำน้ำที่ลึกเข้าฝั่ง ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 60 คือคำว่า “ทะเลตื้น” หมายถึง ชายฝั่ง คำว่า “ทะเลลึก” หมายถึง กลางมหาสมุทร และคำว่า “ชายป่า” หมายถึง ริมหมู่บ้าน

คำศัพท์หมวดดินจำนวน 7 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 3 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 57.14 คือคำว่า “เลน” หมายถึง ดินโคลน คำว่า “ดินดาน” หมายถึง ดินแน่นลึกลับ คำว่า “ดินกระซ้า” หมายถึง เปลือกหอยที่ถูกกระแสน้ำพัดพามาถม คำว่า “เลนข้าวต้ม” หมายถึง โคลน ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 28.57 คือคำว่า “เลนอ่อน” หมายถึง ดินเหนียว คำว่า “เลนหยาบ” หมายถึง ดินเหลว ระดับของการสูญเสียคำศัพท์

ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.28 คือคำว่า “ทรายขี้เป็ด” หมายถึง ทรายถม

คำศัพท์หมวดน้ำจำนวน 7 คำ พบการสุญคำศัพท์ 4 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 57.14 คือคำว่า “น้ำฟ้าขาว/น้ำฟ้าดำ” หมายถึง น้ำจากแหล่งต่างๆ บนพื้นโลกระเหยกลายเป็นไอน้ำอยู่ในอากาศ คำว่า “น้ำห่อ” หมายถึง อากาศที่น้ำขึ้นมากเต็มที่แล้วไม่ลดลงชั่วระยะหนึ่ง คำว่า “น้ำทาม” หมายถึง น้ำท่วม คำว่า “น้ำไซเลา” หมายถึง น้ำกระเซาะ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.28 คือคำว่า “น้ำทอน” หมายถึง น้ำกระทอนหรือน้ำสะทอน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.28 คือคำว่า “น้ำเกิด/น้ำตาย” หมายถึง น้ำขึ้นหรือน้ำลง ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.28 คือคำว่า “น้ำลต” หมายถึง น้ำลง

คำศัพท์หมวดลมมีจำนวน 10 คำ พบการสุญคำศัพท์ 4 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 5 คำ คิดเป็นร้อยละ 50 คือคำว่า “ลมว่าวอูกา” หมายถึง ลมที่พัดระหว่างลมว่าวกับอูกา คำว่า “ลมบ่ายล่าง” หมายถึง ลมใต้ คำว่า “ลมตะโก้” หมายถึง ลมที่พัดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ในตอนปลายฤดูฝน คำว่า “ลมเชิง” หมายถึง ลมที่พัดจากตะวันตกมาตะวันออก คำว่า “ลมพัดหลวง” หมายถึง ลมที่พัดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ในตอนปลายฤดูฝน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “ลมบ่ายบน” หมายถึง ลมที่พัดมาจากทิศเหนือ คำว่า “ลมพัทธยา” หมายถึง ลมพัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในตอนต้นฤดูฝน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 10 คือคำว่า “ลมสลาตัน/ลมไ้อตัน” หมายถึง ลมทะเลที่พัดจาก

ทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในตอนปลายฤดูฝน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “ลมตะวันออก” หมายถึง ลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันตกในตอนปลายฤดูฝน คำว่า “ลมตะวันตก” หมายถึง ลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ในตอนกลางฤดูฝน

คำศัพท์หมวดปลา มีจำนวน 3 คำ พบการสุญคำศัพท์ 3 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 66.66 คือคำว่า “ปลาอังคัน” หมายถึง ปลาทุโม่ คำว่า “ปลาสิ่กุน” หมายถึง ปลาผมนาง ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 33.33 คือคำว่า “ปลาเข็ม” หมายถึง ปลาน้ำจืดมีปากยาวฟันใหญ่

คำศัพท์หมวดหมึกมีจำนวน 2 คำ พบการสุญคำศัพท์ 1 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 100 คือคำว่า “หมึกกะตอย” หมายถึง หมึกตอก และคำว่า “หมึกกะดุม” หมายถึง หมึกเม็ดขนุน

คำศัพท์หมวดหอยมีจำนวน 5 คำ พบการสุญคำศัพท์ 4 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 40 คือคำว่า “หอยกระปุก” หมายถึง หอยตลับ คำว่า “หอยตะกาย” หมายถึง หอยหวาน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “หอยครง” หมายถึง หอยแครงตัวใหญ่ เปลือกมีขน ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “หอยเจดีย์” หมายถึง หอยเตี้ยไก่อ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “หอยเสียบ” หมายถึง หอยเสียบทราย

คำศัพท์หมวดกุ้งมีจำนวน 5 คำ พบการสุญคำศัพท์ 3 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสุญคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 40

คือคำว่า “กึ่งเหลือง” หมายถึง กึ่งหิวมัน คำว่า “กึ่งอกคัลก” หมายถึง กึ่งเปลือกคำ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 40 คือคำว่า “กึ่งลาย” หมายถึง กึ่งลายเสือ คำว่า “กึ่งกาม” หมายถึง กึ่งก้ามกราม ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 20 คือคำว่า “กึ่งขาว” หมายถึง กึ่งแวนนาไม

คำศัพท์หมวดพืชมีจำนวน 7 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 3 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 42.85 คือคำว่า “ตะบูน” หมายถึง ไม้ตะบูน คำว่า “คู่ย” หมายถึง เถาคู่ย คำว่า “หนามแมงดอ” หมายถึง ต้นพุงดอ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 42.85 คือคำว่า “ตะบัน” หมายถึง ต้นตะบัน คำว่า “โพทะเล” หมายถึง ต้นโพทะเล คำว่า “ชะคราม” หมายถึง ต้นชะคราม ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 2 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 14.28 คือคำว่า “ผักเบี้ยทะเล” หมายถึง ผักเบี้ย

คำศัพท์หมวดแมงกะพรุนมีจำนวน 2 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 2 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 50 คือคำว่า “แมงกะพรุนซี่ไก่” หมายถึง แมงกะพรุนมงกุฎ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 50 คือคำว่า “แมงกะพรุนถ้วย” หมายถึง แมงกะพรุนพระจันทร์

คำศัพท์หมวดปูมีจำนวน 6 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 4 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 33.33 คือคำว่า “ปูใบ้” หมายถึง ปูใบ้ก้ามดำ คำว่า “ปูซี่ไก่” หมายถึง ปูก้ามขน ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 16.66 คือ

คำว่า “ปูแป้น” หมายถึง ปูจาก ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 16.66 คือคำว่า “ปูหิน” หมายถึง ปูผา ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 33.33 คือคำว่า “ปูเปี้ยว/ปูดำ” หมายถึง ปูก้ามดาบ คำว่า “ปูเล” หมายถึง ปูทะเล

คำศัพท์หมวดกิ้งมีจำนวน 3 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 2 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 66.66 คือคำว่า “กิ้งแก้ว” หมายถึง กิ้งตึกแตน คำว่า “กิ้งกระดาน” หมายถึง กิ้งกระดาน ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 1 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 33.33 คือคำว่า “กิ้งธรรมดา” หมายถึง กิ้ง

คำศัพท์หมวดแมงดา มีจำนวน 2 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 1 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 3 มีจำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 100 คือคำว่า “แมงดาถ้วย” หมายถึง แมงดาทะเลหางกลม คำว่า “แมงดาจาน” หมายถึง แมงดาญี่ปุ่น

คำศัพท์หมวดเคยมีจำนวน 8 คำ พบการสูญเสียคำศัพท์ 2 ลักษณะดังนี้ ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มีจำนวน 7 คำ คิดเป็นร้อยละ 87.5 คือคำว่า “เคยคำ/เคยไซ้” หมายถึง กุ้งคำ คำว่า “เคยหัวขาว” หมายถึง กุ้งหัวขาว คำว่า “เคยสีชมพู” หมายถึง กุ้งสีชมพู คำว่า “เคยหางแดง” หมายถึง กุ้งหางแดง คำว่า “เคยสังกะสี” หมายถึง กุ้งสังกะสี คำว่า “เคยกลีบส้มโอ” หมายถึง กุ้งกลีบส้มโอ คำว่า “เคยตะเภา” หมายถึง กุ้งตะเภา ระดับของการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 4 มีจำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 12.5 คือคำว่า “เคยตาดำ” หมายถึง กุ้งตาดำ

จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปผลได้ดังตารางที่ 1 การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดล้อมทางทะเล ดังนี้

ตารางที่ 1 การสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดล้อมทางทะเล

ระดับของการสูญเสียคำศัพท์	หมวดทะเล	หมวดดิน	หมวดหน้า	หมวดห้วย	หมวดหิมิก	หมวดปลา	หมวดหอย	หมวดกุ่ม	หมวดพืช	หมวดแมงกะพรุน	หมวดปู	หมวดกุ้ง	หมวดแมงดา	หมวดเคย										
	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)	คำ (%)										
ระดับ 5	-	4	57.14	4	57.14	5	50	-	-	3	42.85	1	50	2	33.33	-	-	-	7	87.5				
ระดับ 4	-	2	28.57	1	14.28	2	20	2	40	3	42.85	-	-	1	16.66	-	-	-	1	12.5				
ระดับ 3	1	20	-	1	14.28	-	-	1	20	-	-	-	1	50	1	16.66	2	66.66	2	100	-			
ระดับ 2	1	20	1	14.28	-	1	10	1	20	2	40	1	14.28	-	-	-	-	-	-	-				
ระดับ 1	3	60	-	1	14.28	2	20	-	-	1	20	1	20	2	33.33	1	33.33	-	-	-				
ระดับ 0	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
รวม	5	100	7	100	7	100	10	100	3	100	2	100	7	99.98	2	100	6	99.98	3	100	2	100	8	100

2. ปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

ปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเลแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 2.1 การใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน 2.2 สภาพแวดลอม ที่อยู่อาศัย และ 2.3 อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี ดังนี้

2.1 การใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน

การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันพบว่าถึงแม้ผู้บอกภาษาจะใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ในชีวิตประจำวันแต่ก็ไม่ได้ใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในการสื่อสารทุกคำ เป็นที่น่าสังเกตว่าบางบทสนทนาผู้บอกภาษาเลือกใช้คำศัพท์ภาษาไทยมาตรฐานในการสนทนาและคำศัพท์เหล่านั้นได้รับการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบสำเนียงภาษาไทยถิ่นใต้ปรากฏการณ์เช่นนี้ล้วนเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น การใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับเพื่อนทำให้มีโอกาสใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการสนทนามากกว่าการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้และจะมีโอกาสใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ก็ต่อเมื่ออยู่กับครอบครัว ประกอบกับเมื่อใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่เฉพาะภายในมหาวิทยาลัยทำให้โอกาสที่จะพบปะบุคคลที่ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้นั้นมีน้อยมาก จึงทำให้ไม่ค่อยรู้จักคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้มากนัก

2.2 สภาพแวดลอม ที่อยู่อาศัย

เมื่อพิจารณาถึงสภาพแวดลอม ที่อยู่อาศัยพบว่าในแต่ละพื้นที่ล้วนมีการใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกัน ลักษณะทางกายภาพของท้องที่ล้วนเป็นบ่อเกิดของคำศัพท์ประจำถิ่น คนภาคใต้นในอดีตล้วนมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมงจึงทำให้มีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดลอมทางทะเลเยอะมาก อีกทั้งคนที่อาศัยอยู่แถบทะเลก็จะใช้ภาษาไทยถิ่นใต้เป็นส่วนใหญ่และใช้คำศัพท์เฉพาะถิ่นของตนเอง จึงกล่าวได้ว่าคำศัพท์บางคำจะมีการใช้และเกิดความเข้าใจในเฉพาะบางพื้นที่ อีกทั้งสิ่งแวดลอมทางทะเลไม่ได้มีอยู่ทั่วไป ถ้าหากในอนาคตสิ่งแวดลอมเหล่านี้หายไปคำศัพท์ก็อาจหายไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดลอม ที่อยู่อาศัยย่อมมีผลต่อการรับรู้และเข้าใจคำศัพท์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนั้น หากผู้บอกภาษาไม่ได้มีภูมิสำเนาที่อยู่ใกล้ทะเลก็อาจจะไม่มีพื้นฐานคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับทะเลด้วยก็ได้ อีกทั้งในปัจจุบันทางเลือกของอาชีพมีมากกว่าในอดีต ผู้คนในภาคใต้นี้เริ่มมีความสนใจในการประกอบอาชีพอย่างอื่นด้วย สาเหตุนี้จึงน่าจะเป็นปัจจัยประกอบที่ทำให้ผู้บอกภาษาไม่รู้จักคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดลอมทางทะเลมากขึ้น

2.3 อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี

อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ล้วนส่งผลต่อการรับรู้และเข้าใจคำศัพท์เฉพาะถิ่นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของภาษาที่มีการใช้คำศัพท์ใหม่แทนที่คำศัพท์เดิมล้วนเกิดจากอิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยีแทบทั้งสิ้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีย่อมทำให้สิ่งของเครื่องใช้บางอย่างในอดีตไม่ได้รับความนิยมใช้ในปัจจุบัน และเมื่อไม่ได้รับความนิยมในการใช้ก็ทำให้คำศัพท์ของสิ่งของนั้นๆ เลือนไปตามกาลเวลา อิทธิพลการเปลี่ยนแปลงของภาษาดังกล่าวไม่เพียงแต่ปรากฏในกลุ่มวัยเด็กหรือวัยรุ่นเท่านั้น แต่ยังกระจายเข้าไปในกลุ่มวัยกลางคนอีกด้วย ดังนั้นอิทธิพลของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคสมัยใหม่ก็ส่งผลให้การใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้นั้นได้บางคำถูกกลืนไปด้วยเช่นเดียวกัน

3. การอนุรักษ์คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล

การอนุรักษ์คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเลมีแนวทาง 2 แนวทาง ได้แก่ 3.1 การสื่อสาร และ 3.2 เอกลักษณะของท้องถิ่น ดังนี้

3.1 การสื่อสาร

การสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์คำศัพท์สามารถสร้างได้โดยเน้นที่กระบวนการสื่อสารเป็นสำคัญ เพราะเมื่อพิจารณาจากปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์แล้วจะเห็นได้ว่าสาเหตุหลักที่

ผู้บอกภาษาไม่มีความรู้ความเข้าใจในคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเลแล้วเกิดจากไม่เคยผ่านการรับรู้จากอายตนะทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ดังนั้นหากมีการสร้างความตระหนักในภาษาถิ่นด้วยการชี้ให้เห็นถึงความตระหนักในการรู้จักคำศัพท์ประจำถิ่นจะช่วยเป็นแนวทางให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น เน้นให้เห็นถึงประโยชน์ที่ว่าช่วยในการสื่อสารกับคนในท้องถิ่น หากรู้คำศัพท์ก็จะทำให้สื่อสารเข้าใจกันมากขึ้น เมื่อเจรจาในกิจอันใดก็จะช่วยให้สำเร็จโดยง่าย

3.2 เอกลักษณะของท้องถิ่น

นับได้ว่าภาษาไทยถิ่นใต้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเป็นวัฒนธรรมที่มีมายาวนาน เป็นภาษาที่มีความเฉพาะตัวเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของภูมิภาค เช่น คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้หลายคำล้วนบ่งบอกลักษณะเฉพาะของสิ่งของนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน จึงเห็นได้ว่าภาษาไทยถิ่นใต้เป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษของคนใต้ได้ช่วยกันสร้างและสั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นถ้าหากคนรุ่นหลังไม่สืบสร้างรักษาไว้ก็จะทำให้ภาษาดังกล่าวสูญหายไปตามกาลเวลา

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การสูญเสียคำศัพท์ในภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกสิ่งแวดลอมทางทะเล ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก การสูญเสียคำศัพท์พบว่าผู้บอกภาษาทั้งหมด 95 คน ไม่รู้จักหมวดคำศัพท์ที่เกิดการสูญเสียคำศัพท์ในระดับที่ 5 มากที่สุด คือ คำศัพท์หมวดเคยซึ่งมีจำนวน 7 คำ คิดเป็นร้อยละ 87.5 ได้แก่คำว่า เคยคำ/เคยไซ้ เคยหัวขาว เคยสีชมพู เคยหางแดง เคยสังกะสี เคยกลีบส้มโอ และเคยตะเภา ปัจจัยที่ทำให้ผู้บอกภาษาไม่รู้จักคำศัพท์หมวดดังกล่าวประกอบไปด้วย 1) ในชีวิตประจำวันไม่เคยได้ยิน ไม่เคยเห็น และไม่เคยรับประทาน

2) รู้จักเพียงคำว่า “เคย” แต่ไม่รู้จักชนิดที่แยกย่อยลงไป หรือถ้ารู้จักก็จะคุ้นเคยเพียงบางชื่อ เช่น เคยแกง/เคยกะปิ เคยน้ำซุบ เคยกุ้ง เคยปลา 3) ถิ่นที่อยู่อาศัยไม่ได้เกี่ยวข้องหรืออยู่ใกล้ชิดกับทะเลและอาชีพที่หาเคยเป็นประจำ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาภาพรวมของการสูญเสียคำศัพท์พบว่าคำศัพท์ทุกหมวดไม่ปรากฏผลในระดับ 0 ซึ่งหมายถึงกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 0 ใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึง “ไม่เกิดการสูญเสียคำศัพท์” หรือเรียกว่ากลุ่มตัวอย่างทุกคนใช้คำศัพท์ที่งานวิจัยกำหนดไว้ จึงอาจอนุมานได้ว่าในอนาคตหากสิ่งแวดลอมทางทะเลหายไปคำศัพท์เหล่านี้ก็อาจหายไปด้วยเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมานั้นเป็นตัวแทนของภาษาในอนาคต หากคนในช่วงอายุดังกล่าวใช้คำศัพท์แบบโดยอ้อม หมายถึงว่าอนาคตย่อมใช้คำศัพท์แบบนั้นสอดคล้องกับที่จุฑาภา เทพวรรณ และคณะ (2555 : 90) กล่าวว่า การแปรคำศัพท์ภาษาถิ่นในกลุ่มผู้บอกภาษาที่มีอายุระหว่าง 15-30 พบการแปรมากที่สุด อาจเนื่องมาจากผู้บอกภาษาส่วนหนึ่งกำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ต้องใช้ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาต่างประเทศสำหรับการสื่อสารในชีวิตประจำวัน อีกทั้งต้องรับสารจากภาษาดังกล่าวผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้บอกภาษากลุ่มดังกล่าวเกิดการแปรคำศัพท์ของภาษาถิ่นมากที่สุด

ประเด็นที่สอง ปัจจัยของการสูญเสียคำศัพท์พบ 3 ประเด็น ได้แก่ การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันนี้ ผู้บอกภาษาไม่ได้ใช้คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ในการสื่อสารทุกคำ ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยที่ทำให้ผลของการรับรู้และเข้าใจคำศัพท์แตกต่างกัน และอิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้สิ่งของเครื่องใช้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จึงส่งผลให้คำศัพท์ที่ใช้เรียกสิ่งของเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับที่พิณรัตน์ อัครวิวัฒนากุล (2556 : 27-28) กล่าวถึงการสูญเสียคำศัพท์ (Lexical Loss) ไว้ว่าเมื่อผู้ใช้

ภาษาใดภาษาหนึ่งเห็นว่าคำศัพท์เดิมที่ตนเคยใช้นำมาสื่อความคิดหรือความหมายที่ต้องการสื่อได้ไม่ชัดเจน ผู้ใช้ภาษานั้นก็จะนำคำศัพท์ใหม่ที่เกิดจากการยืมจากภาษาอื่นหรือคำศัพท์ที่สร้างขึ้นใหม่มาใช้แทนคำศัพท์เดิม ดังนั้นคำศัพท์เดิมก็จะค่อยๆ สูญหายไปจากภาษานั้นๆ นอกจากนี้อิทธิพลของเทคโนโลยีหรือวัตถุสิ่งของใหม่ๆ ที่นำมาใช้แทนวัตถุสิ่งของในอดีตก็มีส่วนทำให้คำศัพท์ที่เคยเรียกได้รับการแทนที่ด้วยคำศัพท์ใหม่ๆ เช่นกัน

ประเด็นสุดท้าย การอนุรักษ์คำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้มี 2 แนวทาง คือ การสร้างความตระหนักโดยเน้นที่การสื่อสารเป็นหลัก หากชี้ให้คนกลุ่มวัยเด็กและวัยรุ่นเห็นถึงประโยชน์ของการใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารก็จะเป็นแนวทางที่เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น และการคำนึงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นว่าภาษาไทยถิ่นใต้เป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษของคนใต้ได้ช่วยกันสร้างมาเป็นเวลายาวนาน หากคนรุ่นหลังไม่สืบสร้างรักษาไว้ก็จะทำให้ภาษาดังกล่าวสูญหายไปตามกาลเวลา

ผลการวิจัยนี้จึงช่วยสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของผู้ใช้ภาษาในแต่ละวัยว่ามีความแตกต่างกัน และได้ทราบถึงสถานการณ์ของการสูญคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นใต้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางทะเลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยธำรงคำศัพท์ดังกล่าวให้คงอยู่ คือ การสร้างความตระหนักในภาษาถิ่นด้วยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการรู้จักคำศัพท์ประจำถิ่น เช่นเน้นให้เห็นถึงประโยชน์ที่ว่าช่วยในการสื่อสารกับคนในท้องถิ่น หากรู้คำศัพท์ก็จะทำให้สื่อสารเข้าใจกันมากขึ้น เมื่อเจรจาในกิจอันใดก็จะช่วยให้สำเร็จโดยง่าย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยที่เป็นนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ในภาคการศึกษาที่ 2/2562 ทั้งหมด 95 คน ที่สละเวลาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาภา เทพวรรณ และคณะ. (2555). การแปรและการธำรงคำศัพท์ของผู้พูดสามระดับอายุที่ใช้ในชุมชนเขาพระนารายณ์ ตำบลเหล อำเภอกะปง จังหวัดพังงา. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 7(1), 61-96.
- ฉัตรลิกา มหาพูนทอง และกัลยา ดิงศภิกย์. (2561). การเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยถิ่นภูเก็ตปัจจุบันผ่านการสัมผัสภาษาถิ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 1(25), 155-183.
- พิณรัตน์ อัครวัฒนากุล. (2556). คำศัพท์ที่กำลังสูญไป: ข้อเสนอพื้นฐานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางศัพท์ในภาษาไทยถิ่นที่พูดในจังหวัดน่าน. *วารสาร MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Science*, 2(1), 25-76.
- รัตนา จันทร์เทาว์. (2559). การสูญคำศัพท์ของคำเรียกอาหารอีสาน. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 12(2), 9-34.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรมภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2543). *ภูมิศาสตร์ภาษาถิ่น*. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สมปราชญ์ วุฒิจันทร์. (2561). เขตปรับเปลี่ยนระหว่างภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ โดยการแปรของศัพท์ตามกลุ่มอายุ. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 10(1), 174-180.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). *ภาษาศาสตร์สังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Kamnuansin, S. (2012). *ECO-ENVIRONMENT TERMINOLOGY AND FOLK CLASSIFICATION OF THAI COAST-DWELLERS : A CASE STUDY IN BANG KHUNSAI SUBDISTRICT, BAN LAEM DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE*. A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY (LINGUISTICS) FACULTY OF GRADUATE STUDIES MAHIDOL UNIVERSITY.
- Zhang, X.Q. (2016). The trends, promises and challenges of urbanization in the world. *Habitat International*, 54(1), 241-252.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์ บทความ หรือ บทความวิจัย

(Instructions for the Authors)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีนโยบายในการส่งเสริมเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงวิชาการ โดยครอบคลุมวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษาศิลปกรรม ดนตรี สถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม กำหนดการตีพิมพ์ปีละ 6 ฉบับ ออกราย 2 เดือน คือ เล่ม 1 มกราคม – กุมภาพันธ์ / เล่ม 2 มีนาคม – เมษายน/เล่ม 3 พฤษภาคม – มิถุนายน/เล่ม 4 กรกฎาคม – สิงหาคม /เล่ม 5 กันยายน – ตุลาคม และ เล่ม 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม โดยรูปแบบผลงานที่วารสารจะรับพิจารณา มี 3 ประเภท คือ บทความทั่วไป บทความวิจัย และบทวิจารณ์หนังสือ บทความวิชาการ และบทความวิจัยที่จะนำมาตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามนี้จะต้องได้รับการตรวจสอบทางวิชาการ (Peer review) ซึ่งปกติจะมี Double Blind หรือ Triple Blind ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อให้วารสารมีคุณภาพในระดับมาตรฐานสากล และนำไปอ้างอิงได้ ผลงานที่ส่งมาตีพิมพ์ จะต้องมีการเป็นงานทบทวนความรู้เดิมและเสนอความรู้ใหม่ที่ทันสมัยรวมทั้งข้อคิดเห็นที่เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่าน ผลงานไม่เคยถูกนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน และไม่ได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาผลงานใด ๆ การเตรียมต้นฉบับที่จะมาลงตีพิมพ์ ควรปฏิบัติตามคำแนะนำ ดังนี้

การเตรียมต้นฉบับสำหรับบทความและบทความวิจัย

1. **ภาษา** เป็นภาษาไทยหรืออังกฤษก็ได้ ถ้าเป็นภาษาไทย ให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์หรือการเขียนทับศัพท์ให้ยึดหลักของราชบัณฑิตยสถาน พยายามหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาอังกฤษในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น ศัพท์ภาษาอังกฤษที่ปนไทย ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมด ยกเว้นชื่อเฉพาะซึ่งต้องขึ้นต้นด้วยตัวอักษรใหญ่ ถ้าเป็นภาษาอังกฤษ ควรให้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาอังกฤษตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะส่งต้นฉบับ
2. **ขนาดของต้นฉบับ** พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสัน ขนาด เอ 4 (216 x 279 มม.) ควรเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมืออย่างน้อย 40 มม. (1.5 นิ้ว) ด้านล่างและขวามืออย่างน้อย 25 มม. (1 นิ้ว) พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ด้วยรูปแบบอักษร browallia New
3. **จำนวนหน้า** บทความและบทความวิจัย **ไม่ควรเกิน 12 หน้า**
4. **การส่งผลงาน online** สามารถเข้าไปดูรายละเอียดที่ www.journal.msu.ac.th
5. หากจัดรูปแบบไม่ถูกต้อง ทางวารสารจะไม่รับพิจารณาผลงาน

การเรียงลำดับเนื้อหา

1. **บทความวิจัย**
  - 1.1 **ชื่อเรื่อง (title)** ควรสั้น กระชับ และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช่คำย่อ ความยาวไม่ควร เกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้หน้าชื่อเรื่องภาษา

ไทยขึ้นก่อน

1.2 ชื่อผู้พิมพ์และที่อยู่ ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบัน ที่อยู่ และ E-mail ของผู้พิมพ์ เพื่อใช้ติดต่อเกี่ยวกับต้นฉบับและบทความที่ตีพิมพ์แล้ว

1.3 บทคัดย่อ (abstract) ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลงานและการวิจารณ์อย่างต่อเนื่องกัน ไม่ควรเกิน 250 คำ หรือ 15 บรรทัด ไม่ควรมีคำย่อ ให้บทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

1.4 คำสำคัญหรือคำหลัก (keywords) ให้ระบุทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ใส่ไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษา

1.5 บทนำ (introduction) เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าว ๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและการวิจัยนั้นด้วย

1.6 วิธีการศึกษา ให้ระบุรายละเอียดวัสดุ อุปกรณ์ สิ่งที่น่ามาศึกษา จำนวนลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายวิธีการศึกษา หรือแผนการทดลองทางสถิติ การสุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1.7 ผลการศึกษา (results) แจ้งผลที่พบตามลำดับหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจน ใต้ใจความ ถ้าผลไม่ซับซ้อนไม่มีตัวเลขมาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขมาก ตัวแปรมาก ควรใช้ตาราง แผนภูมิแทน ไม่ควรมีเกิน 5 ตารางหรือแผนภูมิ ควรแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.8 วิจารณ์และสรุปผล (discussion and conclusion) ชี้แจงว่าผลการศึกษาตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือแตกต่างไปจากผลงานที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร เหตุผลใดจึงเป็นเช่นนั้น และมีพื้นฐานอ้างอิงที่เชื่อถือได้ และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือที่ประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยต่อไป

1.9 ตาราง รูป รูปภาพ และแผนภูมิ ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็น และต้องมีคำอธิบายสั้นๆ แต่สื่อความหมาย ได้สาระครบถ้วน ในกรณีที่เป็นตาราง คำอธิบาย ต้องอยู่ด้านบน ในกรณีที่เป็นรูปภาพ หรือแผนภูมิ คำอธิบายอยู่ด้านล่าง

1.10 กิตติกรรมประกาศ ระบุสั้นๆ ว่าได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย และความช่วยเหลือจากองค์กรใดหรือใครบ้าง

1.11 เอกสารอ้างอิง (references) สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป คือ เอกสารอ้างอิงต้องเป็นที่ถูกตีพิมพ์และได้รับการยอมรับทางวิชาการ ไม่ควรเป็นบทคัดย่อ และไม่ใช้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ถ้ายังไม่ได้ถูกตีพิมพ์ ต้องระบุว่า รอการตีพิมพ์ (in press)

2. บทความทั่วไป

2.1 ชื่อเรื่อง ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.2 ผู้แต่ง ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- 2.3 บทคัดย่อ ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 2.4 คำสำคัญ ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
- 2.5 บทนำ
- 2.6 เนื้อหา
- 2.7 บทสรุป
- 2.8 เอกสารอ้างอิง
- 3. บทวิจารณ์หนังสือ
  - 3.1 ข้อมูลทางบรรณานุกรม
  - 3.2 ชื่อผู้วิจารณ์
  - 3.3 บทวิจารณ์

เอกสารอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิง (APA Style)

การเขียนเอกสารอ้างอิง

ก. กรณีที่เป็นรายงานวิจัย มีรูปแบบและการเรียงลำดับดังนี้ : ชื่อผู้เขียน (ในกรณีภาษาไทย ใช้ชื่อและนามสกุล และในกรณีภาษาอังกฤษ ใช้นามสกุลและชื่อ). ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. ชื่อย่อของวารสาร. เล่มที่พิมพ์ ฉบับที่พิมพ์: เลขหน้าแรกถึงหน้าสุดท้ายของเรื่อง. ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 6 คน ให้ใส่รายชื่อผู้เขียนทั้ง 6 คนแรก แล้วตามด้วยคำว่า “ และคณะ” หรือ “et al”

ตัวอย่าง

อมรรัตน์ จงสวัสดิ์ตั้งสกุล, ลัดดา เหมาะะสุวรรณ. (2002). Evidenced based maillard reeaction : focusing on parenteral nutrition. *วารสารโภชนบำบัด*. 13(1) : 3-11

Vega KJ, Pina I, Krevaky B. (1996). Heart transplantation is associated is with an increase risk for pancreatobiliary diseases. *Ann Intern Med*. 124(11) : 980-3

ข. กรณีที่เป็นหนังสือ มีรูปแบบและการเรียงลำดับ เหมือนเอกสารอ้างอิงที่เป็นรายงานวิจัย (ในข้อ ก.) ยกเว้น ใช้ ชื่อหนังสือ เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์ แทน ชื่อย่อวารสาร

ตัวอย่าง

วิญญู มิตรานันท์. (2538). *พยาธิกายวิภาค*. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์ . 629-78.

Ringsven MK, Bond D.(1996). *Gerontology and leadership skills for nureses*. 2nd ed. Albany (NY) : Delmar Publishers. 100-25.

ค. กรณีที่เป็นรายงานการประชุมและสัมมนา มีรูปแบบการเรียงลำดับ คือ ชื่อผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์. ชื่อเอกสารรวมเรื่องที่ได้จากรายงานการประชุม. วัน เดือน ปีที่จัด : สถานที่จัด : สำนักพิมพ์ หรือผู้จัดพิมพ์. เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ณัฐนันท์ สิ้นชัยพานิช, วราภรณ์ จรรยาประเสริฐ, ยุพิน รุ่งเวชวุฒิวินยา, มนต์ชูลี นิติน, สาธิต พุทธิพิพัฒน์ขจร. (2542). เกสัชกรพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง. รายงานการประชุมวิชาการเกสัชกรรม ประจำปี 2542 ของเกสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ; 24-26 มีนาคม 2542. กรุงเทพมหานคร : เกสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทย. 89-105.

Kimmura J. Shibasaki H, editors. (1996). *Proceeding of 10yh International Congress of EMG and/ Clinical Neurophysiology* ; 15-16 Oct 1995; Kyoto Japan. Amsterdam: Elsevier. 80-90.

ง. กรณีเป็นวิทยานิพนธ์ มีรูปแบบการเรียงลำดับ คือ ชื่อผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์. ชื่อวิทยานิพนธ์. สถาบันที่พิมพ์ : ชื่อสถาบันการศึกษา

ตัวอย่าง

อัมพร ณรงค์สันติ.(2541). การใช้ยาเจนด้ามยชินวันละครั้งเปรียบเทียบกับวันละสองครั้งในทารกแรกเกิดไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกสัชศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kaplan SJ. (1995). *Post-hospital home health care: the elderly's access and utilization* [dissertayon]. St. Louis (MO):Washington Univ.

ตัวอย่าง

จ. กรณีที่เป็นบทความในหนังสือพิมพ์ มีรูปแบบและการเรียงลำดับเหมือนเอกสารอ้างอิงที่เป็นรายงานวิจัย (ในข้อ 11.1.1. ก)

ตัวอย่าง

Lee G. (1996). Hospitalization tied to ozone pollution: study estimates 50,000 admissions annually. *The Washington Post* Jun 21.5.

ฉ. กรณีที่เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีรูปแบบและการเรียงลำดับ คือ ชื่อผู้แต่ง. ปีที่พิมพ์ ชื่อเรื่อง. ชื่อวารสาร (ปี เดือน วันที่อ้างอิงถึง) เล่มที่ (ฉบับที่ : ได้มาจาก ชื่อ website

ตัวอย่าง

Morse SS. (1995). Factors in the emergence of infectious disease. *Emerg Infect Dis* [cited 1996 Jun 5] ; 1(1): Available from:URL// [www. Cdc.gov/ncidod/Eid.htm](http://www.Cdc.gov/ncidod/Eid.htm)

ใบสมัครสมาชิกวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

โปรดกรอรายละเอียดในใบสมัคร ดังต่อไปนี้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อ – นามสกุล .....

ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน .....แขวง/ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์ .....

โทรสาร ..... E – mail .....

หน่วยงาน .....สถานที่ทำงาน .....

ถนน .....แขวง/ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์ .....โทรสาร .....

มีประสงค์ให้ออกใบเสร็จในนาม (โปรดระบุ).....

- สมัครเป็นสมาชิกรายปี 6 ฉบับ   ค่าสมาชิก 240 บาท
- สมัครเป็นสมาชิกสองปี 12 ฉบับ   ค่าสมาชิก 480 บาท

ส่งจ่ายผ่านเลขที่บัญชี 983-9-26661-6 ธนาคารกรุงไทย ชื่อบัญชี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(เงินรายได้) สาขาท่าขอนยาง มหาสารคาม

ทั้งนี้ขอให้ส่งหลักฐานการสมัคร(ใบสมัครนี้)และสำเนาการชำระเงินได้ที่ humanmsu@gmail.com
หรือ ส่งเป็นเอกสารทางไปรษณีย์มาที่ งานวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กองส่งเสริม
การวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม 44150

